

ACTA SCIENTIARUM POLONORUM

Czasopismo naukowe założone w 2001 roku przez polskie uczelnie rolnicze

Oeconomia

Ekonomia

8 (3) 2009

Bydgoszcz Kraków Lublin Olsztyn
Poznań Siedlce Szczecin Warszawa Wrocław

Rada Programowa *Acta Scientiarum Polonorum*

Kazimierz Banasik (Warszawa), Janusz Falkowski (Olsztyn), Florian Gambuś (Kraków),
Franciszek Kluza (Lublin), Edward Niedźwiecki (Szczecin),
Janusz Prusiński (Bydgoszcz), Jerzy Sobota (Wrocław) – przewodniczący,
Stanisław Socha (Siedlce), Waldemar Uchman (Poznań)

Rada Naukowa serii *Oeconomia*

Carol J. Cumber (South Dakota State University, Brookings, USA),
Michael Ireland (University of Exeter, UK), Maria Parlińska (Warszawa),
Janina Sawicka (Warszawa) – przewodnicząca,
Richard Shane (South Dakota State University, Brookings, USA)
Evert Van der Sluis (South Dakota State University, Brookings, USA)
Grzegorz Spsychalski (Szczecin), Michał Sznajder (Poznań)

Sekretarz serii *Oeconomia*

Iwona Pomianek (Warszawa)
e-mail: iwona_pomianek@sggw.pl

Projekt okładki
Daniel Morzyński

Opracowanie redakcyjne
Jadwiga Rydzewska

Skład komputerowy
Krystyna Piotrowska

ISSN 1644-0757

© Copyright by Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2009

Wydawnictwo SGGW, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (0 22) 593 55 20 (-22 – sprzedaż), fax (0 22) 593 55 21
e-mail: wydawnictwo@sggw.pl
www.wydawnictwosggw.pl

Druk: Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk, www.grzeg.com.pl

Od Rady Naukowej

Już dziewiąty rok z rzędu przekazujemy czytelnikom kolejny, trzeci w tym roku, numer czasopisma Acta Scientiarum Polonorum – Oeconomia. Acta to wydawnictwo ogólnopolskie, liczące piętnaście serii tematycznych, posiadających ujednoliconą szatę graficzną i podobny format redakcyjny. Czasopismo powstało z inicjatywy grupy entuzjastów – pracowników uczelni rolniczych i wydawane jest pod patronatem rektorów tychże uczelni. Dotychczasowe zaangażowanie środowisk uczelnianych w podnoszenie poziomu merytorycznego i edytorskiego wszystkich serii tematycznych, przy zgodnym wysiłku autorów oraz rad Programowej i Naukowych, przyczyniło się do tego, że czasopismo Acta Scientiarum Polonorum, w tym nasza seria Oeconomia, zdobyło już godne miejsce w środowisku naukowym i akademickim. Artykuły do serii mogą być przygotowywane w języku polskim z tytułem, słowami kluczowymi i streszczeniem w języku angielskim. Przyjmujemy także artykuły w języku angielskim. Publikujemy również artykuły stanowiące grupę tematyczną, będące podstawą dyskusji na konferencjach naukowych.

Rada Naukowa serii Oeconomia w trosce o poprawę rangi wydawnictwa zwraca uwagę zarówno na treść merytoryczną, jak i staranność formy opracowań. Artykuły są recenzowane. Wszystkie numery Acta Sci. Pol. Oeconomia dostępne są w formie elektronicznej na stronie internetowej http://acta_oeconomia.sggw.pl oraz streszczenia na stronie internetowej <http://www.acta.media.pl>. Od 2007 roku czasopismo jest kwartalnikiem (w rankingu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w obowiązującym wykazie każdy artykuł w Acta Sci. Pol. Oeconomia otrzymuje 4 punkty). Zgodnie z uchwałą Rady Programowej Autorzy artykułów partycypują w kosztach wydawnictwa w wysokości 250 zł plus VAT.

Zgłaszane artykuły prosimy przysyłać pocztą elektroniczną na jeden z poniższych adresów:

*janina_sawicka@sggw.pl
acta_oeconomia@sggw.pl*

W przypadku przesyłania wydruku należy dołączyć również nośnik elektroniczny (CD lub DVD). Przesyłkę z dopiskiem Acta Scientiarum Polonorum – Oeconomia prosimy kierować na adres:

*Prof. dr hab. Janina Sawicka
Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu
Wydział Nauk Ekonomicznych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel.: (022) 593 40 82; fax: (022) 593 40 77*

*Z poważaniem,
Prof. dr hab. Janina Sawicka
Przewodnicząca Rady Naukowej
serii Oeconomia*

OCENA ZAPLECZA PRODUKCYJNEGO ŻYWCA KURCZĄT BROJLERÓW NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH FERM WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO I ŚLĄSKIEGO

Katarzyna Banaś

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Streszczenie. Dokonano oceny 10 ferm województwa śląskiego i małopolskiego, prowadzących w sposób intensywny produkcję żywca kurcząt brojlerów. Stwierdzono, że fermy województwa śląskiego dysponują znacznie większą powierzchnią produkcyjną niż fermy zlokalizowane w Małopolsce, a dla ich właścicieli prowadzenie fermy jest w większości przypadków jedynym źródłem utrzymania (w 60% badanych ferm śląskich udział dochodu z ferm stanowił 100% dochodu ogółem, a w Małopolsce – w 30% badanych obiektów). Zaplecze produkcyjne, którymi dysponowali producenci, jak budynki do odchowu, powstały w tym samym okresie (prawie 70% wychowalni w obu analizowanych regionach powstało przed 1979 rokiem). Wyposażenie w produkcyjne środki trwałe (jak systemy paszowe, pojenia i inne) było lepsze w fermach śląskich. Różnice dotyczyły zasobności w ziemię użytkowaną rolniczo, gdyż jedynie dwie fermy województwa śląskiego posiadały ziemię, a w województwie małopolskim – ziemię posiadało 5 gospodarstw. Występuje większa specjalizacja produkcji rolniczej w regionie śląskim niż w małopolskim, gdzie gospodarstwa są tradycyjnie wielokierunkowe.

Słowa kluczowe: gospodarka oparta na wiedzy, wyposażenie techniczne, fermy kurcząt brojlerów, Polska południowa

WSTĘP

Rozwój gospodarczy jest długofalowym procesem przemian dokonujących się w gospodarce. Obejmuje zarówno zmiany ilościowe dotyczące wzrostu produkcji, zatrudnienia, inwestycji, rozmiarów funkcjonującego kapitału, dochodów, spożycia i innych wielkości ekonomicznych charakteryzujących gospodarke od strony ilościowej (wzrost gospodarczy), jak również towarzyszące im zmiany o charakterze jakościowym. Gospodarka oparta na wiedzy (GOW) (według definicji OECD) funkcjonuje na tworze-

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: Katarzyna Banaś, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Katedra Agrobiznesu, Al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, rrbanas@cyf-kr.edu.pl

niu, traktowanym jako produkcja oraz dalszym przekazywaniu, czyli dystrybucji oraz praktycznym wykorzystaniu wiedzy i informacji. Są trzy etapy będące podstawą rozwoju gospodarczego: produkcja, dystrybucja oraz wdrożenie. Wiedza jest określonym produktem (niezależnym bytem), który napędza rozwój. W strategii lizbońskiej – głównym programie rozwojowym Unii Europejskiej, podstawowe znaczenie ma właśnie gospodarka oparta na wiedzy.

Technologia jest sposobem dokonywania transformacji zasileń jakiegoś systemu w rezultaty tej transformacji, tj. produkty i procesy, dzięki posiadanej wiedzy, wyposażeniu i metodom pracy [Rokita 2005]. Produktami transformacji są dobra materialne, takie jak wyroby, części wyrobów (ich komponenty, materiały) i dobra niematerialne. Szczególnym rodzajem tych dóbr są informacje będące rezultatem przetwarzania danych, co jest niezbędne do podejmowania decyzji.

Podstawą technologii jest wiedza. Występuje ona na trzech poziomach zależnych od stopnia jej bezpośredniej przydatności do osiągania celów przedsiębiorstwa. Poziomy te określa się jako badania podstawowe, badania rozwojowe, zastosowania wiedzy. W przypadku badań podstawowych jest to wiedza nowa (na świecie, w organizacji). W odniesieniu do badań rozwojowych jest to wykorzystanie istniejącej wiedzy, natomiast w przypadku zastosowań – rozpowszechnienia wiedzy nadającej się do szybkiego i szerokiego zastosowania.

Ze względu na technologie, wiedza w organizacji ma tworzyć i podnosić poziom: wartości produktów dla klientów, procesów i działań w organizacji oraz wartości surowców, materiałów i komponentów oraz pozyskiwania ich.

Podstawowym źródłem uzyskiwania przewagi konkurencyjnej i źródłem władzy jest wiedza w społeczeństwie informatycznym. Korzyścią zaś ze wzrostu gospodarczego i rozwoju gospodarczego jest podwyższenie standardu życia, zwiększenie produkcji, lepsza sytuacja socjalna, większe bezpieczeństwo publiczne.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej więcej społecznej uwagi przywiązuje się do rolnictwa, jako sektora gospodarki narodowej wspieranego różnego rodzaju dopłatami. Udział rolnictwa w strukturze polskiej gospodarki zmniejsza się, podobnie jak w większości krajów, ale nadal pozostaje stosunkowo duży [Polska wieś... 2004]. Udział rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa w wartości dodanej brutto wynosił 4,3% w 2007 roku [Rocznik... 2008]. W branży drobiarskiej pozytywnym zjawiskiem przystąpienia Polski do UE były inwestycje związane z modernizacją zakładów drobiarskich i ferm, i ich dostosowanie do unijnych norm sanitarnych i technicznych.

Gospodarstwo drobiarskie ze względu na dużą skalę produkcji i specjalizację oraz udział pracy najemnej przybiera charakter gospodarstwa farmerskiego [Adamowicz 2004]. Współczesne technologie stosowane w produkcji zwierzęcej wywierają wpływ na dobrostan i wyniki produkcyjne zwierząt, jak i na środowisko naturalne [Herbut 2002].

Celem jest analiza porównawcza zaplecza produkcyjnego do prowadzenia działalności rolniczej (odchowu żywca kurcząt brojlerów) w kontekście określenia poziomu techniczno-technologicznego, na tle powiązań wyposażenia technicznego ze skalą prowadzonej produkcji na przykładzie wybranych ferm Polski południowej (dla województw małopolskiego oraz śląskiego). Postawiono hipotezę, że silniejsze ekonomicznie fermy korzystają w większym stopniu ze zdobyczy nauki i techniki, dysponując nowocześniejszym wyposażeniem produkcyjnym.

MATERIAŁ BADAWCZY I METODYKA BADAŃ

Materiał badawczy stanowiły dane empiryczne uzyskane bezpośrednio od producentów kurcząt brojlerów, zebrane przy pomocy kwestionariusza do badania efektywności fermowej produkcji.

Analizę porównawczą zaplecza produkcyjnego wykonano dla dwudziestu wybranych ferm zlokalizowanych na terenie Polski południowej, tj. województwa śląskiego (10 ferm) i województwa małopolskiego (10 ferm). Scharakteryzowano budynki do odchovu i ich łączną powierzchnię, jak również wyposażenie w produkcyjne środki trwałe (linie technologiczne) oraz zasobność w ziemię.

Dokonano podziału badanych ferm na grupy (kryterium powierzchnia produkcyjna w m²), przyjmując, że poziom technologii zależy od skali produkcji.

Wyróżniono następujące grupy badawcze:

grupa I obejmuje fermy o powierzchni produkcyjnej do 900 m² (fermy małe),

grupa II > 900 do 1200 m² (fermy średnie),

grupa III > 1200 do 2500 m² (fermy duże),

grupa IV powyżej 2500 m² (fermy bardzo duże).

Dobór ferm był celowy.

WYNIKI BADAŃ

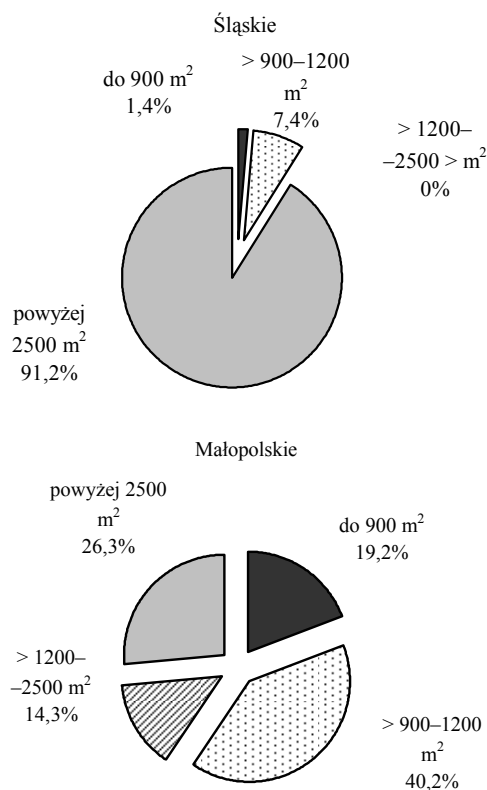
Z definicji, technologię określa się jako powiązanie techniki i organizacji. Postęp techniczno-technologiczny wyrażający się w osiąganiu coraz lepszych wskaźników dotyczących produktywności stada oraz poprawy jakości produktów jest warunkiem uzyskiwania wyższych efektów ekonomicznych danej gałęzi produkcji zwierzęcej. Między efektywnością produkcyjną a efektywnością ekonomiczną istnieje ścisły związek, a wybór określonej technologii decyduje o poziomie uzyskiwanych wyników produkcyjnych i przekłada się na efekty ekonomiczne.

Spośród analizowanych ferm województwa śląskiego, najwięcej, bo 5 ferm zaliczono do przedziału powyżej 2500 m². W województwie małopolskim natomiast przeważały obiekty o mniejszej skali produkcji (w grupie ferm do 900 m² było 3 obiekty, zaś w grupie od 900–1200 m² – 5 ferm).

W województwie śląskim powierzchnia ferm z przedziału powyżej 2500 m² stanowiła 92% powierzchni wszystkich analizowanych ferm tego regionu, podczas gdy w województwie małopolskim fermy te stanowiły jedynie 26%, co przedstawiono na rycinie 1.

Biorąc pod uwagę rok budowy, jak również stopień zużycia budynków, w obu rozpatrywanych regionach budynki wzniesione przed 1979 rokiem stanowiły 69%. Z przedziału czasowego 1980–1989 pochodziło 24% (województwo śląskie) i 15% (województwo małopolskie) analizowanych budynków. Stosunkowo nowe wychowalnie powstałe po 1990 roku stanowiły 8% (cztery wychowalnie) w województwach śląskim i 15% w małopolskim (2 budynki).

O stopniu nowoczesności ferm stanowi także system ogrzewania. Tradycyjnym sposobem ogrzewania budynków do odchovu pozostawał do niedawna wyłącznie węgiel kamienny. Obecnie producenci stosują także alternatywne źródła energii cieplnej, jak gaz ziemny i propan, a także olej opałowy, co potwierdzają przeprowadzone badania.

Rys.1. Rozkład powierzchni produkcyjnej w porównywanych fermach Śląska i Małopolski

Fig. 1. Distribution of production area in compared farms of Silesia and Małopolskie

Źródło: Badania własne.

Source: Own research.

W badanych fermach dominowało ogrzewanie węglem kamiennym, gdyż stosowano go w prawie 59% ferm województwa śląskiego oraz w 77% ferm małopolskich. Gaz ziemny lub propan stosowano odpowiednio w ponad 37% i 23% odchowalni omawianych województw. Świadczy to o poszukiwaniu przez producentów tańszych źródeł ciepła, jak i bardziej przyjaznych dla środowiska naturalnego.

Do pojenia kurcząt stosuje się poidła automatyczne, które mogą być rynienkowe (podłużne), okrągłe dzwonowe, uniwersalne lub smoczkowe (kropelkowe) lub też zwykłe poidła w kształcie rynienki. Systemy pojenia były w większości bardzo nowoczesne w fermach obu analizowanych regionów. Stosowano higieniczne, łatwe w obsłudze poidła kropelkowe (w 80% obiektów województw śląskiego oraz 70% w Małopolsce). W pięcioleciu 1998–2003 zakupiono i wymieniono systemy pojenia w 40% ferm, natomiast w latach 1995–2005 – w 80% ferm obu regionów. W Małopolsce w 3 przypadkach stosowano jeszcze dość przestarzałe systemy rynienkowe.

Inwestycje poczynione w brojlerniach były przeprowadzone także w odniesieniu do systemów karmienia (tabela 1). W okresie 1995–2005 wymieniono systemy karmienia w 50% analizowanych brojlerni obu regionów. W 30% ferm śląskich oraz w 40% ma-

łopolskich korzystano z nowoczesnych paszociągów spiralnych. W systemie spiralnym elementem transportującym jest spirala biegnąca w metalowej rurze, do której przymocowane są karmidła. System jest podwieszany, a za pomocą windy może być podnoszony. Zaletą jest brak konieczności demontażu w przerwie między rzutami.

Tabela 1. Charakterystyka systemów karmienia oraz systemów pojenia w fermach regionu śląskiego i małopolskiego

Table 1. The characteristic of fodder systems and drinking systems in Śląskie and Małopolskie region

Wyszczególnienie Item	Śląskie	Małopolskie
	liczba ferm number of farms	
Systemy karmienia Fodder systems		
Brak paszociągu No fodder line	–	1
Paszociąg łańcuchowy Chain fodder line	1	–
Paszociąg rurowy Tubular fodder line	5	6
Paszociąg spiralny Spiral fodder line	4	3
Systemy pojenia Drinking systems		
Poidła rynienkowe Trough drinkers	–	3
Poidła dzwonowe Bowl drinkers	2	–
Poidła kropelkowe Nipple drinkers	8	7

Źródło: Badania własne.

Source: Own research.

O postępie techniczno-technologicznym w dziedzinie drobiarstwa świadczy także obecność mikrokomputerów w halach produkcyjnych. Sterownik mikroklimatu hal drobiarskich monitoruje, analizuje i steruje (na podstawie odczytów temperatury, wilgotności, wartości ciśnienia oraz wartości wilgotności względnej powietrza) systemami wentylacji, ogrzewania oraz chłodzenia. Umożliwia dokumentację przebiegu cyklu produkcyjnego, co może być przydatne w prawidłowym zarządzaniu stadem. Parametry środowiska były monitorowane za pomocą sterowników mikroklimatu w 7 fermach śląskiego oraz w 3 fermach Małopolski.

Obecnie dużo uwagi przywiązuje się do preferencji konsumentów i jakościowego rozwoju produkcji drobiarskiej, co byłoby związane z możliwością stosowania wybiegów dla zwierząt w celu poprawy smakowitości mięsa. Trend ten jednak nie był obserwowany w praktyce. Spośród ferm śląskich jedynie 2 fermy posiadały ziemię. Przy intensywnym odchowie żywca brojlerów, produkcję realizowano wyłącznie w budynkach, stosując pasze zakupione w mieszalnicach paszowych.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Fermy obu rozważanych regionów zdecydowanie różniły się powierzchnią produkcyjną. Fermy województwa śląskiego posiadały znacznie większą powierzchnią produkcyjną niż fermy Małopolski. Fermy o powierzchni powyżej 2500 m² stanowiły bowiem 92% analizowanych ferm śląskich, przy 26% ferm małopolskich.

Przeprowadzone badania potwierdziły, że w większym stopniu wyspecjalizowane w jednym kierunku produkcji gospodarstwa rolne prowadzono w regionie Śląska (ponad 60% obiektów stanowiły wyspecjalizowane w produkcji żywca brojlerów fermy), w Małopolsce jedynie w 30% przypadków dochód z fermy stanowił jedyne źródło utrzymania.

Budynki do odchowu w obu regionach pochodziły z tego samego okresu, gdyż prawie 70% ferm śląskich oraz małopolskich zostało wybudowanych przed 1980 rokiem, czyli w okresie dynamicznego rozwoju drobiarstwa w Polsce.

Priorytetem w produkcji było zainstalowanie systemów pojenia, które w 80% ferm obu regionów wymieniono w latach 1995–2005. W 30% ferm śląskich oraz w 40% małopolskich korzystano z nowoczesnych paszociągów spiralnych. Parametry środowiska monitorowano za pomocą sterowników mikroklimatu w 7 fermach śląskiego oraz w 3 fermach Małopolski.

Podsumowując, fermy śląskie posiadały wyższy stopień zaawansowania technologicznego, korzystały z nowocześniejszych linii produkcyjnych niż fermy małopolskie. Źródłem uzyskania przewagi technologicznej był także niewątpliwie fakt, że były większe i tym samym silniejsze kapitałowo. Na uwagę zasługuje fakt, że w większości poczynione inwestycje zostały zrealizowane praktycznie przed wejściem do struktur unijnych.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz M., 2004. Ekonomiczne podstawy zarządzania gospodarstwem drobiarskim, (w:) Przewodzenie i rozwój gospodarstw specjalizujących się w produkcji drobiu nieśnego i brojlerów, FAPA, MRiRW, Kielce.
- Herbut E., 2002. Współczesne technologie produkcji drobiarskiej i ich wpływ na środowisko naturalne, *Więś Jutra*, nr 7.
- Polska wieś po wejściu do Unii Europejskiej. Raport Fundacji na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa FDPA. 2004. Warszawa.
- Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. 2008. Warszawa.
- Rokita J., 2005. Zarządzanie strategiczne. Tworzenie i utrzymywanie przewagi konkurencyjnej, PWE Warszawa.

COMPARATIVE ANALYSIS OF PRODUCTION RESOURCES OF BROILER CHICKEN LIVESTOCK ON EXAMPLE OF SELECTED FARMS FROM MAŁOPOLSKA AND SILESIA PROVINCES

Abstract. In this work 10 farms from province Silesia and 10 farms from province Małopolska which running intensive production of broiler chickens were analysed. It was stated that farms from Silesia province have greater production area than farms from

Małopolska, and for their owners leadership of farm is in most of chances only source of maintenance (in 60% investigated farms in Silesia participation of income from farm determined 100% of income in general, and in Małopolska – in 30% investigated objects). Production resources which had at own disposal producers, like buildings came into being in this oneself period (almost 70% of stables in each analysed regions were built by 1979). Equipment like fodder systems, drinking systems and other were better for Silesia farms. Differences concerns arable lands because only two farms of Silesia province possessed own land while in province Małopolska five farms had arable land. Steps out greater specialisation of agricultural production in Silesia region than in of Małopolska, where farms are traditionally multidirectional.

Key words: farming based on knowledge, technical equipment, farms of broiler chicken, South Poland

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE AKTYWNOŚCI ROLNIKÓW W UBIEGANIU SIĘ O ŚRODKI STRUKTURALNE UE PRZEZNACZONE NA ROZWÓJ ROLNICTWA W POLSCE W LATACH 2004–2006

Wawrzyniec Czubak, Ewa Kiryluk-Dryjska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Streszczenie. Celem badań jest analiza zróżnicowania regionalnego aktywności rolników w ubieganiu się o środki finansowe programów strukturalnych UE przeznaczonych na rozwój rolnictwa w latach 2004–2006. Wyniki badań wskazują na istotne zróżnicowanie zainteresowania rolników działaniami programów strukturalnych w wyodrębnionych w pracy regionach rolniczych kraju. Najwyższą aktywnością wykazywali się rolnicy z regionów lepiej rozwiniętych. Dotyczyło to w szczególności działań prorozwojowych lub wymagających pewnego zaangażowania ze strony rolników. Regionem, w którym aktywność rolników była najniższa był region Południowo-Wschodni. Region ten charakteryzuje się niekorzystną strukturą agrarną, przeludnieniem i rozdrobnieniem gospodarstw skutkującymi niską produktywnością rolnictwa.

Słowa kluczowe: rozwój wsi i rolnictwa, zróżnicowanie regionalne

WSTĘP

Polska wstępując do UE przyjęła zasady funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej UE (WPR), jednocześnie stała się beneficjentem znacznych środków strukturalnych przeznaczonych na wsparcie wsi i rolnictwa. Możliwość skorzystania z funduszy unijnych była uwarunkowana koniecznością stworzenia krajowych programów rozwoju wsi i rolnictwa. Polska wynegocjowała z UE wprowadzenie w życie na lata 2004–2006 dwóch komplementarnych względem siebie programów: Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i moderniza-

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: Wawrzyniec Czubak, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Wydział Ekonomiczno-Społeczny, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, czubak@up.poznan.pl; Ewa Kiryluk-Dryjska, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Wydział Ekonomiczno-Społeczny, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, kiryluk-dryjska@up.poznan.pl

cja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich (SPO, SPO „Rolnictwo”). PROW był elementem II filaru WPR, finansowanym z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnych, SPO natomiast programem polityki strukturalnej UE, finansowanym z Sekcji Orientacji tego funduszu. Łączna kwota przeznaczona na realizację tych programów w latach 2004–2006 wyniosła 5347 mln euro, z czego 3563 mln euro przeznaczone było na PROW, a 1784 mln euro dotyczyło SPO.

Główne priorytety rozwoju wsi i rolnictwa zapisane w PROW i SPO w latach 2004–2006 zostały zdefiniowane jako: podniesienie konkurencyjności rolnictwa oraz zapewnienie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (PROW 2004, SPO 2004). Program PROW zakładał wprowadzenie w życie siedmiu podstawowych działań: renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie grup producentów rolnych, wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW), wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt, zalesianie gruntów rolnych oraz dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE. Ponadto wprowadzono dwa dodatkowe działania: pomoc techniczną i uzupełnienie płatności bezpośrednich. Działania te ze względu na stosunkowo niewielki wpływ na rozwój obszarów wiejskich oraz inną wypełnianą przez nie funkcję (kwota uzupełnienia płatności bezpośrednich została włączona do PROW, ale nie ma nic wspólnego z jego celami [Rowiński 2007]) zostały w analizie pominięte.

Rozdysponowanie budżetu pomiędzy poszczególne działania PROW 2004–2006 zostało dokonane centralnie przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW). Zdaniem MRiRW uzasadnieniem centralnej alokacji środków Planu jest jego kompleksowość oraz nowatorski i horyzontalny charakter działań [PROW 2004].

Rolnicy mogli ubiegać się o środki finansowe Planu przeznaczone na poszczególne działania w regionalnych i lokalnych oddziałach Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa aż do momentu wyczerpania się środków budżetowych zaplanowanych na dane działanie w skali kraju. W przypadku PROW nie było żadnych regionalnych limitów finansowych.

Program SPO jest innym w założeniach programem pomocy rolnictwu względem programu PROW. Spośród wszystkich działań SPO tylko w czterech beneficjentami mogli być rolnicy. Z działań wpływających na rozwój rolnictwa, rolnicy mogli składać wnioski przede wszystkim na inwestycje w gospodarstwach rolnych, różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów oraz program ułatwianie startu młodym rolnikom. Stąd też w badaniach zróżnicowania aktywności rolników w staraniu się o środki programu SPO analizie poddano liczbę złożonych wniosków na te trzy działania. Ważne jest, że program SPO stawiał rolników przed koniecznością podjęcia ryzyka inwestycyjnego związanego ze współfinansowaniem większości podjętych działań. Ponadto, analizując liczbę złożonych wniosków na działania SPO, należy mieć na uwadze fakt, że w początkowej fazie wdrażania programu MRiRW narzuciło w poszczególnych województwach limity regionalne dotyczące liczby złożonych wniosków¹, stąd w przypadku tego programu

---

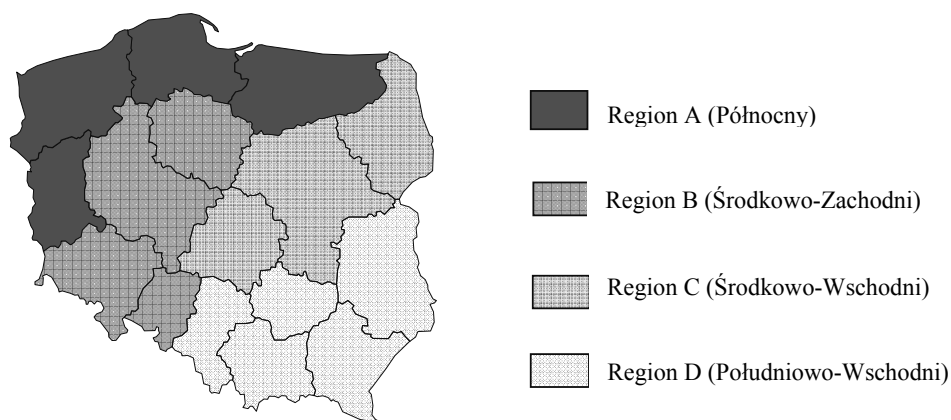
¹W przypadku, gdy limit w danym województwie został wyczerpany mogło dojść do wstrzymania naboru wniosków.

przedmiotem analizy jest częstość składanych wniosków, która jest uzależniona przede wszystkim od struktury agrarnej w danym regionie.

Celem artykułu jest analiza regionalnego zróżnicowania aktywności rolników w ubieganiu się o środki Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Sektorowego Programu Operacyjnego „Rolnictwo” w latach 2004–2006.

MATERIAŁ I METODA

W badaniach wykorzystano dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa dotyczące liczby złożonych wniosków na poszczególne działania PROW i SOP. Najpierw wyodrębniono wewnętrznie jednorodne pod względem potencjału produkcyjnego i produktywności rolnictwa regiony kraju. Analizowane w pracy regiony zostały wybrane metodą Warda (1963), wykorzystując jako cechy proste podstawowe wskaźniki potencjału i produktywności rolnictwa [Kiryłuk-Dryjska 2007, 2009]. Wyodrębniono cztery różniące się między sobą regiony rolnicze (grupy województw), o wewnętrznie zbliżonych cechach rolnictwa i oznaczono kolejnymi literami alfabetu A, B, C, D (rys. 1):

Rys. 1. Regiony Polski wewnętrznie jednorodne pod względem analizowanych cech rolnictwa

Fig. 1. Homogenous agricultural regions of Poland

Źródło: Kiryłuk-Dryjska (2007, 2009).

Source: Kiryłuk-Dryjska (2007, 2009).

Następnie dla każdego regionu wyznaczono wskaźnik charakteryzujący aktywność rolników jako stosunek liczby złożonych wniosków w regionie do liczby gospodarstw o powierzchni większej od 1 ha.

DYSKUSJA I WYNIKI

Pomiędzy województwami w Polsce występują znaczne różnice w potencjale wytwórczym gospodarstw rolnych, które można wyrazić, określając relacje pomiędzy czynnikami produkcji [Mrówczyńska-Kamińska, Kiryłuk 2005]. Zróżnicowanie regionalne

warunków gospodarowania w Polsce nie jest jedynie wynikiem odmiennych warunków naturalnych, miało na nie wpływ wiele czynników historycznych i społecznych. Ponadstuletni okres rozdziału ziem polskich pomiędzy Prusy, Rosję i Austrię (1795–1918) spowodował długotrwały podział kraju na regiony o różnym stopniu rozwoju wsi i rolnictwa. Jak podkreśla Swianiewicz i inni (2000) podział ten miał wiele wymiarów, i dotyczył między innymi stopnia samorządności lokalnych władz.

W literaturze można znaleźć kilka propozycji wydzielenia regionów rolniczych Polski [Rosner 2002, Stola 2004, Zgliński 2001]. Podziały te, choć w większości oparte na wskaźnikach produkcyjnych, są bardzo podobne do podziału proponowanego w pracy. Przykładowo przeprowadzony na cele polskiego FADN² podział kraju na regiony rolnicze różni się od proponowanego w pracy jedynie umiejscowieniem województwa lubelskiego [FAPA 2005].

Bardzo podobny podział Polski na regiony rolnicze zaproponowany jest także przez IERiGŻ (2004). Wytypowane regiony różnią się między sobą potencjałem i produktywnością rolnictwa. W tabeli 1 przedstawiono średnie wartości wskaźników potencjału i produktywności rolnictwa w wydzielonych regionach.

W skład **Regionu Północnego (A)** wchodzi obszary ponownie włączone do Polski po II wojnie światowej. Na terenach tych z przesłanek politycznych gospodarowanie ziemią należało głównie do państwowych gospodarstw rolnych lub spółdzielni rolniczych.

Tabela 1. Średnie wartości wskaźników potencjału i produktywności rolnictwa charakteryzujące wydzielone regiony

Table 1. Indexes of agricultural potential and productivity in selected regions in Poland

Wskaźnik	Region				Polska
	Północny (A)	Środkowo-Zachodni (B)	Środkowo-Wschodni (C)	Południowo-Wschodni (D)	
Przeciętna powierzchnia gospodarstwa powyżej 1 ha UR	19,1	13,0	8,6	4,7	8,4
WJRPP (pkt)	65,5	73,0	60,3	70,8	66,6
Udział zmeliorowanych użytków rolnych w (%)	48,7	48,8	39,9	24,4	41,1
Powierzchnia UR na 1 zatrudnionego (ha)	17,4	10,4	6,5	4,6	7,5
Środki trwałe na 1 ha użytków rolnych (zł)	5 823,6	7 231,4	8 120,9	7 525,5	7 165,0
Nakłady środków obrotowych na 1 ha UR (zł)	2 140,0	2 905,7	2 962,5	2 604,5	2 682,2
Nakłady inwestycyjne na 1 ha UR (zł)	135,2	152,2	154,9	104,0	140,9
Środki trwałe na 1 pracującego (zł)	100 083,6	74 126,7	52 411,6	34 600,1	53 452,6
Produkcja globalna /1ha UR (zł)	3 119,2	4 429,0	4 405,9	3 768,3	3 988,5
Produkcja globalna /1pracującego (zł)	53 478,1	44 630,5	28 282,0	17 222,5	29 755,0

Źródło: Kiryluk-Dryjska 2007.

Source: Kiryluk-Dryjska 2007.

²Farm Accountancy Data Network – System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.

W regionie A obejmującym właśnie te tereny relatywnie duża jest przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego (19,1 ha) i wysoki jest udział zmeliorowanych użytków rolnych. Rolnictwo tego regionu charakteryzuje się stosunkowo korzystną relacją praca-ziemia – na 1 zatrudnionego przypada średnio 17,5 ha użytków rolnych. Takie ukształtowanie tej relacji wpływa również na wyższe niż przeciętnie w Polsce techniczne uzbrojenie pracy (wartość środków trwałych na 1 zatrudnionego) oraz wyższą produktywność pracy (produkcja globalna przypadająca na 1 zatrudnionego). Natomiast relatywnie niskie są w tym regionie nakłady środków obrotowych oraz nakłady inwestycyjne przypadające na 1 ha UR, co wpływa na stosunkowo niską produktywność ziemi (wartość produkcji globalnej na 1 ha UR).

Region Środkowo-Zachodni (B) obejmuje województwa kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, dolnośląskie oraz opolskie, gdzie przeciętny areal gospodarstw oscyluje wokół 13 ha. Rolnictwo tego regionu jest najbardziej zrównoważone pod względem ekonomicznym, demograficznym i społecznym. Stosunkowo dużą część tego regionu stanowią gospodarstwa o znacznym poziomie towarowości, wyższym niż przeciętnie areale i większej zdolności adaptacyjnej do zmieniających się warunków gospodarowania [Michna 2001]. W regionie tym wjrpp wynosi 73 punkty, jest więc najwyższy spośród analizowanych regionów, jednak jak piszą Pondel i Słodowa-Helpa (2002) „przewaga rolnictwa w środkowo-zachodniej Polsce zdeterminowana jest bardziej historycznym rozwojem niż warunkami naturalnymi. Jej źródło tkwi w rozwiniętej tu znacznie wcześniej i na większą skalę gospodarce towarowej, zmuszającej do racjonalnego działania czynników wytwórczych. Właśnie w warunkach silnego związku z rynkiem wykształciły się lub umocniły nawyki dobrej organizacji, dyscypliny pracy, swoisty kult fachowości. Stosowanie zasad racjonalnego gospodarowania było tu nie tylko możliwe, ale wręcz konieczne. Agrarne tradycje regionu, nagromadzona w procesie historycznym baza materialna i ukształtowane stosunki ekonomiczne umożliwiły wsiom tego regionu lepsze warunki powojennego startu oraz utrzymanie przewagi nawet wtedy, kiedy ostrze polityki rolnej było najsilniej skierowane na ich strukturę”.

Region ten charakteryzuje się większą niż przeciętnie w kraju powierzchnią gospodarstw rolnych, wartością środków trwałych brutto na 1 ha użytków rolnych, dobrym technicznym uzbrojeniem pracy oraz dużym udziałem zmeliorowanych użytków rolnych w ogólnej powierzchni.

Region Środkowo-Wschodni (C) obejmujący województwa mazowieckie, łódzkie i podlaskie charakteryzuje się niską przeciętną powierzchnią gospodarstw rolnych (8,6 ha) oraz niską powierzchnią użytków rolnych przypadającą na 1 zatrudnionego (6,5 ha). Cechą charakterystyczną tego regionu jest to, że większość wskaźników potencjału jest tu zbliżonych do średniej krajowej. Zużycie pośrednie, nakłady inwestycyjne oraz produktywność pracy i ziemi są w tym regionie nieznacznie wyższe niż średnio w kraju. Warunki naturalne niezbędne dla rozwoju rolnictwa wyrażone wjrpp są w tym regionie mniej korzystne niż średnio w kraju.

Region Południowo-Wschodni (D) obejmujący pięć województw (lubelskie, małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie i śląskie) charakteryzujące się niekorzystną, wręcz anachroniczną strukturą agrarną, brakiem wolnych gruntów utrudniających jej poprawę i wzrost wydajności pracy w rolnictwie (przeludnienie gospodarstw i ukryte bezrobocie), zdecydowaną dominacją gospodarstw małych, o przeciętnym areale poniżej 5 ha, stano-

wiących najczęściej tylko dodatkowe źródło utrzymania. W regionie tym występuje stosunkowo niski udział zmeliorowanych użytków rolnych. Relatywnie niska jest też produktywność pracy i ziemi. Rozdrobnienie gospodarstw wpływa na stosunkowo wysokie techniczne uzbrojenie ziemi; na 1 ha użytków rolnych przypada w tym regionie ponad 7,5 tys. środków trwałych; jest to wielkość większa niż przeciętnie w kraju. Zdecydowanie niższe jest natomiast techniczne uzbrojenie pracy. Ponadto rolnictwo tego regionu cechują niskie w porównaniu z innymi częściami kraju nakłady środków obrotowych oraz nakłady inwestycyjne przypadające na 1 ha użytków rolnych.

Pomimo istniejących dysproporcji regionalnych w potencjale produkcyjnym gospodarstw i poziomie rozwoju rolnictwa przez długi czas brak było w Polsce skutecznej i konsekwentnej polityki regionalnej. Jak pisze Adamowicz (2001) „Polityka rolna w Polsce miała na ogół charakter sektorowy, a elementy strukturalne tej polityki charakter horyzontalny. Próby regionalizacji polityki rozwoju wsi i rolnictwa kończyły się na ogół na etapie opracowywania i dyskusowania koncepcji”.

W efekcie tych różnic warunki gospodarowania w poszczególnych regionach mają istotny wpływ na stopień aktywności rolników w ubieganiu się o środki o charakterze strukturalnym. Jak zauważa Bański (2003) większość programów przedakcesyjnych wprowadzono w regionach relatywnie dobrze rozwiniętych.

ZRÓŻNICOWANIE AKTYWNOŚCI ROLNIKÓW W UBIEGANIU SIĘ O ŚRODKI PROW

Łącznie w latach 2004–2006 na działania PROW zostało złożonych ponad 1 milion wniosków³. Spośród analizowanych regionów Polski największa bezwzględna liczba wniosków została złożona w regionie C (399 929 wnioski), ponadtrzykrotnie niższa liczba wniosków została złożona w regionie A (131 304 wnioski), natomiast w regionach B i D złożono odpowiednio 217 466 i 347 465 wniosków. Na rysunku 2 przedstawiono regionalne zróżnicowanie aktywności rolników w ubieganiu się o finansowanie działań w ramach PROW w latach 2004–2006. Największą aktywnością charakteryzowali się rolnicy z regionu A, w regionie tym na 100 gospodarstw złożono prawie 86 wniosków.

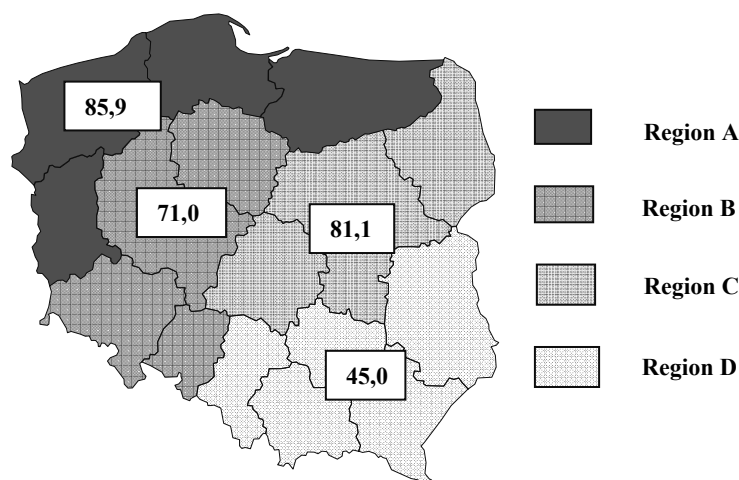
Relatywnie wysokim stopniem aktywności odznaczali się również rolnicy z regionów B i C, na 100 gospodarstw złożono tam odpowiednio 71,0 i 81,1 wniosków na działania PROW. Najniższym stopniem aktywności charakteryzowali się rolnicy z regionu D. Tylko 45% gospodarstw złożyło w tym regionie wniosek o dofinansowanie. Średnio w Polsce na 100 gospodarstw 64 gospodarstwa złożyły wnioski.

W tabeli 2 przedstawiono regionalne zróżnicowanie aktywności rolników w występowaniu o dofinansowanie poszczególnych działań PROW w latach 2004–2006.

W skali kraju najwięcej wniosków zostało złożonych na wsparcie ONW. Po uwzględnieniu stosunku powierzchni zakwalifikowanej do ONW do całkowitej powierzchni regionu można oszacować że w regionach A (Region Północny), B (Region Środkowo-Zachodni) i D (Region Południowo-Wschodni) o dofinansowanie wystąpiło około 90% uprawnionych, natomiast w regionie C (Region Środkowo-Wschodni) rolnicy wykazali

---

³Przy sumowaniu liczby wniosków wzięto pod uwagę tylko kampanię ONW z 2006 roku.

Rys. 2. Regionalne zróżnicowanie aktywności rolników w ubieganiu się o finansowanie działań w ramach PROW w latach 2004–2006 (%)

Fig. 2. The percentage of holdings which applied for PROW measures in analyzed regions of Poland (%)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych System Informacji Zarządczej ARiMR.

Source: Authors' calculation based on ARiMR data.

Tabela 2. Regionalne zróżnicowanie aktywności rolników w występowaniu o dofinansowanie poszczególnych działań PROW⁴ w latach 2004–2006

Table 2. Regional differentiation of farmers' interest in particular PROW measures in 2004–2006

Region	Renty strukturalne		ONW	Rolnośrodowiskowe		Wsparcie gospodarstw niskotowarowych	Zalesienie gruntów rolnych		Dostosowanie do standardów UE	
	1	2		1	2		1	2	1	2
A	3,62	40 149	58,5	8,7	7 422	6,3	1,7	27 326	7,1	33 992
B	4,60	38 974	43,8	5,2	4 586	6,9	0,7	17 268	9,7	34 547
C	4,19	39 530	56,1	3,3	2 524	11,4	0,7	14 445	5,2	34 058
D	2,11	36 428	28,8	3,5	2 523	10,1	0,6	9 180	0,9	27 501
Polska	3,29	38 568	42,0	4,2	3 923	9,6	0,8	15 649	4,3	33 639

1 – udział beneficjentów w ogólnej puli gospodarstw uprawnionych (gospodarstw powyżej 1 ha) (%)

2 – średnia wartość realizowanych projektów (zł/1 projekt) (w przypadku działania wsparcie gospodarstw niskotowarowych i ONW kwota wsparcia była identyczna)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: System Informacji Zarządczej ARiMR.

Source: Authors' calculation based on ARiMR data.

⁴W tabeli pominięto grupy producentów rolnych, na które łącznie w całym kraju złożono tylko 88 wniosków, w tym w regionach A, B, C i D złożono odpowiednio 12, 55, 7 i 6.

się stosunkowo małą aktywnością i wniosków w tym regionie złożono zdecydowanie za mało w stosunku do „uprawnionej” powierzchni.

Wysoka aktywność rolników o dofinansowanie z tytułu ONW wynikała prawdopodobnie z prostoty procedury, (wniosek o płatność z tytułu ONW rolnicy mogli składać razem z wnioskiem o dopłaty bezpośrednio) a równocześnie łatwe do zrealizowania były wymagania, które należało spełnić aby ubiegać się o to dofinansowanie. Warunkiem uzyskania pomocy z tytułu ONW było prowadzenie gospodarstwa rolnego o powierzchni co najmniej 1 ha UR na obszarze uznanym za obszar o niekorzystnych warunkach gospodarowania, zobowiązanie się do przestrzegania dobrej praktyki rolniczej i kontynuowania prowadzenia działalności rolniczej przez kolejne pięć lat od daty uzyskania płatności.

Działaniem cieszącym się dużym zainteresowaniem wśród rolników w Polsce było wsparcie gospodarstw niskotowarowych. W skali kraju prawie 10% gospodarstw powyżej 1 ha złożyło wniosek na to działanie. Największy odsetek złożonych wniosków wystąpił w regionie C i D, odpowiednio 11,4 i 10,1%. W regionach tych udział gospodarstw niskotowarowych jest najwyższy. Według danych GUS w regionach C i D występuje prawie 80% gospodarstw niskotowarowych, w których wielkość standardowej nadwyżki bezpośredniej zawiera się w przedziale od 2 do 4 ESU. W regionach A i B wniosek o dofinansowanie gospodarstw niskotowarowych złożyło około 6,5% rolników.

Występowanie przez rolników o wsparcie dostosowania do standardów UE świadczy nie tylko o ich aktywności, ale także o zrozumieniu konieczności podniesienia jakości gospodarowania (Czubak 2007). W skali kraju na 100 gospodarstw rolnych powyżej 1 ha UR wniosek na dofinansowanie tego typu działań złożyło ponad czterech właścicieli gospodarstw rolnych. Zdecydowanie ponad średnią krajową znaleźli się pod tym względem rolnicy z zachodniej Polski. W regionie A złożono 7, a w regionie B – 10 wniosków na 100 gospodarstw. Natomiast regionem o bardzo niskiej liczbie złożonych wniosków był region D. W regionie tym najniższa była również średnia wartość realizowanych projektów, która wyniosła 27,5 tysiąca złotych przy średniej wartości dla Polski wynoszącej prawie 34 tys.

Działaniem, które także widocznie podzieliło rolników pod względem stopnia aktywności, był program rolnośrodowiskowy. Zdecydowanie wyższą aktywnością wykazywały się regiony zachodniej Polski. W regionie A prawie 9% gospodarstw złożyło wnioski na programy rolnośrodowiskowe, a w regionie B ponad 5%. W regionach C i D odsetek ten oscylował wokół 3%. W zachodniej części kraju zdecydowanie wyższe niż we wschodniej były również średnie wartości realizowanych projektów. W regionie A średnia wartość realizowanych projektów wyniosła ponad 7,4 tys. zł, w regionie B ponad 4,5 tys., natomiast w regionach C i D wartość ta wyniosła jedynie około 2,5 tys. zł. Działanie rolnośrodowiskowe wymaga istotnego zaangażowania ze strony rolników; beneficjent jest zobowiązany do realizacji jednego z siedmiu pakietów rolnośrodowiskowych przez co najmniej pięć lat od złożenia wniosku. Ponadto każdy z pakietów wymaga przygotowania planu rolnośrodowiskowego oraz spełnienia określonych zobowiązań. Stąd nie wszyscy rolnicy byli nim zainteresowani.

Renty strukturalne były działaniem, na które liczba złożonych wniosków nie wykazywała wysokiego zróżnicowania regionalnego. Średnio nieco ponad trzech na stu właścicieli gospodarstw w Polsce zdecydowało się na przejście na rentę strukturalną. Rela-

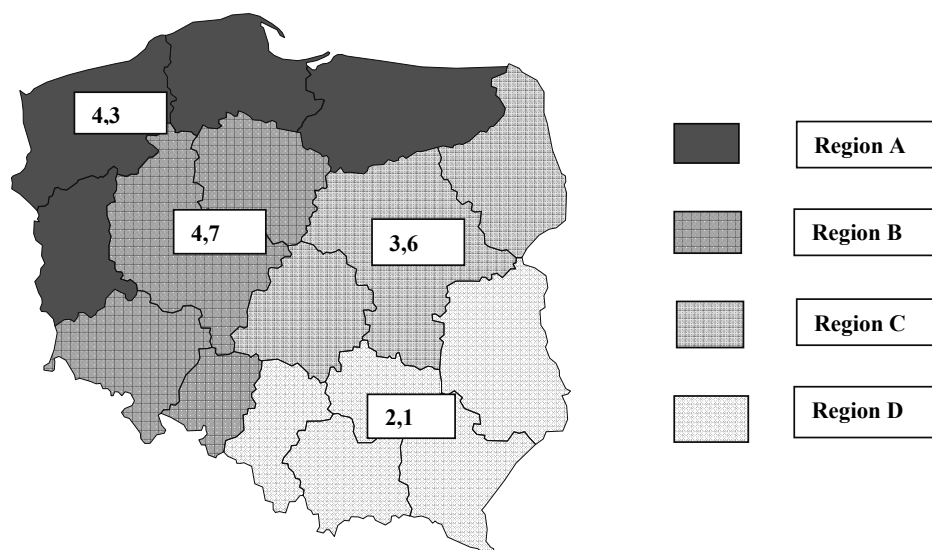
tywnie najniższą aktywność wykazali rolnicy z regionu D, gdzie wniosek na to działanie złożyło jedynie 2,1% gospodarstw powyżej 1 ha UR .

Program zasileń cieszył się największą popularnością w regionie A, tam też średnia wartość realizowanego projektu była najwyższa i wynosiła ponad 27 tys. zł. W regionie Południowo-Wschodnim (D) wartość ta wynosiła jedynie 9180 zł.

ZRÓŻNICOWANIE AKTYWNOŚCI ROLNIKÓW W UBIEGANIU SIĘ O ŚRODKI SPO

W latach 2004–2006 w Polsce złożono ponad 55 tysięcy wniosków na trzy analizowane działania SPO. Na rysunku 3 przedstawiono regionalne zróżnicowanie częstości starań o dofinansowanie, wyznaczone jako iloraz liczby złożonych wniosków w regionie do liczby gospodarstw powyżej 1 ha w tym regionie. Największą częstość starań wykazali rolnicy z regionów B i A. W regionach tych wnioski złożyło odpowiednio 4,7 i 4,3% właścicieli gospodarstw o powierzchni większej od 1 ha. Na to działanie w regionie C wniosek złożyło 3,6% rolników posiadających gospodarstwa powyżej 1 ha, natomiast w regionie D jedynie 2,1%.

Liczbę wniosków złożonych na analizowane działania SPO w latach 2004–2006 na 100 gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w Polsce w wytypowanych regionach oraz średnią wartość realizowanych projektów przedstawiono w tabeli 3.

Rys. 3. Liczba złożonych wniosków na analizowane działania SPO w latach 2004–2006 przypadająca na 100 gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w wytypowanych regionach Polski
Figure 3. The percentage of holdings which applied for SPO measures in analyzed regions of Poland (%)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych System Informacji Zarządczej ARiMR.
Source: Authors' calculation based on ARiMR data.

Tabela 3. Liczba złożonych wniosków na analizowane działania SPO w latach 2004–2006 na 100 gospodarstw rolnych powyżej 1 ha w Polsce oraz w wytypowanych regionach oraz średnia wartość realizowanych projektów

Table 3. The percentage of holdings, which applied for SPO measures in years 2004–2006 in Poland and the average value of realized projects

	Inwestycje w gospodarstwach rolnych		Ułatwienie startu młodym rolnikom	Różnicowanie działalności rolniczej	
	1	2	1	1	2
A	2,09	66 819	1,72	0,5	35 642
B	2,50	64 482	1,76	0,5	41 133
C	2,02	56 984	1,28	0,4	41 198
D	1,11	50 096	0,60	0,4	43 378
Polska	1,71	58 550	1,10	0,4	41 628

1 – udział beneficjentów w ogólnej puli gospodarstw uprawnionych (gospodarstw powyżej 1 ha) (%)

2 – średnia wartość realizowanych projektów (zł/1 projekt) (w przypadku działania *ulątwienie startu młodym rolnikom* kwota wsparcia była identyczna)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: System Informacji Zarządczej ARiMR.

Source: Authors' calculation based on ARiMR data.

W przypadku dwóch działań: *inwestycje w gospodarstwach rolnych* oraz *ulątwienie startu młodym rolnikom* największą aktywnością wykazywali się regiony zachodniej Polski (A i B). Relatywnie najniższa częstość starań występowała natomiast w regionie D. W regionie tym na *inwestycje w gospodarstwach rolnych* złożyło wniosek tylko 1,1% rolników prowadzący gospodarstwa powyżej 1 ha UR, natomiast na *ulątwienie startu młodym rolnikom* nieco ponad pół procent rolników. Regiony A i B charakteryzowała również wyższa niż średnia w kraju wartość realizowanych inwestycji (odpowiednio 66,8 tys zł oraz 64,5 tys. zł). Średnia wartość inwestycji w regionie D była najniższa spośród analizowanych i wynosiła około 50 tys. zł.

Działaniem, które nie wykazywało większego zróżnicowania przestrzennego w liczbie złożonych wniosków pomiędzy analizowanymi regionami było *różnicowanie działalności rolniczej*. Średnio w kraju na działanie to wniosek złożyło 0,4% właścicieli gospodarstw rolnych powyżej 1 ha.

PODSUMOWANIE

Wyniki badań wykazują, że regionalne zróżnicowanie rolnictwa w Polsce miało istotny wpływ na stopień aktywności rolników w ubieganiu się o działania PROW oraz SPO. Najwyższą aktywnością wykazywały się regiony lepiej rozwinięte. Dotyczyło to w szczególności działań prorozwojowych lub wymagających pewnego zaangażowania ze strony rolników (dostosowanie do standardów UE, działania rolnośrodowiskowe czy inwestycje w gospodarstwach rolnych). Regionem, w którym aktywność rolników w ubieganiu się o działania programów strukturalnych była najniższa, był region Południowo-Wschodni (D). Region ten charakteryzuje się niekorzystną strukturą agrarną, przeludnieniem i rozdrobnieniem gospodarstw skutkującymi niską produktywnością rolnictwa. Spośród działań PROW rolnicy z tego regionu wykazywali relatywnie najwyższą aktywność jedynie

w ubieganiu się o *wsparcie gospodarstw niskotowarowych*, które przez wielu ekonomistów uznawane było za działanie typowo socjalne. Rolnicy z południowo-wschodniej części kraju wykazywali skrajnie niskie zainteresowanie *dostosowaniem do standardów UE*. Najniższa była również w tym regionie częstość starań o prorozwojowe działania SPO-*-inwestycje w gospodarstwach rolnych* oraz *ulawienie startu młodym rolnikom*. Analiza wykazała, że występowały także istotne różnice międzyregionalne w średniej wartości realizowanych projektów w ramach programów strukturalnych. W przypadku większości działań wartości te były znacznie wyższe w rejonach Polski zachodniej (region A i B) niż we wschodniej części kraju. Porównanie wyników obu programów strukturalnych wskazuje, że centralne wprowadzanie programów, bez tworzenia budżetów regionalnych dopasowanych do specyficznych potrzeb gospodarstw, mogą wpłynąć na pogłębianie się różnic w rozwoju regionów rolniczych.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz M., 2001. Aspekty regionalne w polityce rolnej. Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie, nr 377, Kraków.
- Bański J., 2003. Transforming the functional structure of Poland's rural areas, (w:) red. Bański J., Owsiański J., Alternatives for European Rural Areas, IERiGŻ, Warsaw 2003: 32.
- Czubak W., 2007. Ocena funkcjonowania Działania 6 „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej” w ramach PROW 2004–2006, Roczniki Naukowe SERiA, Tom IX, Zeszyt 1, Warszawa-Poznań-Kraków, s. 82.
- FAND., 2004. Plan wyboru gospodarstw rolnych do polskiego FAND, IERiGŻ, Warszawa, 2004.
- FAPA., 2005. Regionalizacja systemu płatności jednolitej w Polsce, FAPA, Warszawa 2005.
- Kiryłuk-Dryjska E., 2007. Macrorregional differentiation of farmers' interest in Polish Rural Development Program measures in Poland, Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu, CC-CLXXXV, seria Ekonomia, nr 6, Poznań 2007, s. 67.
- Kiryłuk-Dryjska E., 2009. Ocena skuteczności działań PROW 2004–2006 w opinii rolników i ekspertów (ujecie regionalne), Wieś i Rolnictwo nr 1, PAN IRWiR.
- Michna W., 2001. Polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz jej regionalizacja. Stud. Monogr. IERiGŻ, Warszawa.
- Mrówczyńska-Kamińska A., Kiryłuk E., 2005. Analiza regionalna potencjału produkcyjnego rolnictwa i stopnia jego wykorzystania w Polsce. Roczniki Naukowe Seria, Tom VII, Zeszyt 4, Warszawa-Poznań.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2004–2006, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2004.
- Rosner A., 2002. Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich pod kątem widzenia struktur gospodarczych. (w:) red. Rosner A., Wiejskie problemy kumulacji barier rozwojowych, PAN, Warszawa 2002, s. 9.
- Pondel H., Słodowa-Helpa M., 2002. Regionalne determinanty procesów integracyjnych w polskim sektorze rolno-żywnościowym. (w:) red. Poczta W., Wysocki F., Zróżnicowanie regionalne gospodarki żywnościowej w Polsce w procesie integracji z Unią Europejską, Wyd. AR Poznań.
- Rowiński J., 2007. Wpływ funduszy UE na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w pierwszych latach członkostwa [w:] Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, Materiały konferencyjne, Pułtusk, s. 7.

- Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, MRiRW, 2004, Warszawa.
- Stola W., 2004. Regionalne zróżnicowanie struktury funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce, (w:) red. Bański J. Polska przetrzeń wiejska: procesy i perspektywy, Warszawa 2004, s. 9.
- Swianiewicz P., Ziemianowicz W., Mackiewicz M., 2000. Sprawność instytucjonalna administracji samorządowej w Polsce – zróżnicowanie regionalne, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 2000, s. 11.
- Ward J.H., (1963). Hierarchical grouping to optimize an objective function., Journal of the American Statistical Association, 53, 236.
- Zgliński W., 2001. Wizje, koncepcje, strategie rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w Polsce, (w:) red. Bański J. Wieś i rolnictwo u progu Unii Europejskiej, Rural Studies 1, Warszawa 2001, s. 85–97.

REGIONAL DIFFERENTIATION IN APPLYING FOR FINANCIAL SUPPORT FROM EU STRUCTURAL FUNDS FOR THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN POLAND IN 2004–2006

Abstract. The objective of paper was to analyze farmer’s interest in the measures of EU structural programs designed for the development of agriculture in Poland in 2004–2006, considering its regional differentiation. Significant regional differentiation in the number of application for measures of structural programs in four analyzed regions has been observed. The highest percentage of holding applied for structural programs measures in the regions already better developed. In particular it concerned the innovative and prospective programs which required more commitment from farmers. Moreover the average value of obtained subvention was higher in better developed agricultural regions. The region where the farmer’s interest in structural programs was the lowest was the south-eastern region of Poland, which (among all analyzed regions) is characterized by the worst agricultural potential.

Key words: agriculture and rural development, regional diversification

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

RENTY STRUKTURALNE W PROGRAMIE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2007–2013

Stanisław Gawłowski, Paweł Mickiewicz

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Streszczenie. Celem opracowania była analiza realizacji rent strukturalnych w nowym Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Rentom przypisano gorszą pozycję, niż miało to miejsce w poprzednim PROW (2004–2006), przez podniesienie wymagań uzyskania dostępu i wielkości obszarowych. Liczba złożonych wniosków w pierwszym roku realizacji programu była mniejsza w stosunku do okresu porównawczego. Na 8884 złożonych wniosków o rentę strukturalną wydano 6438 (72,5%) pozytywnych decyzji. Zrealizowano płatności w wysokości 35,3 mln zł, zaś średnio na 1 wniosek przypadała kwota 5490 zł.

Słowa kluczowe: renty strukturalne, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

WSTĘP

Zmiany strukturalne w rolnictwie i gospodarce żywnościowej dokonują się pod wpływem różnych czynników. Ważną rolę w przeobrażeniu obszarów wiejskich w Polsce odegrała realizacja Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich PROW w latach 2004–2006. W ramach tego planu Unia Europejska udzieliła pomocy w zakresie podnoszenia rentowności gospodarstw rolnych na trudnych terenach, w tworzeniu konkretnych programów rolnośrodowiskowych, w rozwijaniu działań związanych z zalesianiem i wspieraniem grup producentów rolnych oraz z udzielaniem pomocy gospodarstwom niskotowarowym. W PROW (2004–2006) na pierwszym miejscu postawiono działanie związane z rentami strukturalnymi, a głównymi celami było zapewnienie określonych dochodów rolnikom rezygnującym z prowadzenia działalności rolniczej w wieku przedemerytalnym, obniżenie średniej wieku osób przejmujących działalność rolniczą i poprawienie struktury agrarnej.

Adres do korespondencji – Corresponding author: Stanisław Gawłowski, Paweł Mickiewicz, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Katedra Prawa i Gospodarki Nieruchomościami, Pracownia Ekonomiki Przestrzennej i Środowiskowej, ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin.

MATERIAŁ I METODY BADAŃ

Celem niniejszych badań było zaprezentowanie jednego z działań, jakimi są renty strukturalne. Badania dotyczyły w zasadzie pierwszego roku działań (2007), który mieści się w programie siedmioletnim, rozpisany na lata 2007–2013. Materiał z badań zaprezentowano na tle szerszego programu, który w nowym Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich mieści w sobie zarówno dawniejszy plan rozwoju obszarów wiejskich, jak i sektorowy program operacyjny (SPO).

W badaniach zastosowano metody statystyczne, analityczne i opisowe, jakie na tym etapie badań najbardziej odpowiadają istniejącemu stanowi wiedzy. Podstawowymi źródłami pracy był Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, dane zawarte w Systemie Informacji Zarządczej ARiMR oraz rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie rent strukturalnych. W opracowaniu dane statystyczne pogrupowano według makroregionów, które wyodrębniono na podstawie opracowania IE-RiGŻ.

ANALIZA PROGRAMU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH (2007–2013)

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (2007–2013) przedstawia zarówno ogólne, szczegółowe, jak i operacyjne cele PROW. Zakłada się, że program wspomaga rozwój ekonomiczny i społeczny obszarów wiejskich poprzez wielostronne działania instrumentów związanych z inwestycjami, działaniami wspierającymi infrastrukturę oraz rozwój kapitału ludzkiego. Działania mają charakter horyzontalny, co należy interpretować w ten sposób, że poczynania skierowane zostaną do wszystkich podmiotów funkcjonujących na obszarach wiejskich. Jednocześnie w programie wskazywano na potrzebę uwzględnienia zróżnicowania regionalnego, które to cechy regionu są charakterystyczne dla naszego kraju. Cel ten zostanie osiągnięty, z jednej strony przez zróżnicowanie kryteriów dostępu do wsparcia finansowego, z drugiej zaś w sposób naturalny, dzięki wydzieleniu obszarów ONW i Natura 2000 [Mickiewicz, Wawrzyniak 2008]. Występujące ograniczenia w dostępie do niektórych działań i niemożliwość korzystania z wielu programów pozwala na podział środków finansowych na poszczególne województwa [PROW 2007].

Generalną ideą PROW jest realizacja koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju rolnictwa z jednoczesnym przestrzeganiem zasad zrównoważonego rozwoju. Zakładała ona wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego [Wojtasik 2008]. W programie zapewniono instrumenty na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów dla mieszkańców wsi. Celem wcześniejszych emerytur w rolnictwie jest znaczna zmiana struktury agrarnej, z jednej strony przez przekazanie gospodarstw w celu zwiększenia ich wielkości, a z drugiej przez przekazanie ich na rzecz młodych rolników. Działanie to ma służyć głównie poprawie rentowności i konkurencyjności gospodarstw rolnych. Pomoc kierowana jest do rolników w wieku przedemerytalnym, którzy prowadzą działalność rolniczą i są gotowi przekazać swoje gospodarstwo innemu rolnikowi lub następcy [Wawrzyniak, Mickiewicz 2008].

Renty strukturalne znalazły się w ramach Osi 1 „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” i na to działanie przewidziano wsparcie w wysokości 2,2 mld euro. Zasady przyznawania renty strukturalnej zostały zmienione na niekorzyść beneficjentów w stosunku do PROW z lat 2004–2006, które polegają na zmniejszeniu podstawowej wysokości renty z 210% do 150% najniższej emerytury. Również najwyższa kwota emerytury została obniżona z 440% do 265% [PROW 2007].

Jak już wcześniej wspomniano, na program rent strukturalnych zaplanowano wydatki publiczne w wysokości 2,2 mld euro, przy czym 1,5 mld euro (67%) to zobowiązania wobec beneficjentów z I. etapu. Zjawisko to powstało z uwagi na fakt, że I. etap trwał 3 lata, a zobowiązania rozciągnięte zostały na 10 lat. Zmiany dotyczą wielu szczegółowych regulacji prawnych, w tym: rolnik musi posiadać gospodarstwo o powierzchni co najmniej 3 ha (za wyjątkiem 4 województw), renta będzie wypłacana do osiągnięcia wieku 65 lat, a nie przez okres 10 lat, jak było poprzednio. Natomiast najważniejsze postanowienie zakłada, że renta może wynieść tylko 150% najniższej emerytury, zaś maksymalna wysokość nie może przekroczyć progu 265%. Jednocześnie wprowadzono zasadę, że w przypadku przekazania gospodarstwa na powiększenie innego gospodarstwa, powierzchnia jego po powiększeniu nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia w danym województwie (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, 2007).

W tabeli 1 przedstawiono najistotniejsze różnice między etapem I i II.

Tabela 1. Najistotniejsze różnice między PROW 2004–2006 a PROW 2007–2013
Table 1. The most essential differences between RDP 2004–2006 and RDP 2007–2013

	Wyszczególnienie	2004–2006	2007–2013
1	Wiek rolnika	55	55
2	Ubezpieczony w KRUS	5 lat	5 lat
3	Działalność rolnicza	10 lat	10 lat
4	Wielkość przekazywanego gospodarstwa	1 ha	3 ha
5	Wysokość renty	210%	150%
6	Za związek małżeński	60%	100%
7	Zwiększenie renty za areal	3 ha	10 ha
8	Maksymalna renta	440%	265%

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Authors' elaboration.

Według PROW w ramach rent strukturalnych pomoc będzie udzielana tym rolnikom, którzy zdecydują się na zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej w dwóch celach:

1. Przekazania gospodarstwa rolnego następcy;
2. Przekazania gospodarstwa innym producentom rolnym.

W pierwszym przypadku grunty przechodzą w całości na następcę, który spełnia następujące warunki:

- nie ukończył 40. roku życia;
- po raz pierwszy podejmuje się prowadzenia gospodarstwa rolnego;
- posiada odpowiednie kwalifikacje rolnicze;
- przedłożył plan rozwoju przejmowanego gospodarstwa.

W drugim przypadku przekazanie może nastąpić na powiększenie gospodarstwa innego producenta rolnego, który spełnia następujące warunki:

- jest producentem rolnym, który nie ukończył 50. roku życia;
- posiada odpowiednie kwalifikacje.

Kryteria dostępu do rent strukturalnych zostały zaostrzone. Gospodarstwo przekazywane musi posiadać co najmniej 3 ha, a nie jak poprzednio 1 ha. Resort uzasadniając tę zasadę twierdzi, że poprzednie rozwiązania nie spełniały kryteriów efektywnej poprawy struktury agrarnej, lecz proces zmian polegał na odtwarzaniu poprzedniego stanu przez prawnych następców. Wyjątek od tej zasady uczyniono dla gospodarstw położonych w województwach małopolskim, podkarpackim, śląskim i świętokrzyskim, gdyż wymóg dotyczący posiadania minimum 3 ha UR byłby trudny do spełnienia w wyżej wymienionych województwach Polski południowej, ponieważ rozdrobnienie jest tam największe. Stąd, aby dać równą szansę do ubiegania się o renty strukturalne, obniżono dla tych województw wymóg dotyczący minimalnej powierzchni. Jednocześnie wprowadzono zasadę, że w przypadku przekazywania gospodarstwa na powiększenie innego, powierzchnia przekazywanego gospodarstwa nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w danym województwie lub średnia gospodarstwa w kraju, gdy średnia w województwie jest wyższa od średniej krajowej. Średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwach jest ogłaszana corocznie przez Prezesa ARiMR. Wymogi odnośnie przyszłego beneficjenta są w zasadzie podobne jak w poprzednim okresie aplikacyjnym, poza powierzchnią użytków:

- ukończył 55 lat, lecz nie osiągnął jeszcze wieku emerytalnego (mężczyzna – 65 lat, kobieta – 60 lat);
- prowadził działalność rolniczą na własny rachunek przez okres 10 lat;
- podlegał ubezpieczeniu społecznemu przez okres co najmniej 5 lat;
- przekazał gospodarstwo rolne i zaprzestał prowadzenie wszelkiej towarowej działalności rolniczej;
- nie jest emerytem ani rencistą.

Jeśli rolnik pozostaje w związku małżeńskim, a warunki do ubiegania się o przyznanie renty spełniają oboje małżonkowie, rentę strukturalną przyznaje się tylko jednemu z nich.

Również czas trwania pomocy uległ zmianie. Renta strukturalna będzie wypłacana beneficjentowi nie dłużej jednak jak do osiągnięcia 65 lat (poprzednio przez 10 lat bez względu na wiek). W wyrazie pieniężnym podstawowa wysokość pomocy dla jednej renty wynosi 896,19 zł (229,57 euro), tj. 150% najniższej emerytury. Może zostać zwiększona o 597,46 zł (153,05 euro) tj. 100% kwoty najniższej emerytury jako dodatek dla małżonka oraz o 89,62 zł (22,96 euro), jeśli rolnik przekaze gospodarstwo o powierzchni większej niż 10 ha.

Docelowo w programie przewidziano, że w latach 2007–2013 około 50 400 rolników skorzysta z rent strukturalnych, co daje 7200 osób rocznie. Natomiast powierzchnia przekazanych gospodarstw rolnych wyniesie 450,0 tys. ha, wobec 480,0 tys. ha w okresie poprzednim [PROW 2007].

CHARAKTERYSTYKA ROZPORZĄDZENIA MINISTRA ROLNICTWA I ROZWOJU WSI Z 2007 ROKU W SPRAWIE RENT STRUKTURALNYCH

Na podstawie Ustawy z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.U. Nr 64, poz. 427) minister rolnictwa wydał rozporządzenie wykonawcze z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania renty strukturalne (Dz.U. Nr 109, poz. 750).

Na początku rozporządzenie określa podstawowe pojęcia związane z następcą i z działalnością rolniczą, co rozumie się przez prawo do emerytury lub renty oraz określa pojęcie najniższa emerytura. Jest to pojęcie niezmiernie ważne, ponieważ na tej podstawie oblicza się wszystkie składniki renty strukturalnej. Przez najniższą emeryturę rozumie się kwotę najniższej emerytury określoną w przepisach o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a nie KRUS. Renty strukturalne są przyznawane według kolejności otrzymania wniosków przez ARiMR. W stosunku do rozporządzenia z 2004 r. najważniejsze zmiany polegają na podwyższeniu areалу przekazanego gospodarstwa z 1 do 3 ha, z zastrzeżeniem wyłączenia z tej klauzuli czterech województw południowo-wschodnich. Kolejnym bardzo istotnym warunkiem do spełnienia jest utworzenie przez przejmującego gospodarstwa o wielkości określonej przez ustawodawcę. W przypadku, gdy gospodarstwo rolne przekazywane jest na powiększenie jednego lub kilku gospodarstw rolnych, użytki rolne wchodzące w skład każdego nowo powstającego gospodarstwa muszą mieć powierzchnię większą bądź równą powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie w danym województwie. W przypadku województw, w których średnia powierzchnia gruntów rolnych wchodzących w skład gospodarstwa jest większa niż średnia powierzchnia gruntów rolnych, wchodzących w skład gospodarstwa w kraju, nowo utworzone gospodarstwa muszą mieć powierzchnię większą bądź równą średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie w kraju. Warunek ten dotyczy zarówno rolników, którzy chcą przekazać gospodarstwo rolne na powiększenie innych gospodarstw w zamian za rentę strukturalną, jak i tych, którzy przekazują całe gospodarstwo następcy. Oznacza to, że rolnicy, chcąc przekazać swoje gospodarstwo następcom, muszą posiadać gospodarstwa, w których powierzchnia użytków rolnych jest równa bądź większa od średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie w województwie lub w kraju, w zależności od tego, w którym województwie jest położone. Średnią powierzchnię gruntów rolnych w gospodarstwach rolnych w poszczególnych województwach oraz w kraju przyjmuje się na podstawie informacji ogłaszanych corocznie przez prezesa ARiMR (Dz.U. Nr 109, poz. 750). Porównanie średniej wielkości gospodarstw rolnych między danymi GUS a ARiMR przedstawia tabela 2.

Warunek przekazania gospodarstwa rolnego o wielkości średniej wojewódzkiej lub średniej krajowej nie jest brany pod uwagę w wypadku, gdy przejmującym jest następca będący zstępnym, czyli dzieckiem lub wnukiem rolnika, wnioskującego o rentę strukturalną. Warunek nie obowiązuje także wówczas, gdy przejmującym jest osoba prawna albo jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej i jeżeli działalność rolnicza

Tabela 2. Porównanie średniej wielkości gospodarstw rolnych wg GUS i przekazanych gospodarstw za renty wg ARiMR w 2007 r. (ha)

Table 2. Comparison of average farm size by Central Statistical Office and farms handed over for pension by ARiMR in 2007 (ha)

Województwo	GUS	ARiMR	Różnica + -
Dolnośląskie	10,5	9,3	- 1,2
Kujawsko – Pomorskie	11,4	11,1	- 0,3
Lubelskie	6,2	7,5	+ 1,3
Lubuskie	8,9	10,9	+ 2,0
Łódzkie	6,4	7,9	+ 1,5
Małopolskie	3,2	4,1	+ 0,9
Mazowieckie	7,1	8,7	+ 1,6
Opolskie	8,2	9,4	+ 1,2
Podkarpackie	3,5	4,3	+ 0,8
Podlaskie	10,7	11,5	+ 0,8
Pomorskie	12,5	11,6	- 0,9
Śląskie	4,0	5,4	+ 1,4
Świętokrzyskie	4,5	6,2	+ 1,7
Warmińsko – Mazurskie	16,0	14,8	- 1,2
Wielkopolskie	10,1	10,7	+ 0,6
Zachodniopomorskie	14,1	13,1	- 1,0
Kraj	7,1	8,9	+ 1,8

Źródło: Dane GUS i ARiMR.

Source: Central Statistical Office and ARiMR data.

należy do zakresu jej działania lub gdy gospodarstwo jest przekazywane na cele ochrony przyrody w rozumieniu przepisów o ochronie przyrody, jak również gdy gospodarstwo rolne przekazywane jest Agencji Nieruchomości Rolnych. Nie dotyczy to również przekazania gospodarstwa rolnego z przeznaczeniem na zalesienie, jeżeli przekazywane użytki rolne zostały przeznaczone do zalesienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Ustawodawca określił również jakie wymagania musi spełnić rolnik, który przejmuje gospodarstwo w ramach rent strukturalnych na powiększenie swojego, już istniejącego gospodarstwa oraz jakie warunki musi spełniać następca. Następcą jest osoba, która z dniem przejęcia gospodarstwa rolnego od wnioskującego o rentę rozpoczyna po raz pierwszy prowadzenie działalności rolniczej oraz w dniu złożenia wniosku nie ukończyła 40 lat. Rolnik przejmujący gospodarstwo rolne na powiększenie już istniejącego nie może w dniu złożenia wniosku mieć ukończonego 50. roku życia. Ponadto, zarówno następca, jak i rolnik przejmujący gospodarstwo na powiększenie, powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje zawodowe przydatne do prowadzenia działalności rolniczej. Nie mogą mieć ustalonego prawa do renty lub emerytury oraz na wniośku o przyznaniu renty przejmujący zobowiążą się do prowadzenia działalności rolniczej na przejętych użytkach przez okres przynajmniej 5 lat, a także do złożenia wniosku o wpis do ewidencji producentów (Dz.U. Nr 109, poz. 750).

Kwalifikacje przydatne do prowadzenia gospodarstwa rolnego, to:

- wykształcenie rolnicze zasadnicze, średnie lub wyższe;
- tytuł kwalifikacyjny lub tytuł zawodowy mistrza w zawodzie przydatnym do prowadzenia działalności rolniczej i 3-letni staż pracy w rolnictwie;
- wykształcenie wyższe na kierunku innym niż rolniczy i co najmniej 3-letni staż pracy w rolnictwie, albo ukończone studia podyplomowe na kierunku związanym z rolnictwem;
- wykształcenie podstawowe, gimnazjalne lub zasadnicze zawodowe i co najmniej 5-letni staż pracy w rolnictwie.

Za staż pracy uznaje się okres do dnia złożenia wniosku, w którym przejmujący gospodarstwo podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników. Staż pracy zdefiniowany został jako podlegający ubezpieczeniu w KRUS, gdyż stanowi ono dowód prowadzenia działalności rolniczej lub wykonywanie, jako domownik, stałej pracy w gospodarstwie. Dla osób niespełniających wymogów wykształcenia prowadzących gospodarstwo rolne, które stanowi ich główne źródło dochodów, wprowadzone rozwiązanie stanowi daleko idące ułatwienie. Zastosowane w poprzednim okresie rozwiązanie polegające na oświadczeniu osoby pracującej gospodarstwie o okresie wykonywanej pracy w tym gospodarstwie, skutkowało wstecznym ubezpieczeniem w KRUS i zwiększonymi kosztami dla beneficjenta z tego tytułu. Postępowanie w sprawie przyznania renty strukturalnej wszczyna się na pisemny wniosek osoby zainteresowanej. Agencja w ciągu 40 dni ma czas na wydanie postanowienia o spełnieniu wstępnych warunków do przyznania renty. W ciągu 6 miesięcy od dnia wydania postanowienia, wnioskodawca zobowiązany jest do przedłożenia dokumentów potwierdzających przekazanie gospodarstwa rolnego i zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej. Następnie w ciągu 30 dni od przedłożenia wspomnianych dokumentów Agencja wydaje decyzję administracyjną (Dz.U. Nr 109, poz. 750).

Rolnicy ubiegający się o przyznanie renty strukturalnej w okresie 2007–2013 stają przed dylematem, czy będą musieli zwrócić otrzymane wcześniej płatności z innych programów. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu pomocy finansowej na wspieranie gospodarstw niskotowarowych objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, płatność dla gospodarstw niskotowarowych podlega wstrzymaniu i zwrotowi, jeśli producent rolny przeniósł własność gospodarstwa niskotowarowego przed upływem 5 lat od dnia przyznania płatności. Jeżeli jednak w terminie 35 dni następcą złoży oświadczenie o realizacji zobowiązania, to wówczas nie zachodzi potrzeba zwrotu należności. Podobne zasady obowiązują przy realizacji działań związanych z przystosowaniem działań do standardów Unii Europejskiej [PROW 2007–2013].

PRZEBIEG SKŁADANIA WNIOSKÓW W 2007 ROKU

W dniu 25 czerwca 2007 r. rozpoczął się nabór wniosków w nowym Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Nabór wniosków na 2007 r. trwał do 20 sierpnia 2007 r. Rolnicy ubiegający się o rentę strukturalną mieli świadomość występowania istotnej różnicy w wysokości świadczeń między programem obowiązującym w latach 2004–2006 a współcześnie zaproponowanymi rozwiązaniami.

Tabela 3. Różnice i podobieństwa w zakresie podstawowej wysokości renty strukturalnej między PROW 2004–2006 a PROW 2007–2013 (PLN)

Table 3. Differences and similarities within basic amount of structural pension in RDP 2004–2006 and RDP 2007–2013 (PLN)

Wyszczególnienie	2004–2006	2007–2013
1 Podstawowa wysokość renty	1 254,67	896,19
2 Zwiększenie na małżonka	358,47	597,46
3 Za przekazanie gospodarstwa rolnego	1 015,68	89,62
4 Maksymalna wysokość renty	2 628,82	1 583,27

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Authors' elaboration.

Oceniając wysokość płatności występującą w dwóch analizowanych okresach realizacji rent strukturalnych, okazuje się, że jest ona niekorzystna dla obecnie realizowanego działania PROW. Zmniejszenie płatności dla obu małżonków wynosi 119,49 zł (przy wzroście dla małżonków o 238,99 zł), a przy rozpatrywaniu maksymalnej wysokości renty, jej rozpiętość maleje do 1045,55 zł na niekorzyść obecnego programu. Przy konstruowaniu PROW na lata 2007–2013 brano pod uwagę zachowania zbliżonej równowagi między mężczyznami a kobietami, przy czym poprzednia rozpiętość wynosiła jak 210 do 60 (3,5-krotność), to obecnie przybrała postać jak 150 do 100 (1,5-krotność). Rolnicy przy rozważaniu decyzji o skorzystaniu z rent strukturalnych, kierowali się nie tylko wysokością płatności z tego tytułu, ale stawali przed rozwiązaniem wielu innych dylematów: komu przekazać ziemię (następcy czy sąsiadowi), czy spełnione zostały kryteria dostępności do renty w sensie wielkości gospodarstwa rolnego w porównaniu do średnich wojewódzkich, kierunków przekazania użytków rolnych czy ograniczeń w korzystaniu z innych działań.

Porównując liczbę wniosków, jakie złożono w pierwszym roku naboru wniosków w sierpniu 2004 r. (21,6 tys.) w stosunku do pierwszego roku naboru wniosków w czerwcu 2007 r. (8,9 tys.), to okaże się, że stosunek wynosi jak 2,4 do 1. Mniejszy nabór wniosków dokonał się w sytuacji upływu dużego okresu, jaki miał miejsce w stosunku do poprzedniego działania PROW z lat 2004–2006 (termin upłynął 31 lipca 2006 r.).

Analizując liczbę złożonych wniosków o renty strukturalne w układzie wojewódzkim, okazuje się, że najwięcej takich wniosków złożyli przyszli beneficjenci tradycyjnie wywodzący się z woj. mazowieckiego (1398), wielkopolskiego (882), lubelskiego (874) i kujawsko-pomorskiego (763). Najmniej wniosków napłynęło z woj. lubuskiego (86). Województwa charakteryzujące się „gorszą” strukturą agrarną korzystają w mniejszym zakresie z tego programu, który powinien bardziej sprzyjać przemianom agrarnym. Natomiast świadomość pożytków płynących z rent strukturalnych wykazują rolnicy wywodzący się z województw mających względnie dobrą strukturę agrarną.

W 2007 r. płatności za renty rozpoczęły się dosyć późno, z uwagi na termin naboru wniosków (w czerwcu 2007) oraz niezbędny okres (6 miesięcy), jaki ma Agencja na weryfikację wniosku, a rolnik na przekazanie gospodarstwa. W sumie płatności na jeden wniosek wyniosły średnio 5,5 tys. zł, przy nieznacznym zróżnicowaniu między województwami, co obrazuje tabela 4.

Tabela 4. Liczba złożonych wniosków i płatności za renty strukturalne w 2007 roku (PLN)
 Table 4. Number of application and payments for structural pension in 2007 (PLN)

Województwo	Liczba złożonych wniosków	Wnioskowana kwota miesięcznej pomocy	Liczba wydanych decyzji	Zrealizowane płatności	Średnio na jeden wniosek
Dolnośląskie	423	366 503	289	1 619 672	5 604
Kujawsko-pomorskie	763	668 181	550	3 001 799	5 457
Lubelskie	874	796 768	725	4 305 958	5 939
Lubuskie	86	81 677	61	291 786	4 783
Łódzkie	753	696 023	549	2 790 644	5 083
Małopolskie	456	413 481	348	2 095 444	6 021
Mazowieckie	1398	1 285 203	1 005	5 164 098	5 138
Opolskie	263	240 904	206	1 091 960	5 300
Podkarpackie	541	473 928	406	2 458 005	6 054
Podlaskie	545	481 849	424	2 525 773	5 957
Pomorskie	251	231 575	165	1 000 131	6 061
Śląskie	328	276 658	215	1 014 065	4 716
Świętokrzyskie	684	584 032	448	2 442 329	5 451
Warmińsko-mazurskie	392	351 920	269	1 266 441	4 707
Wielkopolskie	882	801 465	622	3 413 205	5 487
Zachodniopomorskie	245	238 665	156	864 281	5 540
Działanie razem	8 884	7 988 840	6 438	35 345 597	5 490

Źródło: System Informacji Zarządczej ARiMR.

Source: ARiMR data.

Problemem finansowym PROW na lata 2007–2013 jest wsparcie płatności z tytułu rent strukturalnych, które przechodzą z poprzedniego okresu działania (2004–2006), przy przestrzeganiu zasady przyjętego zobowiązania i realizacji płatności łącznie przez okres 10 lat. Rocznie z tego tytułu Agencja będzie ponosiła wydatek w wysokości 215 mln euro, co znacznie ograniczy poziom wydatkowania z tytułu bieżących zobowiązań.

Analizując liczbę złożonych wniosków w układzie makroregionów (tab. 5) zwraca uwagę region II, który partycypuje w tym procesie na poziomie 40,0%. Tradycyjnie przodujący w tym zakresie makroregion I, spadł na drugą pozycję.

WNIOSKI

Zaproponowane renty strukturalne w PROW na lata 2007–2013 należy ocenić jako niekorzystne w stosunku do rozwiązań obowiązujących w poprzednim okresie (2004–2006). Po pierwsze, obniżono poziom wsparcia przypadającego na jednego beneficjenta z 440% do 265%. Po drugie, zmniejszono liczbę rolników mających dostęp do rent strukturalnych z 52,5 tys. obejmującego okres trzech lat (czyli 17,5 tys. rocznie), do 50,4 tys. przypadających na perspektywę siedmioroczną (czyli 7,2 tys. rocznie). Po trzecie, zaostrożono kryteria dostępu do rent strukturalnych. O ile podwyższenie minimalnego arealu użytków rolnych i określenie, z jakiego pułapu rolnik może składać wniosek o rentę

Tabela 5. Liczba złożonych wniosków i płatności za renty strukturalne w układzie makroregionów w 2007 roku (PLN)

Table 5. Number of application and payments for structural pension within macroregions in 2007 (PLN)

Województwo	Liczba złożonych wniosków	Wnioskowana kwota miesięcznej pomocy	Liczba wydanych decyzji	Zrealizowane płatności	Średnio na jeden wniosek
I makroregion					
Kujawsko-pomorskie	763	668 181	550	3 001 799	5 457
Wielkopolskie	882	801 465	622	3 413 205	5 487
II makroregion					
Łódzkie	753	696 023	549	2 790 644	5 083
Mazowieckie	1398	1 285 203	1 005	5 164 098	5 138
Lubelskie	874	796 768	725	4 305 958	5 939
Podlaskie	545	481 849	424	2 525 773	5 957
III makroregion					
Świętokrzyskie	684	584 032	448	2 442 329	5 451
Małopolskie	456	413 481	348	2 095 444	6 021
Podkarpackie	541	473 928	406	2 458 005	6 054
Śląskie	328	276 658	215	1 014 065	4 716
IV makroregion					
Opolskie	263	240 904	206	1 091 960	5 300
Lubuskie	86	81 677	61	291 786	4 783
Dolnośląskie	423	366 503	289	1 619 672	5 604
V makroregion					
Zachodniopomorskie	245	238 665	156	864 281	5 540
Pomorskie	251	231 575	165	1 000 131	6 061
Warmińsko-mazurskie	392	351 920	269	1 266 441	4 707
Razem Działanie	8 884	7 988 840	6 438	35 345 597	5 490

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Authors' calculation.

z 1 ha do 3 ha, należy zaliczyć do pozytywnych zjawisk, to tworzenie nowych gospodarstw rolnych na podobieństwo tych istniejących jest trudne do spełnienia.

Preliminarz budżetu przewidziany na renty strukturalne składa się z dwóch części. Jedna część dotyczy zobowiązań wynikających z faktu, że renty strukturalne wypłacane są przez 10 lat, natomiast PROW na lata 2004–2006 objął zobowiązania trzyletnie. Z puli środków w wysokości 2,2 mld euro, 1,5 mld euro (67%) to zobowiązania wobec beneficjentów z I etapu. Po bliższym przyjrzeniu się zobowiązaniom okazuje się, że tych środków może nie wystarczyć. Resort rolnictwa przygotował nowelizację PROW na lata 2007–2013 polegającą na zwiększeniu środków na renty strukturalne w wysokości 362 mln euro i na wspieranie gospodarstw niskotowarowych w wysokości 150 mln euro. To zwiększenie ma się odbyć kosztem zmniejszenia wydatków dla rolników ubiegających się o modernizację przetwórstwa, usług doradczych i zalesienie gruntów rolnych.

PIŚMIENNICTWO

- Mickiewicz A., 2008. Właściwości Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich obejmującego lata 2007–2013 na tle poprzednich rozwiązań legislacyjnych, Zeszyty Naukowe AR, Szczecin.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „renty strukturalne” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. Nr 109, poz. 750).
- Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.U. Nr 64, poz. 427).
- Wawrzyniak B., Mickiewicz A., 2008. Charakterystyka działań w ramach II filaru Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2007–2013, Zeszyty Naukowe AR, Szczecin.
- Wojtasik B., 2008. Analiza pierwszego roku funkcjonowania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (2007–2013). Zeszyty Naukowe AR, Szczecin.

STRUCTURAL PENSION IN RURAL DEVELOPMENT PROGRAM IN 2007–2013

Abstract. The aim of the paper is to present the analysis of structural pension included in the Program of Rural Development 2007–2013 (PROW). Structural pension in new program attributes worse position than former program (PROW 2004–2006) through higher level of access obtainment and land largeness. The number of application was smaller in the first year of program realization relatively to comparative period. From 8884 application only 6438 (72,5%) got positive decision. The total payment was 35,3 million PLN and average amount on application was 5490 PLN.

Key words: structural pension, Rural Development Program

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

OCENA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO POWIATÓW WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Monika Jaworska, Lidia Luty
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Streszczenie. Podstawą specjalizacji regionu są warunki środowiskowe, kulturowe, jak również potencjał demograficzny, społeczny i gospodarczy oraz rozwój infrastruktury. Artykuł przedstawia klasyfikację powiatów Małopolski uwzględniającą poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Do oceny powiatów wykorzystano taksonomiczny miernik rozwoju. W uporządkowanym zbiorze powiatów wydzielono podzbiory podobnych obiektów.

Słowa kluczowe: taksonomiczny miernik rozwoju, rozwój społeczno-gospodarczy

WSTĘP

Analiza poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego jest ważna gdy mówimy o rozwoju zrównoważonym, który odnosi się do takiej formuły zmian ilościowych i jakościowych w systemie społeczno-ekonomicznym, która uwzględnia ograniczenia ekosystemowe. Jednocześnie obok kryteriów efektywnościowych przyjmuje satysfakcję społeczną i postęp w jakości życia mieszkańców jako warunki postępu cywilizacyjnego [Spychalski 2006].

Podstawę regionalnej specjalizacji stanowią obok uwarunkowań kulturowych oraz przyrodniczych charakterystyki opisujące potencjał demograficzny, społeczny, gospodarczy, a także rozwój infrastruktury. Czynniki te decydują o randze i konkurencyjności regionu. Ich opis, analiza dysproporcji, mogą ukierunkowywać działania zmierzające do trwałego i zrównoważonego rozwoju regionalnego.

Celem artykułu jest próba analizy regionalnego zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów województwa małopolskiego. W tym celu, do oceny badanego zjawiska wykorzystano względny taksonomiczny miernik rozwoju [Hellwig 1968]. Miernik pozwolił zarówno uporządkować powiaty województwa małopolskiego ze względu na osiągnięty poziom rozwoju, jak i wyodrębnić grupy powiatów podobnych. Do oceny poziomu rozwoju wykorzystano dostępną grupę charakterystyk – zmiennych, których wyrazem ilościowym są różnego rodzaju wskaźniki opisujące walory środowiska

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: Lidia Luty, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Katedra Statystyki Matematycznej, al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, rrdutka@cyf-kr.edu.pl

przyrodniczego oraz poziomu jego ochrony, infrastrukturę techniczną i społeczną, potencjał demograficzny oraz potencjał gospodarczy.

MATERIAŁ I METODA ANALIZY

Analizę prowadzono na podstawie danych pochodzących z opracowania GUS w Warszawie – Rocznik Statystyczny Województw 2006 oraz US w Krakowie – Województwo Małopolskie 2006. Z szerokiej listy potencjalnych zmiennych opisujących badane zjawisko wytypowano zmienne diagnostyczne $X_1 - X_{24}$ przedstawione w tabeli 1.

Współczynniki zmienności wszystkich zmiennych spełniają warunek $V(X_j) > 0,1$, gdzie $V(X_j)$ współczynnik zmienności. Wartości odpowiednio: $V(X_j)$ oraz inne podstawowe charakterystyki przedstawiono dla poszczególnych zmiennych w tabeli 2.

Tabela 1. Zmienne diagnostyczne przyjęte do analizy
Table 1. Diagnostic variable used in analysis

Zmienne diagnostyczne	
Ozn.	Opis
X_1	powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona, w % powierzchni ogólnej
X_2	lesistość, w %
X_3	wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska i gospodarkę wodną na 1 mieszkańca, w zł
X_4	ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków, w % ludności ogółem
X_5	sieć wodociągowa, w km na 100 km ²
X_6	sieć kanalizacyjna, w km na 100 km ²
X_7	sieć gazowa, w km na 100 km ²
X_8	drogi gminne o nawierzchni twardej, w km na km ²
X_9	turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania
X_{10}	miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na tysiąc ludności
X_{11}	korzystających z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na tysiąc ludności
X_{12}	mieszkania oddane do użytku na 10 tysięcy ludności
X_{13}	liczba ludności na jeden ambulatoryjny zakład opieki zdrowotnej
X_{14}	apteki ogólnodostępne na 10 km ²
X_{15}	uczniowie w szkołach (ogólnokształcących, liceach profilowanych, technikach) na 10 tys. ludności
X_{16}	liczba ludności na jedną placówkę biblioteczną
X_{17}	ludność zamieszkała na wsi, w % ogółu ludności
X_{18}	przyrost naturalny
X_{19}	saldo migracji zewnętrznych i wewnętrznych na pobyt stały
X_{20}	odsetek pracujących w rolnictwie
X_{21}	stopa bezrobocia rejestrowanego, w %
X_{22}	nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach wg lokalizacji inwestycji na 1 mieszkańca, w zł
X_{23}	wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca, w zł
X_{24}	podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Authors' research.

Tabela 2. Podstawowe charakterystyki przyjętych zmiennych do opisu poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów województwa małopolskiego
 Table 2. Basic characteristics of used variables to description of the level of social-economic development of Małopolskie voivodeship's poviats

Cecha	Charakterystyki liczbowe zmiennych diagnostycznych					
	$\min x_{ij}$	$\max x_{ij}$	R	$\bar{x}_j$	$S(X_j)$	$V(X_j)$
X_1	0,400	100,000	99,600	49,495	36,684	0,741
X_2	1,500	48,300	46,800	27,195	13,922	0,512
X_3	74,000	1 231,000	1 157,000	281,789	245,760	0,872
X_4	19,600	60,400	40,800	35,279	12,133	0,344
X_5	19,400	247,100	227,700	113,284	67,450	0,595
X_6	11,200	80,900	69,700	40,389	18,678	0,462
X_7	9,400	269,500	260,100	129,453	77,542	0,599
X_8	0,376	1,355	0,979	0,835	0,291	0,349
X_9	1,000	173,000	172,000	35,842	51,580	1,439
X_{10}	0,300	172,900	172,600	20,874	39,262	1,881
X_{11}	4,700	6 799,400	6 794,700	633,384	1 484,989	2,345
X_{12}	7,100	46,400	39,300	22,884	9,870	0,431
X_{13}	2 197,811	4 556,000	2 358,189	3 384,721	709,759	0,210
X_{14}	0,162	0,961	0,798	0,410	0,201	0,491
X_{15}	133,000	484,000	351,000	352,789	104,356	0,296
X_{16}	2 217,000	5 239,000	3 022,000	3 217,105	694,584	0,216
X_{17}	37,800	91,800	54,000	71,016	13,869	0,195
X_{18}	-4,500	5,600	10,100	1,258	2,469	1,963
X_{19}	-2,200	9,700	11,900	0,779	2,713	3,483
X_{20}	0,060	0,750	0,690	0,393	0,179	0,456
X_{21}	11,300	26,100	14,800	16,474	4,102	0,249
X_{22}	195,000	2 291,000	2 096,000	899,421	554,305	0,616
X_{23}	2 456,000	36 543,000	34 087,000	10 767,316	7 907,166	0,734
X_{24}	426,000	1 259,000	833,000	731,947	207,618	0,284

Źródło: Obliczenia własne.

Source: Authors' research.

Przyjęto do analizy zmienne X_{13} , X_{16} , X_{21} należy zakwalifikować do zbioru destymulant. Wysokie wartości tych cech są zjawiskiem niepożądanym z punktu widzenia oceny obiektu, natomiast niskie wartości są pożądane. Pozostałe zmienne to stymulanty (S), wysokie ich wartości są zjawiskiem pożądanym z punktu widzenia oceny obiektu.

Dane statystyczne na podstawie, których przeprowadzono analizę tworzą macierz:

$$[x_{ij}] = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1,k} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2,k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n,1} & x_{n,2} & \dots & x_{n,k} \end{bmatrix}$$

gdzie x_{ij} oznacza wartość cechy X_j dla i – tego powiatu.

W celu wyznaczenia wartości względnego taksonomicznego miernika rozwoju dla poszczególnych obiektów (powiatów) dokonano kolejno:

- standaryzacji zmiennych opartej na formule:

$$x'_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S(X_j)}$$

gdzie: x'_{ij} – wartości unormowane cech diagnostycznych, $\bar{x}_j = \frac{\sum_{i=1}^n x_{ij}}{n}$,

$$S(X_j) = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}{n}},$$

- określenia wzorca rozwoju $z_0 = [z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0k}]$, pewnego idealnego (nierzeczywistego) obiektu o „najlepszych” wartościach unormowanych zmiennych diagnostycznych, takiego że:

$$z_{0j} = \begin{cases} \max_i \{x'_{ij}\}, & X_j \in S \\ \min_i \{x'_{ij}\}, & X_j \in D \end{cases}$$

- obliczenia odległości euklidesowej badanych obiektów od wzorca:

$$d_j = \sqrt{\sum_{i=1}^k (x'_{ij} - z_{0j})^2}$$

- oszacowania względnego taksonomicznego miernika rozwoju wg wzoru:

$$m_i = 1 - \frac{d_i}{d_0},$$

gdzie: $d_0 = \bar{d} + 2S(D)$, a $\bar{d}$, $S(D)$ oznaczają odpowiednio średnią arytmetyczną i od-

chylenie standardowe odległości od wzorca: $\bar{d} = \frac{\sum_{i=1}^n d_i}{n}$, $S(D) = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (d_i - \bar{d})^2}{n}}$.

Otrzymane, w wyżej opisany sposób, wartości m_i są propozycją miernika opisującego poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w ujęciu przestrzennym. Wskaźnik m_i przyjmuje wartości z przedziału $[0, 1]$, przy czym większa wartość określa obiekt „lepszy”.

WYNIKI BADAŃ

Dzięki zastosowaniu omówionej metody dokonano hierarchizacji powiatów według wartości m_i , jako wartości syntetycznego miernika opisującego poziom rozwoju społecz-

no-gospodarczego w poszczególnych powiatach. W obrębie uporządkowanego zbioru przeprowadzono klasyfikację typologiczną obiektów podobnych w następujący sposób:

I grupa (bardzo wysoki poziom): $m_i > \bar{m} + S(M)$,

II grupa (wysoki poziom): $\bar{m} < m_i \leq \bar{m} + S(M)$,

III grupa (średni poziom): $\bar{m} - S(M) < m_i \leq \bar{m}$,

IV grupa (niski poziom): $m_i \leq \bar{m} - S(M)$,

gdzie: $\bar{m}$, $S(M)$ oznaczają odpowiednio średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe

$$\text{miernika rozwoju: } \bar{m} = \frac{\sum_{i=1}^n m_i}{n}, \quad S(M) = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (m_i - \bar{m})^2}{n}}.$$

Tabela 3. Klasyfikacja powiatów Małopolski ze względu na taksonomiczny miernik rozwoju społeczno-gospodarczego

Table 3. Classification of Małopolskie voivodeship's poviats for taxonomic meter of social-economic development

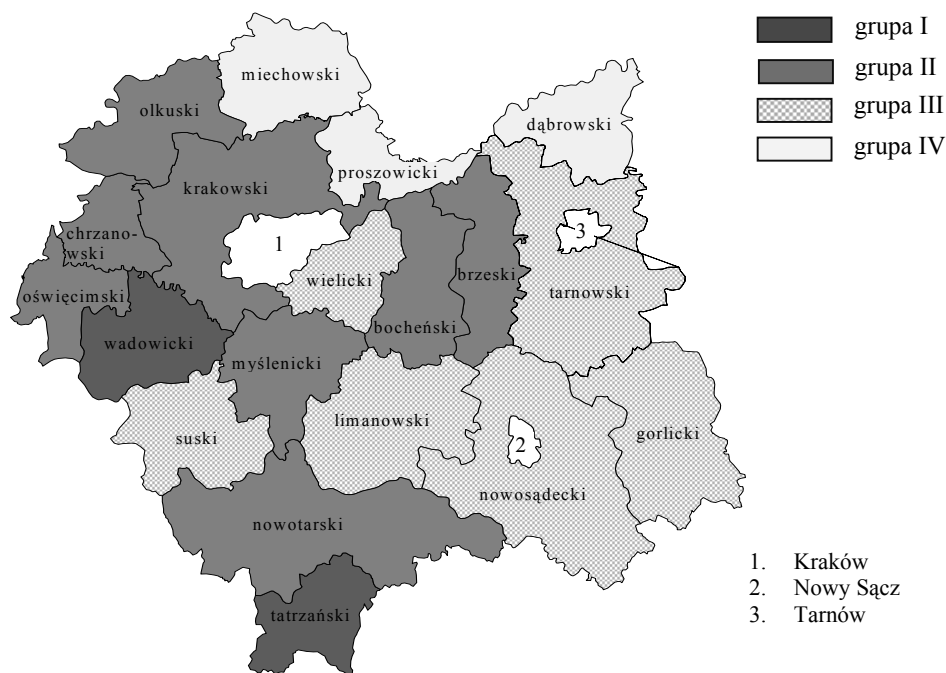
Grupa	Powiat	m_i
I	tatrzański	0,360
	wadowicki	0,247
II	krakowski	0,212
	bocheński	0,193
	chrzanowski	0,176
	olkuski	0,175
	brzeski	0,175
	oświęcimski	0,172
	nowotarski	0,161
	myślenicki	0,161
III	wielicki	0,150
	nowosądecki	0,141
	suski	0,116
	limanowski	0,108
	tarnowski	0,100
IV	gorlicki	0,088
	dąbrowski	0,047
	proszowicki	0,043
	miechowski	0,030

Źródło: Obliczenia własne.

Source: Authors' research.

Grupę I, charakteryzującą się bardzo wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego tworzą dwa powiaty – tatrzański oraz wadowicki. Powiat tatrzański tak wysoką pozycję zawdzięcza walorom środowiska naturalnego. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w tym powiecie stanowi 100% powierzchni powiatu, lesistość jest na poziomie 45,5% (wyższą ma jedynie powiat suski – 48,3%), a wydatki na ochronę środowiska i gospodarkę wodną na 1 mieszkańca przewyższają wartość średnich wydatków przypadających na powiat. Powiat tatrzański charakteryzuje

się dobrym stanem infrastruktury społecznej i technicznej wśród powiatów województwa; jest to wynikiem głównie dobrze rozwiniętej bazy turystycznej. Wskaźniki opisujące potencjał gospodarczy przyjęte do analizy dla powiatu tatrzańskiego przewyższają znacznie wartości średnie. Najgorzej wypada powiat tatrzański w ocenie potencjału demograficznego i rynku pracy. Wieś w powiecie tatrzańskim zamieszkuje 91,8% mieszkańców, a stopa bezrobocia wynosi 17,6%. Wysoka lokata powiatu wadowickiego wynika z walorów środowiska naturalnego, a także z położenia blisko Krakowa, co za tym idzie z dobrze rozwiniętej infrastruktury technicznej i społecznej. Ponadto powiat ten charakteryzuje się powyżej przeciętnymi wskaźnikami oceny potencjału demograficznego. Nie najlepiej przedstawia się potencjał gospodarczy powiatu wadowickiego, nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca stanowią prawie 1/3 nakładów jakie przypadają na mieszkańca powiatu chrzanowskiego, w którym to powiecie są one najwyższe.

Rys. 1. Zróżnicowanie powiatów województwa małopolskiego według syntetycznego miernika poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego

Fig. 1. Diversification of Małopolskie voivodeship's poviats according to synthetic meter of social-economic development

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Authors' research.

Grupę II najliczniejszą charakteryzującą się wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego obejmuje aż osiem powiatów: krakowski, bocheński, chrzanowski, olkusiński, brzeski, oświęcimski, nowotarski, myślenicki. Są to powiaty środkowej i południowej części województwa. Powiaty tej grupy położone w środkowej i północno-zachodniej części województwa posiadają lepiej rozwiniętą infrastrukturę techniczną niż

powiaty południowej, czy też wschodniej części województwa. Zostały one na ogół ocenione co najmniej średnio pod względem potencjału demograficznego oraz gospodarczego. Pozostałe powiaty tej grupy (nowotarski i myślenicki) południowej Małopolski charakteryzują się szczególnymi walorami przyrodniczo-klimatycznymi, na ogół wysokim przyrostem naturalnym i wysokim poziomem bezrobocia, a niskim poziomem potencjału gospodarczego. Mają one także średnio rozwiniętą infrastrukturę techniczną i społeczną.

Powiaty: wielicki, nowosądecki, suski, limanowski, tarnowski oraz gorlicki tworzą grupę charakteryzującą się średnim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Tak jak w przypadku powiatów grupy drugiej, powiaty południowej części województwa z tej grupy charakteryzują się dobrymi walorami przyrodniczo-klimatycznymi, na ogół wysokim przyrostem naturalnym i wysokim poziomem bezrobocia, a niskim poziomem potencjału gospodarczego. Mają one przeciętnie rozwiniętą infrastrukturę techniczną i społeczną. Powiaty: wielicki i tarnowski, położone w środkowej części województwa, posiadają lepiej rozwiniętą infrastrukturę techniczną, niż pozostałe powiaty tej grupy.

Do ostatniej grupy IV zostały sklasyfikowane powiaty oceniane nisko pod względem potencjału społeczno-gospodarczego. Powiaty tej grupy to powiaty północnej części województwa: dąbrowski, proszowicki, miechowski. Wszystkie te powiaty charakteryzują się niskim poziomem potencjału gospodarczego, średnim lub niskim stanem infrastruktury i na ogół wysokim poziomem potencjału demograficznego.

WNIOSKI

1. Powiaty województwa małopolskiego są zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, o czym świadczą wartości zaproponowanej miary do oceny badanego zjawiska.

2. Wartości względnego taksonomicznego miernika rozwoju wskazują, iż powiaty Małopolski charakteryzują się co najmniej średnim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego.

3. Analiza opierała się na wybranych uwarunkowaniach, które mogą zadecydować o rozwoju społeczno-gospodarczym regionu.

4. Analiza dysproporcji, znajomość mocnych i słabych stron regionu może ukierunkowywać działania zmierzające do trwałego i zrównoważonego rozwoju regionalnego.

PIŚMIENNICTWO

Grabiński T., Wydimus S., Zeliaś A., 1989. Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych. PWN.

Hellwig Z., 1968. Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr. Przegląd Statystyczny, z. 4.

Rocznik Statystyczny Województw. 2006. GUS, Warszawa.

Roeske-Słomka I., 2006. Syntetyczne mierniki rozwoju społeczno-gospodarczego miast wojewódzkich. Wiadomości Statystyczne, nr 3, s. 71–79.

Spychalski G., 2006. Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa. [w:] Model regionalny zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, SGGW, Warszawa, s. 37.

Wysocki F., Łuczak A., 2005. Wielokryterialna metoda oceny rozwoju obszarów wiejskich. *Wiadomości Statystyczne*, nr 3, s. 1–10.
Województwo Małopolskie. Podregiony Powiaty Gminy. 2006. US, Kraków.

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT ESTIMATION OF MAŁOPOLSKIE VOIVODSHIP'S POVIATS

Abstract: Environmental, cultural conditionings, as well as demographic, social and economic potential and development of infrastructure are the basis of regional specialization. The paper presented classification of poviats in the Malopolska considering development of social-economic level. To estimate poviats it was used taxonomic meter of development. Within the limits of ordered set of poviats, there were separated subsets of similar objects.

Key words: taxonomic meter of development, social-economic development

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 19.05.2009

KREOWANIE WARUNKÓW DLA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI PRZEZ GMINNE SAMORZĄDY

Marzena Kacprzak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. W artykule skoncentrowano się na temacie wykorzystania przez gminne samorządy instrumentów polityki rozwoju lokalnego. Samorządy podejmują różnorakie działania mające na celu tworzenie sprzyjających warunków dla powstawania i rozwoju przedsiębiorstw na terytorium gminy. Omawiane są działania, które mogą potencjalnie podejmować wszystkie władze samorządowe. Dotyczą one zarówno sfery gospodarki zasobami majątkowymi, gospodarki zasobami pracy czy są to działania związane z gospodarką zasobami naturalnymi. W artykule podano przykłady działań na rzecz rozwoju lokalnej przedsiębiorczości w Polsce co jest zazwyczaj związane z regulacjami prawnymi, gospodarką budżetową, zachętami ekonomicznymi oraz rozbudową infrastruktury. Do analizy wybrano powiat miński – gminę Dębe Wielkie z województwa mazowieckiego oraz powiat piski – gminę Pisz z województwa warmińsko-mazurskiego.

Słowa kluczowe: samorząd gminy, przedsiębiorczość, lokalne środowisko, rozwój gospodarczy

WSTĘP

Rozwój jest zmianą dokonywaną w czasie, która ma przynieść określone efekty oraz założone wyniki. Działanie człowieka, czy też grup społecznych, a szczególnie upoważnionych formalnie przedstawicieli społeczności lokalnej może spowodować, że rozwój ten będzie miał określony charakter, kierunek i natężenie. Warunkiem skuteczności podejmowanych działań jest znajomość środowiska (jego istoty, charakteru i specyfiki), którego ma dotyczyć rozwój. Nie wolno przy tym zapominać o przyzwoleniu społecznym na dokonywanie zmian, nie każde bowiem działanie jest społecznie akceptowane, bez względu na jego obiektywną słuszność, konieczność i spodziewane w perspektywie pozytywne efekty [Okraszewska, Brzeziński, Kwiatkowski 2002].

Adres do korespondencji – Corresponding author: Marzena Kacprzak, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, marzena_kacprzak@sggw.pl

Samorządy gminne i reprezentujące je władze lokalne przejmują obecnie coraz większy zakres obowiązków i kompetencji związanych z oddziaływaniem na lokalny rozwój gospodarczy. Występując w imieniu i na rzecz społeczności lokalnych, podejmują działania mające na celu zapewnienie możliwie najlepszych warunków dla życia mieszkańców. W całości kształcą tych zadań występują działania na rzecz gospodarki lokalnej oraz instrumenty stymulowania zachowań podmiotów sektora prywatnego [Kogut-Jaworska 2008].

Gmina stanowi istotę i rdzeń systemu samorządowego, a jednocześnie jest jednym z filarów ustrojowych państwa. Jej funkcjonowanie daje możliwość wpływania społeczności lokalnej na własne życie, a tym samym kształtowania bytu tej zbiorowości [Głumińska-Pawlic 2003]. Gmina sprawuje funkcję podmiotową wobec wszystkich lokalnych problemów rozwoju i sposobów funkcjonowania na określonym terytorium [Ustawa o dochodach... 2003]. Zaspokaja potrzeby zbiorowe mieszkańców, a w szczególności należą do nich: opracowanie planu ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, modernizacja gminnych dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego, ochrony zdrowia, edukacji publicznej, gminnego budownictwa mieszkaniowego, pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych, kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, promocji gminy, współpracy z organizacjami pozarządowymi, współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw itp.

Przedsiębiorczość a rynek pracy

Poprawa sytuacji na polskim rynku pracy zapoczątkowana w 2003 roku wprowadziła ożywienie gospodarcze. Wzrost zatrudnienia i spadek bezrobocia przybrały na sile w 2006 roku i z dużą dynamiką postępowały w roku kolejnym. W rezultacie, w pierwszych dwóch kwartałach 2007 roku w Polsce pracowało przeciętnie 14 996 tys. osób, co o 5% przewyższało liczbę pracujących w analogicznym okresie 2006 roku i o 8,8% liczbę pracujących w 2002 roku, gdy zatrudnienie w Polsce sięgnęło najniższego poziomu w ostatnim piętnastoleciu [Kacprzak 2009]. W końcu marca 2009 roku liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 1758,8 tys. osób i była o 40,0 tys., tj. o 2,3% wyższa niż w miesiącu lutym. Procentowy wzrost liczby bezrobotnych (w granicach 4,9–0,9%) wystąpił w 15 województwach, przy czym najwyższy był w województwie wielkopolskim 4,9%, śląskim 4,3%, pomorskim 4,0% oraz małopolskim 3,6%. Stopa bezrobocia w końcu marca br. kształtowała się na poziomie 11,2% w stosunku do ludności aktywnej zawodowo. W porównaniu do sytuacji sprzed miesiąca wysokość tego wskaźnika wzrosła o 0,3 punktu procentowego. W marcu 2008 r. stopa bezrobocia wynosiła 10,9% [Informacja o bezrobociu...].

Państwo w walce z bezrobociem wykorzystuje zarówno instrumenty makro-, jak i mikroekonomiczne, a także bardziej bezpośrednio powiązane z samym rynkiem pracy – zarówno narzędzia polityki zatrudnienia, jak i polityki rynku pracy. Do instrumentów makroekonomicznych zaliczyć możemy polityki: zatrudnienia, monetarną, dochodową itp., a do polityki mikroekonomicznej politykę rolną, politykę rynku pracy czy promowanie przedsiębiorczości [Woźniak 2008].

Przekonanie o znaczącej roli gospodarczej małych i średnich przedsiębiorstw w procesach dostosowania gospodarki Polski do gospodarki UE jest powszechne zarówno w starych, jak i nowych państwach Unii. Na ogół nie pojawiają się wątpliwości, że te podstawowe grupy podmiotów gospodarczych, integrujące lokalne zasoby z małymi zespołami ludzkimi, skutecznie wyzwalają różne formy przedsiębiorczości, sprawnie funkcjonują, są mobilne na rynku, elastycznie kształtują koszty, co pozwala im osiągnąć relatywnie wysoką elastyczność [Kałuża 2005]. Przedsiębiorcy, kierując się motywem osiągnięcia własnych korzyści, poszerzają granice ekonomicznej aktywności, wprowadzają innowacje, są gwarancją efektywnego wykorzystania i alokacji zasobów w skali całej gospodarki. To dynamiczny proces polegający na wykorzystaniu szans w gospodarce w celu pomnażania dochodu kraju [Sawicka 1998].

Potencjał przedsiębiorczości określają kompetencje, umiejętności, wiedza, która pozwala wyzwolić naszą kreatywność i wyobraźnię, zdolność samodzielnego myślenia, odporność na stres itp. Pracownik chętnie wykorzystuje swój potencjał, gdy doceniane są w firmie nowości; firma jest otwarta na innowacje, jest przychylna dla twórczych pracowników [Jasiński 2004]. Przedsiębiorczością bowiem określamy szczególnie typ aktywności ludzi, zorientowanej na wykorzystanie pojawiających się szans w celu uzyskania korzyści ekonomicznych i pozaekonomicznych.

Przedsiębiorczość jest procesem godzenia szans i działań, a istotą tego procesu stanowi kreowanie powodzenia organizacji w kontekście współwoluujących ludzi, przedsięwzięć, organizacji i otoczenia. Jest to szczególnie sposób godzenia kreatywności i dyscypliny, zewnętrznych i wewnętrznych aspektów zarządzania zmianą, a nade wszystko zdolność do godzenia sprzeczności i przekształcania je w możliwości [Stor 2004].

Władze samorządowe coraz częściej podejmują działania, które mają właśnie na celu pobudzenie rozwoju gospodarczego gminy lub powiatu. Warunkiem, który pozwala podejmować takie działania są dobrze przygotowane lokalne plany przedsiębiorczości. Mają one na celu usystematyzowanie działań w zakresie wspierania przedsiębiorczości w gminie, umiejętne prowadzenie promocji gospodarczej gminy oraz ustalenia sposobów zdobywania środków finansowych na podejmowanie działań przedsiębiorczych. Lokalny program przedsiębiorczości powinien: odpowiadać rzeczywistym potrzebom lokalnych przedsiębiorców, przyciągać firmy zewnętrzne do inwestowania na terenie gminy, powinien być akceptowany przez władze samorządowe i społeczność lokalną oraz mieć charakter narzędziowy.

Kreowanie przedsiębiorczości wymaga także sprawnie funkcjonujących instytucji okołobiznesowych wspierających ich rozwój. Jedne z nich mają za zadanie pomagać w zakładaniu nowych przedsiębiorstw, przyciąganiu kapitału dla organizujących się firm, np. agencje rozwoju lokalnego, inne prowadzą działalność konsultacyjno-doradczą dla już istniejących przedsiębiorstw w zakresie zarządzania, opracowywania strategii rozwojowych lub wdrażania innowacji w praktyce. Wsparcie instytucjonalno-organizacyjne ze strony władz lokalnych to także właściwie prowadzona polityka informacyjna i promocyjna. Te działania powinny zachęcić inwestorów do podjęcia działania na danym terenie, ułatwienie im tych działań oraz zatrzymania na stałe [Kogut-Jaworska 2008].

Przykładowe instytucje wspierania lokalnej przedsiębiorczości i zakres ich działania przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Instytucje wspierania lokalnej przedsiębiorczości i zakres ich działania
 Table 1. Institutions supporting local entrepreneurship and the scope of their action

Rodzaje instytucji otoczenia biznesu	Zakres i zasięg działania
Inkubatory przedsiębiorczości	Są zorganizowanymi kompleksami gospodarczymi obejmującymi szeroką grupę wyodrębnionych i opartych na nieruchomościach środkach. Działają na rzecz przedsiębiorstw mikro- (100%) i małych (93%), łącząc oferty lokalowe z ofertą usług wspierających. Są ukierunkowane na wspomaganie rozwoju nowo powstałych firm oraz optymalizują warunki dla transferu i komercjalizacji technologii przez: dostarczanie powierzchni lokalowej na działalność gospodarczą; doradztwo ekonomiczne, finansowe, prawne, patentowe, organizacyjne i technologiczne; pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych, tworzenie klimatu dla realizacji przedsięwzięć innowacyjnych, kontakty z instytucjami naukowymi itp.
Centra transferu technologii (parki przemysłowe i technologiczne)	Są kompleksami gospodarczymi, których działalność skupia się wokół polityki wspomagania rozwoju firm innowacyjnych oraz optymalizacji warunków transferu technologii z instytucji naukowych do praktyki gospodarczej. Ponadto, wspierając ogólnie rozumiany rozwój przedsiębiorczości organizują promocje i szkolenia dla małych i średnich firm. Działają w skali ponadregionalnej i ogólnopolskiej. Mogą łączyć na jednym terenie instytucje naukowo-badawcze, oferujące nowe rozwiązania technologiczne i innowacyjne, firmy poszukujące nowych szans rozwoju, bogate oferty usług w zakresie finansowania, doradztwa, szkoleń, finansowe instytucje wysokiego ryzyka (venture capital), wysoka jakość infrastruktury technicznej i inne walory otoczenia.
Centra wspierania przedsiębiorczości, ośrodki szkoleniowo-doradcze (ośrodki wspierania przedsiębiorczości, kluby biznesu, punkty konsultacyjno-doradcze)	Są to nienastawione na zysk jednostki doradcze, informacyjne i szkoleniowe, pracujące na rzecz rozwoju przedsiębiorczości i samozatrudnienia oraz poprawy konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw. Cele ich działalności są integralnie związane z potrzebami i wymaganiami rynku pracy i nowych technologii, a w szczególności obejmują: wspieranie i popularyzowanie idei przedsiębiorczości i samozatrudnienia, aktywną współpracę z lokalną i rządową administracją oraz innymi organizacjami, reagowanie w sytuacjach wynikających z doraźnych potrzeb gospodarczych i społecznych. Do grupy tej można również zaliczyć organizacje reprezentujące przedsiębiorców, jak: cechy rzemieślnicze, izby gospodarcze, stowarzyszenia branżowe, które zrzeszają przedsiębiorców w celu wzmocnienia konkurencyjności określonych segmentów rynku.
Fundusze pożyczkowe	Są to nienastawione na zysk jednostki pozabankowe wspomagające lokalny rozwój społeczno-ekonomiczny. Ich główny zakres działań to udzielanie i monitorowanie pożyczek oraz doradztwo finansowe dla samozatrudnionych, mikro- i małych przedsiębiorstw. Mogą również świadczyć pomoc finansową w formie grantów dla rozpoczynających działalność gospodarczą. Cele działalności są integralnie związane z potrzebami i wymaganiami lokalnych rynków pracy i nowych technologii oraz strategią rozwoju lokalnego. Oferta tego typu funduszy pozwala przełamać: dyskryminację finansową nowo powstałych firm, sfinansować etap przygotowania i rozruchu nowego przedsięwzięcia gospodarczego, kiedy banki i fundusze ryzyka obawiają się zaangażować własne środki finansowe. Często powstają z inicjatywy władz lokalnych.
Fundusze poręczeń kredytowych	Są to instytucje, których główny zakres działań skupiony jest na poręczaniu i monitoringu poręczonych kredytów i pożyczek (poręczają od 50% do 80% kwoty kredytu), na pomocy w przygotowaniu wniosków kredytowych, upowszechnianiu wiedzy na temat pozyskiwania środków z funduszy UE. Ukierunkowują działania na firmy małe i mikro. Działają regionalnie lub lokalnie i współpracują z samorządami terytorialnymi oraz innymi instytucjami poręczeniowymi.

Źródło: Kogut-Jaworska... 2008.

Source: Kogut-Jaworska... 2008.

Aby dobrze stymulować rozwój gospodarczy przez gminy, realizowane działania możemy zakwalifikować następująco [Misiąg 2000]:

1. Nienakierowane do konkretnych przedsiębiorców działania mające na celu tworzenie korzystnych warunków finansowych dla podejmowania i rozszerzania działalności gospodarczej;
2. Działania o charakterze pomocy publicznej, polegające na bezpośrednim lub pośrednim dofinansowaniu lub bezpośrednim lub pośrednim przysporzeniu określonym przedsiębiorcom korzyści finansowych, które będą ich uprzywilejowywać w stosunku do konkurentów;
3. Działania mające na celu rozwój i tworzenie infrastruktury technicznej, ułatwiającej podejmowanie, prowadzenie i rozszerzanie działalności gospodarczej;
4. Działania promocyjne organizacyjne, które mają na celu informowanie o warunkach przedsięwzięcia, ułatwianie załatwienia wszelkich formalności związanych z działalnością oraz promocja przedsiębiorstw działających na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego.

Szczególną rolę w kreowaniu aktywności przedsiębiorczej odgrywa także polityka budżetowa gminy, którą prowadzi się zarówno po stronie dochodów, jak i wydatków budżetowych [Słomińska 2007]. Dochody budżetu gminy stanowią finansową podstawę jej publicznej działalności – są one przeznaczone zarówno na finansowanie zadań bieżących, jak i inwestycyjnych. Zasadnicze źródło dochodów tworzą podatki i opłaty, którym zwawcy przedmiotu przypisują duże znaczenie w procesie stymulowania aktywności przedsiębiorczej. Rodzaje stosowanych podatków, wysokość stawek, ulg i ewentualnych zwolnień mogą bowiem bezpośrednio oddziaływać na zachowania podmiotów gospodarczych, zachęcając je lub zniechęcając do podejmowania określonego rodzaju działalności gospodarczej. Władze gminy mogą, zgodnie z ustawami, zmniejszać ciężary pozostających w ich gestiach podatków i opłat, kierując się własną oceną wynikających z tego skutków dla społeczności lokalnej [Słomińska 2007]. W zakresie podatków dochodowych od osób fizycznych i od osób prawnych (w których udziały mają gminy) stymulacyjna rola przedsiębiorczości pozostaje w gestii organów państwa.

Stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości w gminie

Działania władz lokalnych w zakresie rozwoju przedsiębiorczości możemy określić mianem budowania i wzmocnienia klimatu, który sprzyja rozwojowi społeczno-gospodarczemu.

Województwo mazowieckie jest największym regionem w Polsce. Głównymi atrybutami województwa są wysoki potencjał badawczy, największa liczba zagranicznych inwestycji, lokalizacja siedzib głównych instytucji finansowych. Mazowiecki Serwis Gospodarczy oraz Związek Pracodawców Warszawy i Mazowsza przy wsparciu Merytorycznym Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych „Lewiatan” organizują Program Promocji Rozwoju Przedsiębiorczości. Program jest przedsięwzięciem mającym na celu integrację środowiska biznesowego oraz jego promocje w Polsce i w Unii Europejskiej. Program jest adresowany do wszystkich przedsiębiorców i samorządów zlokalizowanych na terenie Mazowsza i Warszawy oraz firm i instytucji lokujących tu swoje interesy. Aby ułatwić rozpoznawalność uczestników PPRP wydawany jest Informator

Województwa Mazowieckiego, który prezentuje mazowieckie firmy i instytucje, które są rekomendowane przez instytucje rządowe i samorządowe. Inną instytucją wspierającą działania przedsiębiorcze na Mazowszu jest Agencja Rozwoju Mazowsza S.A., której zadania związane są z [Informator 2008]:

- promocją gospodarczą Województwa Mazowieckiego i jego potencjału inwestycyjnego,
- pozyskiwaniem i obsługą inwestorów krajowych i zagranicznych,
- promocją partnerstwa publiczno-prawnego,
- organizacją oraz prowadzeniem szkoleń dla kadr samorządowych oraz małych, średnich i mikroprzedsiębiorstw,
- wspieranie projektów innowacyjnych, w szczególności ze sfery badawczo-rozwojowej oraz transferu nowoczesnych rozwiązań naukowych i technologicznych dla gospodarki.

Agencja opracowuje i realizuje także projekty skierowane na rozwój przedsiębiorczości regionu Mazowsza. Wspiera rozwój małych i średnich przedsiębiorstw poprzez: edukację i szkolenia, wsparcie administracyjne i organizacyjne. Szczególne znaczenie ma Centrum Obsługi Inwestora Agencji, które oferuje przedsiębiorcom i inwestorom, szczególnie zagranicznym, pomoc przy współpracy z polskimi partnerami. Centrum aktywnie współpracuje z mazowieckimi przedsiębiorcami, a rozbudowana sieć kontaktów umożliwi odgrywanie roli pośrednika pomiędzy firmami z kraju i z zagranicy [Informator 2008].

W końcu marca 2009 roku w rejestrze REGON zarejestrowanych było 647 965 podmiotów gospodarki narodowej (bez rolników indywidualnych). Podmioty gospodarki narodowej sektora prywatnego (635 110) stanowiły 98,0% wszystkich podmiotów w rejestrze. Wśród nich dominowały osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (469 298), stanowiąc 73,9% ogólnej liczby podmiotów tego sektora [Bezrobocie w woj. mazowieckim 2009].

Powiat miński jest jednym z największych powiatów województwa mazowieckiego. Obejmuje powierzchnię 116 435 ha, a strategicznymi celami rozwoju gospodarczego są rozwój sieci handlowo-usługowej, przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwój budownictwa przemysłowego i mieszkaniowego oraz rozwój bazy rekreacyjno-turystycznej, w tym agroturystyki. Rozwojowi turystyki sprzyjają wysokie walory kulturowo-przyrodnicze powiatu, funkcjonujące na terenie powiatu instytucje kultury. Do takich właśnie gmin, gdzie wspiera się działania przedsiębiorcze należy gmina Dębe Wielkie, która jest położona w województwie mazowieckim. Dębe Wielkie jest gminą położoną w środkowej części województwa mazowieckiego, w zasięgu bezpośredniego oddziaływania aglomeracji warszawskiej, w odległości ok. 30 km na wschód od centrum Warszawy oraz 8 km na zachód od Mińska Mazowieckiego – stolicy powiatu mińskiego, w którego skład wchodzi.

Przez jej teren przebiegają dwa szlaki komunikacyjne o znaczeniu międzynarodowym w relacji Berlin–Warszawa–Moskwa: odcinek drogi krajowej Nr 2 Świecko–Warszawa–Terespol oraz odcinek międzynarodowej linii kolejowej E-20 Kunowice–Warszawa–Terespol. Dzięki tym szlakom transportowym gmina posiada bardzo korzystne połączenia komunikacyjne: autobusowe i kolejowe (w jej granicach są zlokalizowane trzy przystanki kolejowe: Dębe Wielkie, Nowe Dębe Wielkie oraz Wrzosów), co umożliwia dojazd

mieszkańców do Warszawy i Mińska Mazowieckiego. Uzupełnieniem powiązań komunikacyjnych jest droga wojewódzka nr 637 biegnąca północną granicą gminy.

Swym położeniem i bliskością od metropolii warszawskiej, oraz licznym krajobrazem przyrodniczym, pełnego pięknych pomników przyrody, gdzie wśród nich dominują dęby, gmina ta zachęca do inwestowania na jej terenie lokaty kapitału przez inwestorów. Na koniec sierpnia 2007 roku na terenie gminy Dębe Wielkie zarejestrowane były 582 podmioty gospodarcze. Najwięcej przedsiębiorców funkcjonowało w branży handlowej – 291 oraz usług budowlanych – 77, dalej w kolejności w usługach transportowych – 75, mechaniki pojazdowej – 49, usług stolarskich – 25, usług elektrycznych – 21, ubezpieczeń – 14, gastronomii – 13, nauce języków obcych – 7, usługach odlewniczych – 6 i usługach introligatorskich.

Dębe Wielkie należy do gmin o dużej aktywności gospodarczej mierzonej liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców (68,9). Średnia dla terenów wiejskich województwa mazowieckiego wynosi 31,6. Przedsiębiorstwa skupiają się głównie w sąsiedztwie drogi krajowej Nr 2 oraz linii kolejowej E-20. Największa liczba podmiotów ma swoją siedzibę w Dębem Wielkim, Aleksandrówce oraz Choszczówce Stoleckiej [Przedsiębiorczość ...]. W Strategii Zrównoważonego Rozwoju Gminy Dębe Wielkie do 2015 roku cel I strategiczny to organizacyjne i finansowe wsparcie przedsiębiorczości. Tabela 2 ukazuje zadania realizacyjne, które będą wspomagać przedsiębiorczość na terenie gminy.

Rynek pracy jest systemem specjalnej regulacji i wiele instytucji koordynuje jego działania [Juchnowicz 2004]. Podmiotami na rynku pracy są pracodawcy i pracownicy, czyli przedsiębiorstwa i osoby zdolne do pracy i gotowe do jej podjęcia [Hybel 2003]. Badania przeprowadzone w ramach Projektu „Analiza i ocena sytuacji kobiet wiejskich na rynku pracy” przy wsparciu Europejskiego Funduszu Społecznego w Sektorowym Programie Operacyjnych „Rozwój zasobów ludzkich” w Katedrze Polityki Agrarnej i Marketingu SGGW pokazują, iż Powiatowe Urzędy Pracy podejmują wiele działań przy współdziałaniu lokalnych partnerów pracy. Systematyczna współpraca występuje przede wszystkim z firmami pracodawców, małymi i średnimi przedsiębiorstwami, starostwem powiatowym czy urzędami miasta. Formy współpracy to targi edukacyjne, wymiana doświadczeń, szkolenia, kursy. Istotne jest poszerzanie horyzontów, rozwój osobowości, rozwijanie samodzielności i przedsiębiorczości oraz kreatywność [Kacprzak 2008].

W powiecie Piskim, położonym w województwie warmińsko-mazurskim, finansowanie zewnętrzne jest szczególnie istotnym elementem wsparcia rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, dlatego też uruchamianie środków Funduszu Pracy dla przedsiębiorców jest jednym z najbardziej atrakcyjnych instrumentów finansowych stosowanych w celu realizacji polityki gospodarczej ukierunkowanej na rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

Jak wykazały badania przeprowadzone w PUP w Piszcu dużym zainteresowaniem osób bezrobotnych cieszył się instrument pt. przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej. Złożyło je 228 osób w 2006 roku. W ramach wspierania samozatrudnienia podpisano umowy z 129 osobami. Działalność produkcyjną rozpoczęło 6 osób, w zakresie świadczenia usług 76 osób, w branży handlowej rozpoczęło działalność 41 osób, a cztery osoby stworzyły spółdzielnię socjalną. W ogólnej liczbie 129 osób bezrobotnych, działalność gospodarczą podjęło 60 kobiet, co stanowi 47,0%. Z refunda-

Tabela 2. Organizacyjne i finansowe wsparcie rozwoju przedsiębiorczości
 Table 2. Organizational and financial support for entrepreneurship development

Zadania realizacyjne	Orientacyjny całkowity koszt realizacji zadania w tys. zł.	Podmioty odpowiedzialne lub współodpowiedzialne za realizację zadania oraz współpracę
Wspomaganie przedsiębiorczości przez współdziałanie Władz Gminy Dębe Wielkie z krajowymi agencjami i fundacjami rozwoju oraz lokalnymi przedsiębiorcami		Rada Gminy Wójt Gminy
Stworzenie sytemu ulg i zachęt do prowadzenia działalności gospodarczej przez mieszkańców gminy i inwestorów zewnętrznych		Rada Gminy Wójt Gminy
Utworzenie Gminnego Centrum Przedsiębiorczości i Biznesu jako ośrodka aktywizacji zawodowej i podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców (uwzględnienie nowoczesnych technik informatycznych) oraz współpracy samorządu z przedsiębiorcami – przedsięwzięcie publiczno- prawne	100	Rada Gminy Wójt Gminy Przedsiębiorcy Powiatowy Urząd Pracy
Organizacja cyklicznego gminnego konkursu wśród miejscowych przedsiębiorców na najlepszy produkt i technologię oraz na najlepszą firmę	50	Rada Gminy Wójt Gminy Przedsiębiorcy
Opracowanie kompleksowego programu promocji gminy Dębe Wielkie wskazując na jej aktywność inwestycyjną, osadniczą i turystyczną – wypoczynkową	40	Rada Gminy Wójt Gminy
Tworzenie gminnego zasobu gruntów na cele inwestycyjne	500	Rada Gminy Wójt Gminy
Przygotowanie oferty inwestycyjnej dla przedsiębiorców krajowych i zagranicznych	20	Rada Gminy Wójt Gminy
Wspólna promocja gminy Dębe Wielkie i rodzimych firm z lokalnym produktem na rynku krajowym i zagranicznym	100	Rada Gminy Wójt Gminy Przedsiębiorcy
Opracowanie zasad realizowania przez gminę przedsięwzięć w ramach partnerstwa publiczno-prawnego		Rada Gminy Wójt Gminy Softys
Udział gminy Dębe Wielkie w „Mazowieckim Funduszu Poręczeń kredytowych” Sp. z o.o. w Warszawie	200	Rada Gminy Wójt Gminy
Dostosowanie struktur organizacyjnych Urzędu Gminy do zasad zarządzania strategicznego		Wójt Gminy
Wybranie i wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego	50	Wójt Gminy
Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego		Rada Gminy Wójt Gminy

Źródło: Strategia zrównoważonego rozwoju Gminy Dębe Wielkie do 2015 roku.

Source: Sustainable Development Strategy of Dębe Wielkie until 2015.

cji kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla 67 osób skorzystały 42 zakłady pracy.

W ramach współfinansowania podejmowanych działalności gospodarczych przez osoby bezrobotne oraz wspierania subsydiowanego zatrudnienia PUP w Piszcu realizował następujące projekty rynku pracy:

– „Postaw na aktywność”, z tego projektu skorzystało 19 osób;

- „Zaprojektuj własną przyszłość” – udzielono pomocy 7 osobom;
- „Przedsiębiorczość”, projekt był finansowany z rezerwy Ministra Pracy i Polityki Społecznej – skorzystało 9 osób;
- „Nowy personel”, sfinansowano doposażenie 47 stanowisk pracy.

Powiat piski jest również dogodnym miejscem dla uprawiania różnych form turystyki, w tym agroturystyki. Na terenie powiatu wytyczone są liczne gminne szlaki turystyczne o różnym stopniu trudności. Bogata historia terenów sprawia, że powiat jest chętnie odwiedzany zarówno przez turystów krajowych, jak i zagranicznych. Na terenie powiatu dominują małe i średnie przedsiębiorstwa. W 2006 roku ponad 94,65% wszystkich podmiotów gospodarczych stanowiły firmy zatrudniające do 9 pracowników (94% w województwie warmińsko-mazurskim). Zakłady zatrudniające od 10 do 49 pracowników stanowiły 4,1% wszystkich firm funkcjonujących na terenie powiatu (w całym województwie 4,2%). Wskaźnik firm, które zatrudniały powyżej 50 osób wynosił 0,54% (średnia w województwie wynosiła 0,93%). W 2006 roku funkcjonowały trzy firmy zatrudniające powyżej 250 pracowników: Fabryka „Sklejka-Pisz” S.A. w Pisz, „Holzwerk” S.J. w Pisz oraz „Rakom” Sp. Z o.o. w Drygałach. Największy wzrost podmiotów gospodarczych odnotowano w gminie w 2002 roku, gdzie liczba podmiotów wynosił 3940. Na koniec grudnia 2006 roku liczba zarejestrowanych to 4188 podmiotów. W powiecie Piskim, jak i w całym województwie warmińsko-mazurskim, dominują podmioty prywatne [Plan Rozwoju...].

Województwo warmińsko-mazurskie należy do najsłabiej rozwiniętych regionów kraju. Jest to związane między innymi z niskim poziomem uprzemysłowienia, słabo rozwiniętym podsektorem usług rynkowych, ograniczoną dostępnością komunikacyjną i przede wszystkim rozproszoną siecią osadniczą. Obszary Warmii i Mazur są pozbawione wielu atutów decydujących o możliwościach oddolnego pobudzenia rozwoju. Jest to widoczne szczególnie na terenach popegeerowskich [Skorwider, Załęska 2006].

Region nierozwinięty gospodarczo posiada z reguły inne cechy korzystne dla rozwoju usług turystycznych, w tym agroturystycznych. Możemy tutaj wymienić: znaczny udział lasów, ekstensywne rolnictwo i leśnictwo, wolne zasoby mieszkaniowe (na skutek wyludnienia obszaru, stanowiącego efekt niedorozwoju ogólnogospodarczego). W regionach tych zarówno turystyka, jak i agroturystyka może wykorzystać wszelkie zasoby: niewykwalifikowaną siłę roboczą, oraz zasoby środowiska przyrodniczego. Nie można jednak zapominać o tym, że są one działalnością sezonową, jednak ich szerszy rozwój umożliwia pracę dwu, a nawet trójzawodową. Obok zajęć rolniczych i usług turystycznych w sezonach letnim i zimowym, wchodzi w grę produkcja przedmiotów wykorzystywanych i sprzedawanych w okresie sezonowym, np. pamiątki, przedmioty użytkowe o cechach regionalnych, rzemiosło artystyczne itp. [Długokęcka 2001].

PODSUMOWANIE

Na przedsiębiorczość i rozwój lokalny składa się wiele czynników. Możemy tu zaliczyć zarówno uwarunkowania prawne, ekonomiczne, organizacyjne i psychologiczne. Lokalny rozwój gospodarczy określonego regionu powoduje zmiany we wszystkich aspektach życia gospodarczego. Interes gospodarza terenu, którym jest gmina odpowie-

działna za rozwój lokalnej gospodarki, został sprzęgnięty z interesem poszczególnych członków społeczności lokalnej, jakimi są funkcjonujący na tym terenie przedsiębiorcy. Rozwój ich firm gwarantuje bowiem pośrednio rozwój regionu, w którym działają. Gminom powinno więc zależeć na wspieraniu tego rozwoju wszystkimi możliwymi sposobami, tj. wykorzystując w pełni potencjał danego regionu oraz dostępne środki zewnętrzne, w tym fundusze unijne. Każda gmina, poprzez realizację poszczególnych zadań, powinna zwiększać możliwości konkurencyjne funkcjonujących przedsiębiorstw i stwarzać warunki dla rozwoju kolejnych firm.

Takiej szansy upatrują także władze zarówno gminy Dębe Wielkie, jak i powiatu piskiego. Podejmują one działania w zakresie upublicznienia charakteru gminy, promocji kulturalnej, przyjazności w stosunku do odwiedzających turystów oraz inwestorów chcących ulokować swoje środki na danym terenie. W wielofunkcyjnym rozwoju gminy dynamiczną rolę będą odgrywać sami przedsiębiorcy, ludzie młodzi, dynamiczni, kompetentni mający szansę stać się liderami prowadzonych działań przedsiębiorczych.

PIŚMIENNICTWO

- Bezrobocie w woj. mazowieckim [w:] www.wup.waw.pl
- Glumińska-Pawlic J., Samodzielność samorządu terytorialnego w Polsce, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003.
- Jasiński Z., Kształtowanie środowiska dla zachowań przedsiębiorczych [w:] Juchnowicz M. (red.) Kapitał ludzki a kształtowanie przedsiębiorczości, Wyd. Poltext, Warszawa 2004.
- Juchnowicz M. (red.) Kapitał ludzki a kształtowanie przedsiębiorczości, Wyd. Poltext, Warszawa 2004.
- Hybel J., Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rynku pracy w Polsce w perspektywie integracji z Unią Europejską, Wyd. SGGW, Warszawa 2003.
- Informator Województwa Mazowieckiego, Wyd. Biuro Programu Promocji Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2008.
- Długokęcka M., Usługi turystyczne jako forma aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich, Praca doktorska napisana w Katedrze Polityki Agrarnej i Marketingu SGGW, Warszawa. 2001.
- Kacprzak M., Aktywne formy rozwiązywania problemów bezrobocia na przykładzie działań powiatowych urzędów pracy, [w:] Sawicka J. (red.) Sytuacja kobiet wiejskich na rynku pracy, badania empiryczne, Wyd. Wieś Jutra, Warszawa 2008.
- Kacprzak M., Aktywna polityka na rynku pracy w Polsce, *Acta Sci. Pol. Oeconomia* 8 (1) 2009, Warszawa 2009.
- Kaluża H., Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich na przykładzie powiatu łosickiego należącego do tzw. ściany wschodniej [w:] Kłodziński M., Dzun W. (red.) Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich, Wyd. IRWiR PAN, WEiOGŻ AR w Szczecinie, Warszawa 2005.
- Informacja o bezrobociu w marcu 2009 roku (3/2009), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy, Kwiecień 2009.
- Misiąg W., Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny, Wyd. Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 2000.
- Okraszewska A., Brzeziński I., Kwiatkowski J., Lokalny rozwój gospodarczy w kontekście wstąpienia do Unii Europejskiej, Wyd. FDRL, Warszawa 2002.
- Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Piskiego na lata 2008–2009, Załącznik nr 1 do uchwały nr XV/87/08 Rady powiatu Pisz z dnia 31 stycznia 2008 roku.

- Przedsiębiorczość [w:] www.debewielkie.pl
- Sawicka J., Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich poprzez rozwój drobnej przedsiębiorczości, Tom. 2, Wyd. SGGW, Warszawa 1998.
- Słomińska B., Gmina w procesach stymulowania przedsiębiorczości, Biuletyn Finanse Publiczne nr 4/2007 [w:] <http://finanse-publiczne.pl>
- Skorwider J., Załęska J., Instrumenty stymulowania rozwoju obszarów wiejskich przez władze lokalne [w:] M. Adamowicz (red.) Samorzady i społeczności lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, Wyd. SGGW, Warszawa 2006.
- Stor M., Amerykańska i europejska koncepcja przedsiębiorczości w polskich firmach [w:] Juchnowicz M. (red.) Kapitał ludzki a kształtowanie przedsiębiorczości, Wyd. Poltext, Warszawa 2004.
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Dębe Wielkie do 2015 roku, Załącznik nr 1 do uchwały nr XXII/19/2004 Rady Gminy Dębe Wielkie z dnia 30 czerwca 2004 roku.
- Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r.o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. 2003, Nr 203 poz. 1966.
- Woźniak B., Bezrobocie równowagi i nierównowagi a polityka państwa wobec rynku pracy, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008.

CREATING CONDITIONS FOR ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT BY LOCAL SELF-GOVERNMENTS

The paper concentrates on policy instruments of the local development. Self-government should take different actions which aim at encouraging entrepreneurs for cooperation, creating conditions for setting up enterprises and their development, initiating economic undertakings for development harmonization. Self-government authorities could take the actions in the sphere of property, labour and natural resources management. Creation of local entrepreneurship development conditions is connected with legal conditioning, financial competences as well as economic and infrastructural incentives for business entities.

Key words: local development, self-government, entrepreneurship

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 19.05.2009

WIEDZA EKONOMICZNA I UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNE MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ

Grażyna Krzyminiewska

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Streszczenie. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na fakt, że budowa społeczeństwa gospodarki opartej na wiedzy jest procesem wielowymiarowym, na który składają się także zjawiska związane z kulturą ekonomiczną i kompetencjami cywilizacyjnymi charakterystycznymi dla poszczególnych grup społecznych. Artykuł koncentruje uwagę na kulturze ekonomicznej współczesnej młodzieży wiejskiej w odniesieniu do dwóch aspektów tej kultury: wiedzy ekonomicznej i umiejętności społecznych. Analizuje je w kontekście kompetencji cywilizacyjnych, wychodząc z założenia, że to właśnie one decydują o możliwości rozwoju społeczeństwa wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy. Wynika to z przekonania, że to od kultury ekonomicznej w znacznej mierze zależeć będzie gotowość zbiorowości do zdobywania wiedzy, stosowania jej w praktyce, otwartość na innowacje itp. Zależność zachodząca pomiędzy kulturą ekonomiczną i jakością kompetencji cywilizacyjnych decyduje, czy dane zbiorowości będą partycypować w rozwoju na równych prawach, wspierać rozwój, czy będą marginalizowane. Analiza oparta została na przeprowadzonych w styczniu 2009 roku badaniach terenowych wśród 1489 szesnastolatków uczących się w 13 gminach w Polsce. Wyniki badań wskazały jednoznacznie, iż wiedza ekonomiczna oraz zinternalizowanie niektórych umiejętności przydatnych w systemie gospodarki rynkowej i społeczeństwie demokratycznym, są słabo ugruntowane przez młodzież wiejską.

Słowa kluczowe: młodzież wiejska, kultura ekonomiczna, kompetencje cywilizacyjne, gospodarka oparta na wiedzy

WSTĘP

Spółczeństwo wiedzy, gospodarka oparta na wiedzy to problematyka, która zarówno w literaturze naukowej, publicystyce, jak i wielu innych obszarach życia, jest analizowana i szeroko komentowana. W tym kontekście wskazuje się wyraźnie na przekształcenia gospodarki, w której wcześniej główną rolę odgrywał dostęp do kapitału, na rzecz prymatu gospodarek, gdzie o ich znaczeniu decyduje wiedza i umiejętności. Sądzi się,

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: Grażyna Krzyminiewska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu; Wydział Ekonomii; Katedra Socjologii i Filozofii, al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań, grazyna.krzyminiewska@ue.poznan.pl

że zdolność efektywnego wytwarzania, zdobywania i wykorzystywania wiedzy stanowi narzędzie innowacji, konkurencji i sukcesu gospodarczego, stając się najistotniejszym elementem napędzającym rozwój gospodarczy i społeczny. W miarę zmniejszania się przeszkód technicznych związanych ze zdobyciem i wykorzystaniem wiedzy na temat określonego procesu, umiejętności lub rynku, wiedza w coraz większym stopniu staje się tak globalnie, jak i lokalnie, kluczem do konkurencyjności [Kukliński 2003].

Taki sposób zdefiniowania społeczeństwa wiedzy skłania do refleksji i analizy czynników mogących mieć istotne znaczenie dla modernizacji współczesnego społeczeństwa polskiego. Celem poniższego artykułu jest zwrócenie uwagi na fakt, że budowa społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy jest procesem wielowymiarowym, na który składają się także zjawiska związane z kulturą ekonomiczną i kompetencjami cywilizacyjnymi charakterystycznymi dla poszczególnych grup społecznych. To od tych czynników w znacznej mierze zależy ich gotowość do zdobywania wiedzy, stosowania jej w praktyce, otwartość na innowacje itp. Przedstawione poniżej analizy oparte są na założeniu, że istnieją ścisłe powiązania pomiędzy kulturą ekonomiczną, kompetencjami cywilizacyjnymi a społeczeństwem wiedzy.

Autorka koncentruje swoją uwagę na kompetencjach cywilizacyjnych w odniesieniu do współczesnej młodzieży wiejskiej. Wybór zarówno podmiotu, jak i przedmiotu analiz, wynika z przekonania, że w krótkiej perspektywie młodzież wiejska jednoznacznie wpłynie na kapitał ludzki i zasoby społeczne wsi, a te decydować będą o tempie, kierunkach i jakości zmian zachodzących na obszarach wiejskich. Celem jest analiza ich kultury ekonomicznej i kompetencji cywilizacyjnych w dwóch zasadniczych obszarach:

- wiedzy ekonomicznej pozwalającej na świadome, refleksyjne uczestnictwo w życiu gospodarczym,
- umiejętnościach, które ułatwią będą funkcjonowanie zarówno w sferze gospodarki, jak i życiu społecznym.

Poniższa analiza oparta jest na badaniach empirycznych. W styczniu 2009 roku przeprowadzone zostały wśród 1489 gimnazjalistów klas trzecich badania dotyczące kultury ekonomicznej młodego pokolenia. Mamy tu do czynienia z populacją szesnastolatków, którzy stoją przed swoim pierwszym życiowym wyborem – dalszej drogi kształcenia, która ze względu na wybór szkoły i jej profilu kształcenia, może stać się niezwykle istotną dla ich przyszłej kariery życiowej. Badania przeprowadzono w 13 gminach (29 szkołach gimnazjalnych) naszego kraju. Są to wyłącznie gminy wiejskie zrzeszone w Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej. Współpraca ze Związkiem umożliwiła realizację szerszego projektu, fragment którego stanowi prezentowany artykuł.

KULTURA EKONOMICZNA I JEJ ZNACZENIE W KOMPETENCJACH CYWILIZACYJNYCH

Wiedza i umiejętności stanowią obecnie jeden z głównych filarów gospodarki, w związku z czym zwraca się uwagę, iż jednostki, grupy społeczne i społeczeństwo jako całość mają szansę na osiągnięcie sukcesów ekonomicznych i społecznych wtedy, kiedy tym wyzwaniom sprostać. W naukach społecznych zwraca się uwagę, że o ile przyjmuje się za oczywiste, iż dla rozwoju demokratycznego społeczeństwa funkcjonujące

go w ramach gospodarki rynkowej potrzebny jest kapitał, technologia, infrastruktura, efektywny rynek pracy i otoczenie instytucjonalne, o tyle mniejszą uwagę poświęca się kompetencjom cywilizacyjnym niezbędnym do efektywnego funkcjonowania we współczesnym świecie. Przez kompetencje cywilizacyjne (*civilisational competence*) rozumie się [Sztompka 2008] kompleks cech złożony z zasad, norm i wartości, przyzwyczajzeń, wzorców, schematów postępowania, których odruchowość jest warunkiem wstępnym do uczestniczenia we współczesnej cywilizacji. Można wyróżnić cztery podstawowe kategorie kompetencji cywilizacyjnych odpowiadające czterem głównym obszarom współczesnego, rozwiniętego społeczeństwa. Są to: ekonomia, polityka, świadomość społeczna i życie codzienne. Obszar pierwszy wyznacza kultura przedsiębiorczości niezbędna dla uczestnictwa w gospodarce rynkowej, związana z innowacyjnością, orientacją na osiągnięcia, współzawodnictwem, konkurencyjnością. Obszar drugi to kultura obywatelska niezbędna dla uczestniczenia w społeczeństwie demokratycznym. Chodzi tu o polityczną aktywność, gotowość do uczestnictwa w życiu społeczno-politycznym przy poszanowaniu prawa, szacunku dla oponentów. Obszar trzeci to kultura dyskursu, niezbędna dla wolności intelektualnej, czyli tolerancja, akceptacja wielości poglądów, otwartość umysłu. Ostatni obszar związany jest z kulturą życia codziennego, uczestniczeniu w procesach rozwoju technologicznego, urbanizacji, społeczeństwie zorientowanym na konsumpcję. Tutaj istotne są takie cechy, jak: przestrzeganie praworządności, punktualność, ale także świadomość własnej kondycji zdrowotnej oraz umiejętność posługiwania się urządzeniami mechanicznymi. Tak więc można zdefiniować ostatecznie kompetencje cywilizacyjne jako „szeroki zbiór predyspozycji kulturowych obejmujących gotowość do partycypacji politycznej i samorządności, dyscyplinę w pracy, ducha przedsiębiorczości, aspiracje edukacyjne, umiejętność posługiwania się urządzeniami technicznymi, zasady etyczne, wrażliwość estetyczną – niezbędne do pełnego urynkowania się i konsolidacji ustroju demokratycznego, gospodarki rynkowej i swobodnego przepływu myśli” [Sztompka 2007]. Słabość tych cech stanowi podstawę do określania w odniesieniu do danych grup społecznych syndromu braku kompetencji cywilizacyjnych (*civilisational incompetence*).

Zdefiniowane wyżej kompetencje cywilizacyjne odgrywają ogromną rolę w społeczeństwie i gospodarce opartej na wiedzy, gdyż pozwalają aktorom społecznym na podmiotowe uczestniczenie w różnych sferach życia społecznego. Ich konstrukcja odpowiadająca na wymagania współczesnego świata jest w znacznej mierze związana z kulturą ekonomiczną charakterystyczną dla danych grup społecznych.

Kultura ekonomiczna, stanowiąca dorobek społeczeństwa wytworzony w rozwoju historycznym, wpływa istotnie na otoczenie, w którym zachodzą procesy ekonomiczne, na normy zachowania się ludzi i jakość stosunków międzyludzkich w organizacjach oraz na warunki rozwijania wiedzy społeczeństwa o procesach ekonomicznych, a więc także na rozwój kapitału ludzkiego na potrzeby gospodarki. Wyróżniamy dwa główne sposoby rozumienia kultury ekonomicznej i stosowania tego pojęcia w badaniach. Pierwszy, definiując kulturę, tworzy katalog wszystkich tych wartości, schematów poznawczych i wzorów zachowań istotnych dla aktywności ekonomicznej. Za ich pomocą określa się, co w danym społeczeństwie postrzegane jest w kategoriach dobra i zła, możliwe lub nie do zaakceptowania. Za pomocą schematów poznawczych ludzie interpretują rzeczywistość i ustosunkowują się do niej. Drugi sposób rozumienia kultury ekonomicznej wy-

różnia główne czynniki wpływające na ewolucję kultur, a następnie standaryzuje je na kilku wymiarach lub wokół kilku centralnych punktów analizy, z których każdy może być konkretyzowany w terminach bardziej szczegółowych problemów lub pytań. W ten sposób centralną kategorią czyni się np. przedsiębiorczość, postawy wobec pieniądza [Marody, Kochanowicz 2007].

Definiując kulturę ekonomiczną można przyjąć, iż przez to pojęcie rozumie się wiele czynników wyznaczających sposób myślenia oraz działania jednostek i grup społecznych w sferze gospodarki. Poniższy rysunek wskazuje, z jakich elementów składa się tak rozumiana kultura ekonomiczna.

Rys. 1. Elementy składowe kultury ekonomicznej

Fig. 1. Parts of economic culture

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's elaboration.

Na potrzeby niniejszych rozważań analizie poddane zostaną dwa wyróżnione składniki kultury, które jednocześnie uznawane są za niezwykle istotne dla kompetencji cywilizacyjnych współczesnego człowieka, wpływających na możliwość rozwoju obszarów wiejskich w gospodarce opartej na wiedzy. Są to wiedza ekonomiczna i umiejętności społeczne.

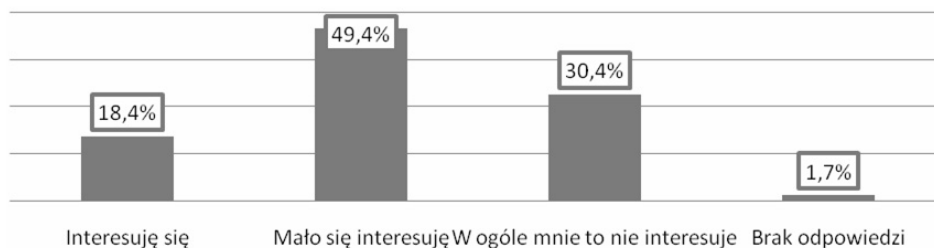
WIEDZA EKONOMICZNA A KOMPETENCJE CYWILIZACYJNE

Świadome uczestnictwo jednostki w gospodarce rynkowej wymaga z jej strony posiadanie przynajmniej podstawowej wiedzy ekonomicznej. Każdy z nas posługuje się pewną wiedzą z tego zakresu, planując budżet domowy, podejmując decyzję o nawet najdrobniejszej inwestycji. Wiedza ekonomiczna nie może być dostępna tylko nielicznym,

powinna być powszechna i użyteczna w życiu każdego człowieka. Nawet jeśli samemu jeszcze się nie zarabia (tak jak badana młodzież) każdego dnia wszyscy podejmujemy różne decyzje, które niosą określony skutek ekonomiczny. Decyzje te dotyczą najczęściej prozaicznych czynności, takich jak np. wyjścia do kina, oszczędzania przez pewien czas na zakup wymarzonego telefonu komórkowego czy tym podobne, a efektem tego są koszty, jakie ponosimy bezpośrednio lub pośrednio. Niestety w myśleniu wielu ludzi istnieje przekonanie, że ekonomia to niezwykle trudna i niedostępna dziedzina, której tajniki mogą osiąść nieliczni. Co gorsze bywa, że pokutuje przekonanie, iż wiedza ekonomiczna nie jest potrzebna, a zwłaszcza nie jest potrzebna osobom o predyspozycjach do nauk humanistycznych. W konsekwencji deklaracje typu „nie znam się na ekonomii” nie są przez otoczenie negatywnie wartościowane. Takie myślenie jest jednak niezwykle niekorzystne dla funkcjonowania jednostki w sferze życia gospodarczego, gdyż nie jest ona wówczas pełnoprawnym uczestnikiem rynku. Wiedza ekonomiczna przekłada się bowiem wprost na nasze decyzje dotyczące pracy, zachowania przedsiębiorcze, czy tym podobne. Budowanie gospodarki opartej na wiedzy nie będzie nigdy w pełni możliwe bez podniesienia kompetencji w różnych zakresach, w tym także w upowszechnianiu się wiedzy ekonomicznej.

Przeprowadzone badanie wskazuje jednak, iż zainteresowanie ekonomią i znajomość wybranych pojęć ekonomicznych jest wśród młodzieży wiejskiej niska. Jak wynika z zamieszczonego poniżej rysunku poziom zainteresowania ekonomią jest wśród młodzieży dość słaby. Dla niemal jednej trzeciej badanych jest to dziedzina, której w ogóle nie poświęcają żadnej uwagi. Tylko 274 osoby zadeklarowały, że ekonomia leży w kręgu ich zainteresowań. Dodać należy, że główne obszary, które są dla młodzieży interesujące to sport i kultura, a jeszcze niższy poziom zainteresowania niż ekonomia, związany jest z polityką. Zainteresowanie badanej młodzieży ekonomią obrazuje rysunek 2.

Przekonanie to skłania do pytań o wiedzę ekonomiczną młodego pokolenia młodzieży wiejskiej. W badaniach poproszono respondentów o przyporządkowanie pojęciom ekonomicznym podane, właściwe im definicje. Pojęcia te to: Giełda Papierów Wartościowych, obligacje, lokata, rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy, kurs walut, kredyt i podatki. Decyzja o takim wyborze pojęć podyktowana została tym, iż badania przeprowadzone zostały w okresie kryzysu rynku finansowego, w wyniku którego mamy do czynienia z bardzo poważnym zagrożeniem dla globalnej gospodarki. Kryzys ten stał się

Rys 2. Zainteresowanie ekonomią

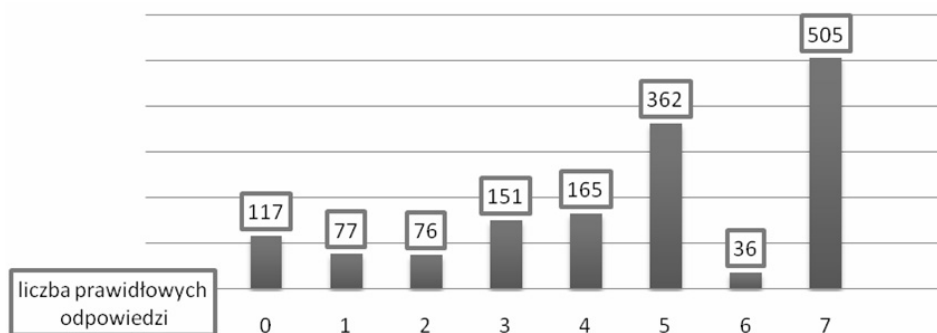
Fig. 2. Interest in economy

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

tematem numer jeden ostatnich miesięcy, interesujące jest więc, na ile wiejska młodzież śledzi te niezwykle istotne informacje i dysponuje podstawową wiedzą z tego zakresu.

Otrzymane od respondentów odpowiedzi pokazują, że mamy do czynienia ze słabą ich znajomością (rys. 3). Tylko 505 osób na 1489 przyporządkowało poprawnie wszystkie odpowiedzi, aż 117 nie podało ani jednej poprawnej. Wiedza szesnastolatków na ten temat jest w przekonaniu autorki bardzo słaba zważywszy na fakt powszechności występowania tych pojęć (choćby tylko w reklamach stale obecnych w naszym codziennym doświadczeniu).

Rys. 3. Liczba udzielonych prawidłowych odpowiedzi dotyczących pojęć ekonomicznych

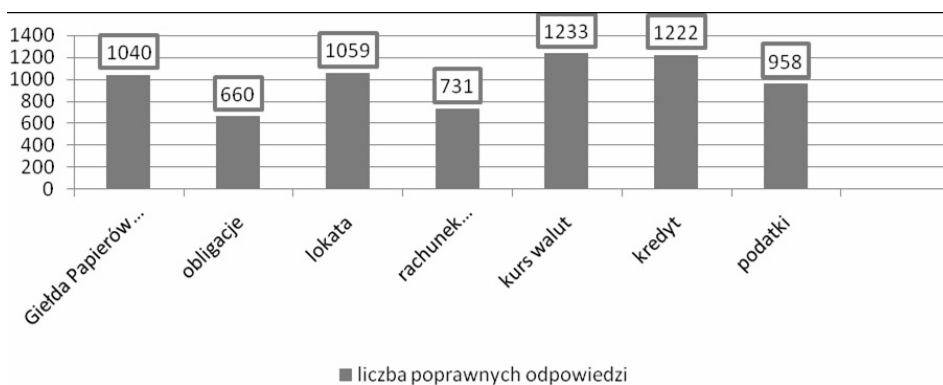
Fig. 3. Number of correct answers related to economic terms

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Spśród najlepiej kojarzonych pojęć należy wymienić kurs walut i kredyt, a najslabiej – obligacje i rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy (dane zawiera rys. 4).

Należy dodać, że zarówno zainteresowanie ekonomią, jak i konkretna wiedza ekonomiczna, nie jest w zasadniczy sposób zależna od cech społeczno-demograficznych ba-

Rys. 4. Liczba poprawnych odpowiedzi przyporządkowanych pojęciom ekonomicznym

Fig. 4. Number of correct answers for economic terms

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

danej młodzieży. Tylko w zakresie deklarowanego zainteresowania ekonomią wyniki są korzystniejsze dla chłopców. Natomiast liczba poprawnie udzielanych odpowiedzi związanych z wiedzą ekonomiczną jest na podobnym poziomie u obu płci. Nie ma również znaczenia fakt, czym zajmują się rodziny badanych. Niezależnie od tego czy rodzice posiadają własne gospodarstwo rolne, pracują poza nim lub na własny rachunek, poziom zainteresowania życiem gospodarczym i znajomość pojęć ekonomicznych jest zbliżona.

Powyższe dane pozwalają na wniosek, że zainteresowanie życiem ekonomicznym i posiadana wiedza w tym zakresie w chwili obecnej wskazuje raczej na niskie kompetencje cywilizacyjne młodych mieszkańców wsi. Można postawić pytanie, czy oczekiwania wobec gimnazjalistów nie są zbyt wygórowane. W przekonaniu autorki – absolutnie nie. Duch przedsiębiorczości, podmiotowość jednostki, jej gotowość do partycypowania w życiu społecznym i gospodarczym, kształtuje się właśnie w okresie adolescencji. Niepokoi to tym bardziej, że to właśnie w tym momencie młodzież gimnazjalna, wybierając dalszy tok kształcenia, podejmuje decyzję o wyborze profilu szkoły, profilu kształcenia klasy, co wpłynie istotnie np. na ich ewentualne szanse podjęcia studiów. Oczywiście jest, iż nabywanie kompetencji cywilizacyjnych to pewien proces, w związku z tym można założyć rozwój w tym zakresie. Ale zawsze pozostaje niepokojące pytanie, czy nie będzie to już (być może nie zawsze udane) „nadrabianie zaległości”?

UMIĘTNOŚCI SPOŁECZNE A KOMPETENCJE CYWILIZACYJNE

Ważnymi składnikami kompetencji cywilizacyjnych są również umiejętności społeczne, które pozwalają jednostkom i całym zbiorowościom na podmiotowe uczestniczenie w życiu społecznym. Przedstawiono młodzieży listę umiejętności, uznawanych za niezbędne dla efektywnego funkcjonowania zarówno w życiu gospodarczym, jak i sferze publicznej. Wyróżniono jedenaście umiejętności (nie jest to oczywiście lista wyczerpująca tych, które z punktu widzenia wymogów współczesnego świata powinny cechować jednostki). Są to:

1. Umiejętność rozmawiania z ludźmi. Nawiązywanie interakcji z innymi ludźmi wskazuje na otwartość jednostki, zdolność do komunikacji społecznej.
2. Gotowość do współpracy z innymi. Kooperacja jest uznawana we współczesnym świecie za warunek realizacji różnorodnych zadań i przedsięwzięć.
3. Umiejętność rozwiązywania konfliktów. Ważna z punktu widzenia interesów społecznych. Zdolność do panowania nad konfliktem i kierowania nim oznacza umiejętność reagowania na trudne sytuacje i uruchamianie określonych zachowań z tym związanych.
4. Tworzenie kontaktów międzyludzkich. Jest jednym z ważniejszych elementów budowania kapitału społecznego uznawanego za niezbędny dla rozwoju wspólnot.
5. Umiejętność zdobywania informacji. W gospodarce opartej na wiedzy to podstawowy warunek uczestniczenia w procesach ekonomicznych i społecznych.
6. Gotowość do zmian. Niezbędna w dynamicznej zmienności rynku pracy i procesów rynkowych.
7. Gotowość do podejmowania ryzyka. Istotna dla podejmowania decyzji i akceptacji zarówno zysków, jak i strat dotyczących podejmowanych przedsięwzięć.

8. Wiedza o tym jak funkcjonuje gospodarka. Pozwala na dostosowanie się do reguł życia gospodarczego, dając możliwość osiągnięcia pozytywnych efektów swoich działań.
9. Umiejętność stosowania nowych rozwiązań. Niezbędna dla postawy innowacyjnej.
10. Gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi. Wiarygodność i zaufanie to warunek współdziałania z innymi. Umiejętność ta jest ważnym składnikiem wizerunku uczestnika życia publicznego.
11. Umiejętność planowania działań. Jest istotna dla racjonalizacji działań, gotowości odłożenia w czasie korzystania z ich efektów, zdolność do efektywnego gospodarowania czasem i zarządzania własną karierą życiową. Orientacja temporalna oznaczająca nastawienie na inwestowanie w przyszłe korzyści.

W badaniach przedstawiono listę umiejętności młodzieży prosząc, aby wskazano, które z nich są niezbędne dla kategorii zawodowych takich jak: rolnicy, przedsiębiorcy, pracownicy w zakładzie pracy. Odpowiedzi respondentów zawiera poniższa tabela. Wyłuszczone zostały te umiejętności, które młodzież uznała za najważniejsze.

Tabela 1. Znaczenie umiejętności społecznych dla różnych kategorii zawodowych
Table 1. Importance of social abilities for different professions

Czy uważasz, że te umiejętności przydadzą się?	Rolnikom	Przedsiębiorcom	Pracownikom w zakładzie pracy
Umiejętność rozmawiania z ludźmi	25,1%	76,3%	50,9%
Gotowość do współpracy z innymi	35,0%	53,7%	70,1%
Umiejętność rozwiązywania konfliktów	29,0%	57,4%	55,3%
Tworzenie kontaktów międzyludzkich	26,7%	64,9%	51,0%
Umiejętność zdobywania informacji	37,5%	64,5%	44,1%
Gotowość do zmian (pracy, zawodu, sposobu życia)	41,8%	37,4%	51,3%
Gotowość do podejmowania ryzyka, aby osiągnąć cele	35,1%	61,6%	26,3%
Wiedza o tym, jak funkcjonuje gospodarka	79,8%	47,3%	20,2%
Umiejętność stosowania nowych rozwiązań (zdobyczy techniki, nowatorskich sposobów rozwiązań)	58,7%	54,9%	40,8%
Gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi	33,2%	74,8%	51,5%
Umiejętność planowania działań	50,6%	63,5%	40,8%
Terminowe realizowanie zobowiązań wobec innych	41,9%	69,3%	54,0%

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's elaboration.

Wskazania respondentów są w przekonaniu autorki dość zaskakujące, przede wszystkim w odniesieniu do rolników. Tylko trzy umiejętności uzyskały powyżej połowę pozytywnych odpowiedzi, przy czym za najbardziej znaczącą uznano wiedzę o tym jak funkcjonuje gospodarka. Przekonanie takie jest bardzo ważne, bo to oznacza świadomość

młodych ludzi, że prowadzący gospodarstwo rolne powinni posiadać wiedzę o życiu gospodarczym, by móc efektywnie prowadzić własne gospodarstwa. Umiejętność stosowania nowych rozwiązań (np. zdobyczy techniki) jest spostrzegana również jako ta, której posiadanie jest dla rolników korzystne, bo przecież poprawia jakość funkcjonowania gospodarki. Jednak zdziwienie budzi fakt, że pozostałe umiejętności nie są dla rolników, zdaniem młodzieży, szczególnie istotne. Wydaje się, że takie podejście do problemu jest efektem oddziaływania stereotypowego myślenia o gospodarstwie rolnym jako niezależnym od otoczenia społecznego podmiocie. Natomiast zdaniem wielu ekonomistów to właśnie brak ugruntowanych zachowań kooperacyjnych, umiejętności rozwiązywania konfliktów itp. powoduje, że dynamika rozwoju rolnictwa (na przykład przez tworzenie grup producenckich, sieci powiązań itp.) jest przyczyną niewykorzystywania szansy rozwoju przez bardzo wiele gospodarstw rolnych. Niepokoi fakt, że mamy do czynienia w młodym pokoleniu z kontynuacją anachronicznego myślenia o rolniku i jego gospodarstwie rolnym, gdzie rolnictwo nie oznacza tak naprawdę działalności gospodarczej, w której kontakty społeczne, czy terminowość realizacji umów, mogą się przyczyniać do zwiększenia efektywności ich pracy.

Warto tu porównać wyposażenie kompetencyjne uznawane za ważne dla rolnika i uznawane za ważne dla przedsiębiorcy. Oczywiście jest, że specyfika prowadzenia gospodarstwa rolnego jest inna niż specyfika prowadzenia przedsiębiorstwa, ale w sferze umiejętności oczekiwania wobec przedsiębiorców są wśród badanych zdecydowanie wyższe. Co więcej, wyższe są także oczekiwania wobec pracowników przedsiębiorstw.

Jest to dość niepokojące, gdyż może oznaczać, że po dwudziestu latach transformacji, niełatwych dla polskiej wsi i rolnictwa, nadal prowadzenie gospodarstwa rolnego nie jest związane z nowoczesną wizją rolnika jako (osoby, zawodu) o szerokich kompetencjach ekonomicznych i społecznych. Niepokoi to tym bardziej, że opinie te charakteryzują także młodzież, których rodzice prowadzą gospodarstwa rolne. Może to oznaczać niestety powielanie zachowań obserwowanych i nabytych w toku socjalizacji młodego pokolenia.

W badaniach poproszono również, aby gimnazjaliści ocenili, które z umiejętności społecznych uznają za przydatne im osobiście (tab. 2).

Jak widać powyżej, poszczególne umiejętności wcale nie są przez młodzież uznawane za szczególnie ważne. Najbardziej atrakcyjna jest umiejętność zdobywania informacji (64,1%), choć można to przypisać jej użyteczności dla wykonywania obowiązków szkolnych (przygotowywanie zadań domowych). Ponownie niestety potwierdzone zostało nikłe zainteresowanie wiedzą ekonomiczną. Tylko 30% badanych uznało, że jest to wiedza, która może przydać się im osobiście. To, co ciekawe, to fakt, że mniej niż połowa respondentów uznała, iż gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi jest istotna. Mamy tu ewidentnie do czynienia ze słabo ugruntowanymi normami społecznymi, co świadczy o znacznym zaniedbaniu w procesie socjalizacji rodzinnej i wychowaniu szkolnym, kształtowania postaw etycznych. Jest to potencjalnie niebezpieczne dla jakości sfery publicznej i prywatnej, w której będą funkcjonować, i na którą będą wkrótce wpływać badani. Trzeba tu dodać, że to, co młodzi uważają dla siebie za ważne, nie jest związane z ich cechami społeczno-demograficznymi. Mamy tu do czynienia raczej z pokoleniowym, środowiskowym nastawieniem do samego siebie i otoczenia społecznego, niż postawami np. związanymi z płcią, czy rodziną pochodzenia.

Tabela 2. Znaczenie umiejętności społecznych w życiu badanych (%)

Table 2. Importance of social abilities in opinion of respondents (%)

Czy uważasz, że te umiejętności przydadzą się?	Tobie osobiście	Nie są ważne
Umiejętność rozmawiania z ludźmi	62,1	1,9
Gotowość do współpracy z innymi	53,7	1,3
Umiejętność rozwiązywania konfliktów	62,2	3,3
Tworzenie kontaktów międzyludzkich	58,0	2,8
Umiejętność zdobywania informacji	64,1	2,8
Gotowość do zmian (pracy, zawodu, sposobu życia)	54,1	5,7
Gotowość do podejmowania ryzyka, aby osiągnąć cele	53,2	3,8
Wiedza o tym jak funkcjonuje gospodarka	29,8	2,6
Umiejętność stosowania nowych rozwiązań (zdołczy techniki, nowatorskich sposobów rozwiązań)	44,1	4,0
Gotowość do przestrzegania umów z innymi ludźmi	45,7	2,7
Umiejętność planowania działań	57,5	1,9
Terminowe realizowanie zobowiązań wobec innych	53,9	3,8

Źródło: Opracowanie własne.

Source: Author's elaboration.

KONKLUZJE I WNIOSKI

Badanie kultury ekonomicznej młodzieży gimnazjalnej w zakresie ich zainteresowań wiedzą ekonomiczną oraz znaczenia umiejętności społecznych, pozwala na zweryfikowanie pewnych faktów ich dotyczących. Otóż można stwierdzić, że:

- mamy do czynienia z niskim poziomem zainteresowania ekonomią jako dziedziną wiedzy i w konsekwencji sferą gospodarki;
- wiedza dotycząca konkretnych pojęć ekonomicznych nie jest powszechna i ugruntowana;
- umiejętności społeczne, uznawane za bardzo ważne przez badaczy różnych dziedzin dla funkcjonowania jednostki we współczesnym świecie, nie są przez młodzież traktowane za niezbędne i potrzebne w ich codzienności i przyszłej karierze życiowej;
- spostrzeganie funkcjonowania w sferze publicznej i życiu gospodarczym poszczególnych grup zawodowych jest potwierdzeniem stereotypowego, często archaicznego myślenia o kompetencjach wpisanych w dany zawód; dotyczy to zwłaszcza zawodu rolnika.

Kultura ekonomiczna dokonuje weryfikacji faktów, dzięki którym możemy określić, jaki sposób uczestniczenia, nastawienia wobec sfery gospodarowania jest charakterystyczny dla danej zbiorowości. Analiza kompetencji cywilizacyjnych danej grupy pozwala z kolei na pokazanie, czy cechy kultury ekonomicznej będą odpowiadały na wyzwania współczesnych społeczeństw, chcących podążać drogą rozwoju ekonomicznego i społecznego, czy wreszcie – będą umożliwiały wpisanie się danej zbiorowości w system gospodarki opartej na wiedzy. Analizowany problem podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, czy młodzież wiejska jest w stanie partycypować w głównym nurcie rozwoju społeczeństwa i gospodarki wiedzy. Oczywiście nie można jednoznacznych generalizacji czynić wyłącznie na podstawie fragmentarycznych badań, gdyż potrzebne są tu szersze i bardziej pogłębione analizy, niemniej jednak badania, na których oparte zostały powyższe wnioski nie skłaniają do optymizmu. Nastawienie młodzieży do ekonomii, przekonania jakie umiejętności są dla nich ważne, jest absolutnie niesatysfakcjonujące. Trzeba

podkreślić, że w gimnazjach w ramach programu lekcji wiedzy o społeczeństwie zarezerwowano godziny na „wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym”, co oznacza w kontekście wyników badań, że nie przynosi to spodziewanych efektów. Wydaje się więc zasadnym, aby edukacja dotycząca wiedzy ekonomicznej, umiejętności, pewnych postaw moralnych ważnych w życiu gospodarczym i społecznym, zachowań i interakcji społecznych, stała się ważnym, nie marginalnym elementem edukacji młodego pokolenia [Domural i in. 2005]. Chodzi o to, by młodzież wiejska przygotowanym intelektualnym, cechami kultury ekonomicznej, kompetencjami cywilizacyjnymi stała się w przyszłości zbiorowością partycypującą w rozwoju obszarów wiejskich (i oczywiście nie wyłącznie), a nie zbiorowością marginalizowaną.

PIŚMIENNICTWO

- Kukliński A. (red.), 2003. *Gospodarka oparta na wiedzy. Perspektywy Banku Światowego*, Oficyna Wydawnicza Rewasz, Warszawa.
- Marody M., Kochanowicz J., 2007. Pojęcie „kultury ekonomicznej” w wyjaśnianiu polskich przemian [w:] *Kulturowe aspekty transformacji ekonomicznej*, Warszawa, s. 27–28.
- Sztompka P., 2008. *Civilizational Competence: A Prerequisite Of Post-communist Transition*, Centrum Studiów Europejskich Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Sztompka P., 2007. *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków.
- Domural A., Macko A., Przybyszewski K., Tyszka T., 2005. *Wiedza ekonomiczna mieszkańców Polski. Raport z badań*, Centrum Psychologii Ekonomicznej i Badań Decyzji. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa.

ECONOMIC KNOWLEDGE AND SOCIAL SKILLS OF RURAL YOUTH

Abstract. The paper's aim is to draw attention to the fact that constructing a society in a knowledge-based economy is a multidimensional process which also concerns phenomena of economic culture and civilizational competences, characteristic of individual social groups. The paper focuses on economic culture of contemporary rural youth with reference to two aspects of the culture: economic knowledge and social skills. It analyses them in the context of civilizational competences, assuming that they are crucial in the development of knowledge-based economy. It is grounded on the conviction that economic culture is the determinant factor in the community's readiness to gain knowledge, put it into practice, be open to innovation etc. The relation between economic culture and the quality of civilizational competences determines whether given communities will participate in and support development on equal terms, or whether they will be marginalized. The analysis is based on field research carried out in January 2009 among 1489 16 years old studying in 13 districts in Poland. The outcome indicates explicitly that economic knowledge and some skills useful in market economy and democratic society have not been internalized and reinforced by rural youth.

Key words: rural youth, economic culture, civilizational competences, knowledge-based economy

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

STRATEGIA ROZWOJU ROLNICTWA JAKO INSTRUMENT REALIZACJI CELÓW POLITYKI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ POLSKI

Radosław Lewandowski, Anna Skwara

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. Niniejszy artykuł jest głosem w dyskusji o roli planowania strategicznego, w tym konieczności opracowania i wdrożenia w Polsce krajowej strategii rozwoju rolnictwa. W pracy wykorzystano publikacje Głównego Urzędu Statystycznego, Eurostat i Komisji Europejskiej z lat 2002–2007, a także opracowania naukowe i dokumenty z re-sortu rolnictwa. Efektywność produkcji rolnej prowadzonej w polskich gospodarstwach odbiega zasadniczo od wielkości charakteryzujących gospodarstwa w „starych” krajach Unii Europejskiej. Strategia, opracowana na podstawie kompleksowej diagnozy sektora rolniczego pozwoli na dobór odpowiednich instrumentów oddziaływania tak na szczeblu krajowym, jak i wspólnotowym, prowadzących do osiągnięcia przyjętych celów, wpisujących się w ogólnokrajową strategię rozwoju. Planowanie strategiczne, wykorzystujące również doświadczenia innych krajów korzystających ze wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej ma na celu ochronę polskiego rolnictwa przed powieleniem błędów, jakie niewątpliwie, obok korzyści płynących ze wspólnotowej polityki, już wystąpiły.

Słowa kluczowe: planowanie strategiczne, strategia rozwoju rolnictwa, gospodarstwa rolne, obszary wiejskie

WSTĘP

W materiale podsumowującym najważniejsze wątki z dyskusji, jaka odbyła się w trakcie międzynarodowej konferencji naukowej pt. ”Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej”, zorganizowanej w dniach 12–14 grudnia 2007 roku w Domu Polonii

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: Anna Skwara – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, anna.skw@gmail.com; Radosław Lewandowski, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, lewandowski_@op.pl

w Pułtusk przez IERiGŻ-PIB, można wyczytać, iż (...) *wiele osób, debatując na temat polityki rolnej zapomina, że z chwilą uzyskania statusu kraju członkowskiego Unii Europejskiej, Polska tak jak pozostałe kraje utraciła możliwość samodzielnego kształtowania polityki rolnej. Ewentualne specyficzne programy dodatkowego wsparcia wychodzące poza granice WPR muszą być akredytowane przez Komisję Europejską. Każdy kraj członkowski ma natomiast możliwość, a nawet obowiązek aktywnego uczestniczenia w dyskusji i pracach określających kształt i zasady funkcjonowania wspólnej polityki rolnej po roku 2013* [Józwiak 2008].

Powyższe stwierdzenie może sugerować, iż objęcie kraju członkowskiego mechanizmami wspólnotowymi zwalnia go z konieczności kreowania własnej wizji rozwoju kraju. Nic bardziej mylnego. Wpływ czynników zewnętrznych, jak przede wszystkim skutki globalizacji oraz włączanie się w procedury UE wymagające od Polski, jako kraju członkowskiego, aktywnego uczestnictwa w tworzeniu wizji rozwoju UE w perspektywie średnio- i długookresowej, wymusza myślenie o potrzebie i zakresie programowania rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Jedynie odpowiednio wczesna identyfikacja własnych, nadrzędnych celów rozwojowych, w tym również odnoszących się do rolnictwa, umożliwić może tworzenie europejskiej przestrzeni dla ich realizacji. Polska, jako jeden z największych beneficjentów dwóch najbardziej kosztownych polityk wspólnotowych (wspólnej polityki rolnej oraz polityki spójności), jest swego rodzaju laboratorium doświadczalnym tych polityk. Czy wykorzysta dostępne w ramach tych polityk instrumenty dla modernizacji kraju i gospodarki? Jakie będą tego trwałe efekty w odniesieniu do sytuacji Polski w świecie i w UE? Czy zostaną dokonane zmiany w sposobie funkcjonowania instytucji publicznych i zostanie dokonana mobilizacja kapitału społecznego dla zapewnienia rozwoju w dłuższym horyzoncie czasowym? Odpowiedzi na te pytania będą miały wpływ na kierunki i kształt dalszych reform polityk wspólnotowych. Dlatego tak istotne dla realizacji polityki rozwoju kraju staje się zapewnienie układu odniesienia (wizji i podstawowych zasad) w zakresie społecznym, gospodarczym, przestrzennym i środowiskowym.

Na wstępie dokumentu „Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski”¹ zwrócono uwagę na konieczność wypracowania modelu zarządzania rozwojem, który ma na celu zwiększenie skuteczności programowania i wdrażania polityki rozwoju oraz podniesienie jakości funkcjonowania instytucji publicznych. Ma on stanowić podstawę dla dalszych działań reformujących sposób prowadzenia i realizacji polityki rozwoju. Wynika to między innymi z faktu, że właściwe określanie celów rozwojowych i zapewnienie możliwości ich realizacji nie jest jedynie funkcją ilości dostępnych środków finansowych. W dokumencie stwierdzono, że (...) *ważnym, obok środków finansowych, a w dłuższej perspektywie nawet daleko bardziej istotnym czynnikiem, decydującym o rozwoju kraju, jest funkcjonowanie systemu zarządzania w sektorze publicznym. Sposób i jakość funkcjonowania tego systemu w całości oraz na poszczególnych szczeblach zarządzania decyduje w dużej mierze o zdolności do odpowiedniego reagowania państwa, czy też regionu (a tak naprawdę klasy politycznej i instytucji publicznych) na strategiczne wyzwania*

---

¹Dokument opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, we współpracy z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów i Zespołem Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, przyjęty na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 27 kwietnia 2009 roku.

pojawiające się we współczesnym świecie.” Ponadto, (...) istotne znaczenie dla powodzenia strategii rozwojowej mają: umiejętności klasy politycznej, jakość funkcjonowania systemu prawnego oraz kultura administracyjna zakorzeniona w instytucjach państwa, w tym zdolność do bieżącego uczenia się i reagowania na zmiany w otoczeniu. Zauważono także, że Programowanie poszczególnych sektorów (działów) gospodarki lub wybranych dziedzin polityki społeczno-gospodarczej należy do poszczególnych resortów według ich kompetencji. (...) panuje w tym względzie duża dowolność i „kreatywność” resortów w tworzeniu kolejnych dokumentów programowych, przy jednoczesnym braku dostatecznej koordynacji działań związanych z programowaniem między poszczególnymi resortami oraz między rządem a samorządem. Całość skutkuje m.in. niespójnością wewnętrzną i zewnętrzną prowadzonych działań, jak i w zakresie poszczególnych dokumentów, np. brakiem wystarczających powiązań pomiędzy strategiami sektorowymi i programami opracowywanymi przez poszczególne podmioty.

ISTOTA STRATEGII ROLNICTWA W POLSKICH WARUNKACH

W Polsce nie ma obecnie opracowanego strategicznego dokumentu odnoszącego się do rolnictwa, który oparty na kompleksowej diagnozie, uwzględniającej regionalne zróżnicowanie, określałby priorytety w sektorze rolnym, wpisując się w ogólnokrajową strategię rozwoju; porządkował definicje w zakresie rolnictwa². Dokument taki powinien być podstawą do wyboru odpowiednich instrumentów spośród dostępnych tak na szczeblu krajowym, jak i na szczeblu wspólnotowym, prowadzących do osiągnięcia określonego uprzednio celu.

Liczne opracowania, w tym zwłaszcza prezentowane przez resort rolnictwa, który jest w głównej mierze odpowiedzialny za kształtowanie polityki wobec sektora rolnego, jak również dyskusje, jakie toczą się na ten temat, odnoszą się w zasadzie do rozdzielania środków finansowych w ramach wspólnej polityki rolnej³. Prawdopodobnie wynika to z faktu, że w jej ramach jest możliwa do uzyskania największa pula pieniędzy, jaką Polska może wyasygnować na politykę rolną. Jednakże skupianie się głównie na finansowych aspektach wsparcia tej tematyki, w myśl zasady im więcej tym lepiej, jest nieporozumieniem, są bowiem możliwości stosowania innych narzędzi oddziaływania na gospodarkę. Niejednokrotnie już sam fakt dokonania transferu uznawany jest za argument o pozytywnej ocenie realizacji programów pomocowych, korzystnym ich wpływie na rozwój rolnictwa, w tym na poprawę konkurencyjności polskich gospodarstw rolnych⁴. Takie ujmowanie kwestii jest kontrowersyjne wobec wątpliwości, jakie budzą na przykład rzeczywiste funkcje zawarte w poszczególnych osiach PROW⁵. Udzielanie wsparcia finansowego nie może być celem samym w sobie; powinno ono być natomiast środkiem

---

²W Polsce nie ma na przykład jednej definicji gospodarstwa rolnego, czy też rolnika, producenta rolnego. Skutkuje to mnogością danych statystycznych, co prowadzić może do nieporozumień, niejasności w ich interpretowaniu i przyjmowania błędnych założeń, co do istoty i kierunku udzielanej pomocy.

³Porównaj [PROW], [WPR... 2007], [Polska... 2008], [Zarys... 2009].

⁴Porównaj [Banecki, Nurzyńska, Wiatrak 2008], [Mirończuk, Rak, 2008], [Kołycka 2008].

⁵Porównaj [Zawalińska 2008].

do osiągnięcia uprzednio założonych celów. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera potrzeba przeprowadzania ewaluacji, tj. oceny już zrealizowanych programów pomocowych w zakresie skutków ekonomicznych, społecznych i środowiskowych, jakie one przynoszą.

Na przestrzeni lat we Wspólnocie nie udało się tak naprawdę opracować efektywnego systemu wspierania producentów rolnych. Stosunkowo niewielka część środków pomocowych, bo zaledwie od 10% do 50% trafiała bezpośrednio do rolnika w zależności od systemu wsparcia [The Incidence... 2002]. Państwa starej Unii przez lata korzystały ze środków WPR i wypracowały model rolnictwa intensywnego, opartego o mechanizację i chemizację, umożliwiającą poprawę produktywności. Jednakże wykorzystanie technologii w uprawie roślin i hodowli zwierząt miało także słabe strony – postępującą degradację środowiska naturalnego i wyższe koszty produkcji. W latach 2001–2003 uzyskiwane subsydia stanowiły nawet do 100% w strukturze dochodu rolników z Danii, Finlandii, Szwecji, W. Brytanii, Luksemburga, Niemczech, czy Francji [Goraj 2005]. To oznacza, że istnieją gospodarstwa rolne we Wspólnocie, które pomimo lepszych wyników produkcyjnych bez pomocy nie są w stanie funkcjonować na rynku. Problem ten dotyczy również niektórych pozostałych rozwiniętych gospodarczo krajów na świecie – większy niż przeciętnie w UE udział wsparcia w dochodach producentów rolnych występuje w Japonii, Islandii, Korei Południowej, Norwegii czy Szwajcarii [OECD].

Pomimo obserwowanej tendencji spadkowej Polska, obok Rumunii, w stosunku do pozostałych państw członkowskich Wspólnoty, ma największą liczbę gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą⁶. Średnia wielkość ekonomiczna tak ujmowanego gospodarstwa w kraju była w latach 2002–2007 trzykrotnie mniejsza niż przeciętnie w Unii Europejskiej⁷. Połowa spośród polskich gospodarstw rolnych miała wielkość ekonomiczną poniżej 1 ESU⁸, a aż 80% poniżej 4 ESU – wielkości granicznej określonej w PROW, powyżej której są one uznawane za żywotne ekonomicznie. Na przestrzeni ostatnich 7 lat struktura ta w kraju nie zmieniła się istotnie [Eurostat]. Ponadto Polska, po Rumunii i Bułgarii, pomimo obserwowanego trendu spadkowego, posiada największy odsetek osób pracujących w sektorze rolnym wśród pracujących ogółem w kraju⁹. Po 2004 roku rośnie wartość brutto sektora rolnego, ale ma on coraz mniejszy udział w strukturze gospodarki¹⁰.

---

⁶W 2007 roku było ich 2,39 mln wobec 1,7 mln we Włoszech, 1,0 mln w Hiszpanii, 0,53 mln we Francji czy 0,37 mln w Niemczech [Eurostat].

⁷W 2007 roku w Polsce było to 3,6 ESU wobec 11,6 ESU przeciętnie w UE-27 oraz 53,6 ESU we Francji, 49,5 ESU w Niemczech, 20,6 ESU w Hiszpanii, 14,9 ESU we Włoszech [Eurostat].

⁸European Size Unit – wielkość ekonomiczna gospodarstwa. Obok typu rolniczego stanowi podstawę klasyfikacji gospodarstw rolnych, różnicując ich wyniki produkcyjne i ekonomiczne. Może być zatem przyjęta jako parametr oceny ich pozycji konkurencyjnej [Marcysiak 2008]. Stanowi sumę standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności prowadzonych w tym gospodarstwie. Wartość 1 ESU jest ustalana przez Komisję Europejską. Od 1984 roku wynosi 1200 euro.

⁹14,7% wobec 5,8% średnio w UE-27 [Polska... 2009].

¹⁰W 2007 roku wartość dodana w sektorze rolniczym w Polsce stanowiła 4,3%, a w UE-27 1,8% ogólnej wartości dodanej w tych gospodarkach, podczas gdy jeszcze na przykład w 2000 roku było to odpowiednio 5,0% oraz 2,4% [OECD].

Niejednokrotnie argumentem przytaczanym jako korzystny wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację w sektorze gospodarstw rolnych w Polsce jest wzrost uzyskiwanych dochodów. W 2008 roku były one ponaddwukrotnie wyższe w stosunku do odnotowanych przeciętnie w 2003 roku [Kowalski 2009]. Należy jednakże zwrócić uwagę na fakt, że wzrost ten nie byłby możliwy na taką skalę, gdyby nie płatności, których udział w dochodach zwiększył się w tym czasie z 9 do 50%. Poziom dochodów bez uwzględnienia płatności wzrósł o 31%, tj. podobnie jak w przypadku średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej maleje udział dopłat w strukturze dochodów gospodarstwa rolnego [Goraj 2005]. Nasuwa się pytanie, na ile wzrost dochodów w gospodarstwach rolnych (bez dopłat) był wynikiem poprawy efektywności wytwarzania w następstwie podjętych inwestycji, np. w ramach SPO „Restrukturyzacja...” czy PROW.

Kolejne dane wskazują, że w latach 2004–2006 gospodarstwa rolne o wielkości do 8 ESU (tj. aż 89,7% wszystkich krajowych gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą) nie osiągnęły poziomu średniorocznego dochodu netto z pracy własnej w całej gospodarce polskiej, a ponadto nie odtwarzały w pełni zużywającego się majątku trwałego, co stawia pod znakiem zapytania trwałość ich dalszej egzystencji. Dopiero gospodarstwa rolne o wielkości 8–16 ESU osiągały dochód zbliżony do poziomu parytetowego, a w gospodarstwach o wielkości powyżej 16 ESU przewyższały go [Józwiak 2008].

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W kontekście powyższych informacji rodzi się wiele elementarnych pytań o politykę wobec polskiego rolnictwa: jaka jest rola państwa w jej kształtowaniu, w jakim zakresie i z wykorzystaniem jakich instrumentów może wspierać rolnictwo, kogo ma dotyczyć polityka sektorowa – wszystkich podmiotów sektora rolnego, gospodarstw domowych na wsi posiadających ziemię, gospodarstw wykazujących dochody z rolnictwa, a może gospodarstw, których głównym źródłem utrzymania jest rolnictwo, czy też gospodarstw towarowych?¹¹. Czy rolnictwo polskie ma być swoistym skansenem Europy, czy też prężnym, konkurencyjnym działem funkcjonującym zgodnie z poszanowaniem środowiska naturalnego? W jakim stopniu ma być intensywne? Przytaczane w niniejszym artykule wartości i wskaźniki dotyczące polskiego rolnictwa daleko odbiegają od przeciętnych we Wspólnocie – zbyt daleko, by rodzimą, ekstensywną produkcję traktować jako argument

---

¹¹Jest to istotny problem, bowiem spośród przedstawionych uprzednio 2,39 mln gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w Polsce w 2007 roku, tylko niespełna 1,5 mln, tj. ok. 60% otrzymało pomoc w ramach płatności bezpośrednich z racji wielkości posiadanego areálu UR. W 2006 roku we Włoszech i w Hiszpanii było to ok. 90% gospodarstw, we Francji ok. 80%, w Niemczech praktycznie 100% [Eurostat]. Jednocześnie w Polsce liczbę 1,5 mln gospodarstw GUS podaje jako gospodarstwa towarowe, tj. sprzedające więcej niż 50% wartości wytworzonej produkcji rolniczej [Charakterystyka... 2008], natomiast w polu obserwacji FADN znajduje się ok. 0,75 mln gospodarstw, z czego co najwyżej 0,5 mln ma potencjał ekonomiczny do funkcjonowania na rynku [FADN]. Skoncentrowanie pomocy na tych gospodarstwach byłoby z korzyścią dla polskiego rolnictwa.

za utrzymaniem za publiczne pieniądze tak dużej rzeszy małych i nieekonomicznych gospodarstw rolnych.

Należy przy okazji podkreślić, że polityka rolna nie jest jedynym czynnikiem stanowiącym o rozwoju obszarów wiejskich. Przeciwno takiemu podejściu przemawia wiele argumentów, w tym jeden zasadniczy – wieś to nie jest tylko rolnictwo. Produkcja rolna owszem, skoncentrowana jest na obszarach wiejskich, ale trzeba mieć na uwadze fakt, że ludność bezrolna stanowiła w Polsce pod koniec 2007 roku prawie 55% ogółu ludności wiejskiej [Rocznik... 2008]. W 2007 roku najwyższym odsetkiem ubogich osób na wsi odznaczały się rodziny niemające własnego gospodarstwa rolnego i utrzymujące się głównie ze świadczeń społecznych innych niż emerytura i renta (ok. 31%) [Sytuacja... 2008]. Średni miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych rolników stanowił 90%, a ogółem na wsi 80% średniego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwach domowych w kraju [Budżety... 2008]. To wskazuje, że myśląc o rozwoju obszarów wiejskich należy mieć na względzie całą ich społeczność. Zwłaszcza, że sama polityka rolna w Polsce nie dociera do wszystkich gospodarstw związanych z produkcją rolniczą. Sytuacja dochodowa mieszkańców wsi w kraju jest zróżnicowana regionalnie. Jakość i zasobność kapitału ludzkiego winna w głównej mierze decydować, w którym kierunku powinny rozwijać się obszary wiejskie w Polsce.

PIŚMIENNICTWO

- Banecki J., Nurzyńska I., Wiatrak T., 2008. Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004–2006.” Wstępna ocena, *Wiś i Rolnictwo*, nr 4 (141).
- Budżety gospodarstw domowych w ... 2007, 2008, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Charakterystyka gospodarstw rolnych w... [2008], Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Eurostat. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
- FADN. www.fadn.pl
- Goraj L., 2005. Wpływ płatności bezpośrednich na dochody polskich gospodarstw rolnych, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej. www.ukie.gov.pl
- Józwiak W., 2008. Dylematy efektywności polskiego rolnictwa [w:] *Rozwój sektora rolno-spożywczego w Polsce na tle tendencji światowych*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, nr 101, Warszawa.
- Kołycka J., 2008. Finansowanie Rozwoju wsi i rolnictwa środkami publicznymi, *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej*, nr 63.
- Kowalski A., 2009. Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji, materiał zaprezentowany na międzynarodowej konferencji „Rolnictwo i obszary wiejskie – 5 lat po akcesji Polski do Unii Europejskiej”, Warszawa, 28–29 kwietnia 2009 r., Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. www.minrol.gov.pl
- Marcysiak A., 2008. Wielkość ekonomiczna gospodarstw jako element oceny ich pozycji konkurencyjnej, [w:] *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, Tom X, Zeszyt 2, Warszawa – Poznań – Lublin.
- Mirończuk A., Rak A.M., 2008. Źródła wsparcia gospodarstw rolnych po integracji Polski z Unią Europejską [w:] *Problemy rolnictwa światowego, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie*, Tom 5 (XX).

- OECD. baza danych <http://stats.oecd.org>
- Polska w Unii Europejskiej [2009], GUS, Warszawa. www.stat.gov.pl
- Polska wizja Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 roku – założenia i wstępne propozycje, 2008. Dokument konsultacyjny, Warszawa, listopad 2008, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. www.minrol.gov.pl
- PROW 2004-2006, 2007-2013, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. www.minrol.gov.pl
- Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich, 2008. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Sytuacja gospodarstw domowych w 2007 r. w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych, 2008. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- The incidence and income transfer efficiency of farm support measures, 2002. Working party on agricultural policies and markets, AGR/CA/APM(2001)24/FINAL.
- WPR. Nowoczesna polityka rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, 2007. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. www.minrol.gov.pl
- Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski, 2009. Dokument opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, we współpracy z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów i Zespołem Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, przyjętym na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 27 kwietnia 2009 roku. www.mrr.gov.pl
- Zarys kierunków rozwoju obszarów wiejskich, dokument zaakceptowany przez Kierownictwo MRiRW w dniu 3.02.2009 r., Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. www.minrol.gov.pl
- Zawalińska K., 2008. Ile jest spójności, a ile efektywności w polityce rozwoju obszarów wiejskich w Polsce? *Więś i rolnictwo*, nr 2 (139).

AGRICULTURE DEVELOPMENT STRATEGY AS A TOOL OF SOCIO-ECONOMIC POLICY OBJECTIVES REALIZATION IN POLAND

Abstract. The present article is the voice in discussion about strategic planning and need of creation the national agricultural development strategy in Poland. The Main Statistic Office, Eurostat and European Commission in years 2002–2007 as well as scientific and Polish department of agriculture publications were used in the paper as the sources. Polish farms agricultural production efficiency stays away from efficiency characterizing farms in the “old” European Union countries. Strategy, based on agricultural sector complex diagnosis, will allow select proper instruments of interactions on national as well as European Union’s level, leading to targets according to the national-wide socio-economic development strategy. This strategy should, in face of hitherto experience got by countries benefits from common agricultural policy, protect Polish agriculture from copying errors, which have taken a stand although benefits, from the CAP till now.

Key words: strategic planning, agriculture development strategy, farms, rural areas

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

ROLA KANAŁÓW PRZEPIYU INFORMACJI W MARKETINGU TERYTORIALNYM

Renata Matysik-Pejas, Tomasz Wojewodzie

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Streszczenie. Wobec wzrastającej roli, jaką w życiu społecznym i gospodarczym odgrywa informacja, istnieje potrzeba dostosowania jej struktury i kanałów dystrybucji do potrzeb odbiorcy i nadawcy informacji. W opracowaniu podjęto próbę oceny skuteczności przepływu informacji pomiędzy urzędami gmin a ich potencjalnymi klientami. Przeprowadzone badania wskazują jednoznacznie na bardzo duże znaczenie informacji przekazywanej w sposób niesformalizowany. Dla usprawnienia przepływu informacji oraz uzyskania możliwości kreowania pozytywnego wizerunku gminy jako całości, niezbędne jest większe zaangażowanie samorządu w redagowanie atrakcyjnych stron internetowych oraz docenienie znaczenia prasy lokalnej. Nieodzowne wydaje się również uwzględnienie w strukturze urzędu gminy komórek odpowiedzialnych za transfer informacji (biuro obsługi klienta, biuro promocji).

Słowa kluczowe: informacja, źródła informacji, marketing terytorialny

WSTĘP

W literaturze przedmiotu pojęcie „informacja” definiowane jest jako wszelka treść o określonej formie, przekazywana z rynku lub na rynek, będąca meldunkiem, opisem, zaleceniem, decyzją uczestnika rynku, dotycząca rynku i ogółu zjawisk ekonomicznych z nim związanych [Kramer 1994]. Informację można także utożsamiać z pojęciem „wiadomość”, które oznacza wszystko to, co ktoś wie o określonym podmiocie lub określonej dziedzinie. Zatem informacja to dowolna wiadomość, na podstawie której jej odbiorcy podejmują określone działania. W praktyce najczęściej informacja to dane i wiadomości odpowiednio przeanalizowane i uporządkowane, służące określonemu celowi [Penc 1994].

Adres do korespondencji – Corresponding author: Renata Matysik-Pejas, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Katedra Agrobiznesu, Al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków; tel. (012) 66-24-373, rmatysi@cyf-kr.edu.pl; Tomasz Wojewodzie, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Wydział Rolniczo-Ekonomiczny, Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa, Al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, tel. (012) 66-24-357, rrtwojew@cyf-kr.edu.pl

Informacja we współczesnym świecie jest postrzegana jako zasób ekonomiczny, niezbędny do funkcjonowania i rozwoju każdego państwa, czy gospodarki narodowej. Jednocześnie jest to czynnik kształtujący funkcjonowanie szeroko rozumianego sektora informacyjnego, którego podmiotami są ludzie, gospodarstwa domowe, organizacje, jednostki organizacyjne i grupy społeczne pod warunkiem, że spełniają jedną z funkcji informacyjnych generowania, gromadzenia, przechowywania, przetwarzania, udostępniania, interpretacji i wykorzystania informacji [Olesiński 2001]. Obecnie informacja jest nie tylko narzędziem kształtowania rzeczywistości, ale stała się także towarem, do którego szybki dostęp umożliwia uzyskanie przewagi konkurencyjnej. Żadna organizacja nie może efektywnie funkcjonować bez sprawnych kanałów pozyskiwania i przepływu informacji. Znaczenie informacji dostrzegli specjaliści ds. marketingu i zarządzania. Uznali oni bowiem informację za czwarty, obok ziemi, pracy i kapitału, czynnik produkcji, który dla społeczeństwa stanowi decydującą wielkość wpływającą na formy jego współżycia i współdziałania [Pieczykolan 2005].

Znaczenie informacji doceniane jest obecnie we wszystkich dziedzinach życia, dlatego też poznanie specyfiki i skuteczności poszczególnych kanałów jej przepływu daje szansę na osiągnięcie przewagi konkurencyjnej w stosunku do innych podmiotów. Celem przeprowadzonych badań była identyfikacja i ocena głównych kanałów przepływu informacji dotyczących funkcjonowania samorządu gminnego.

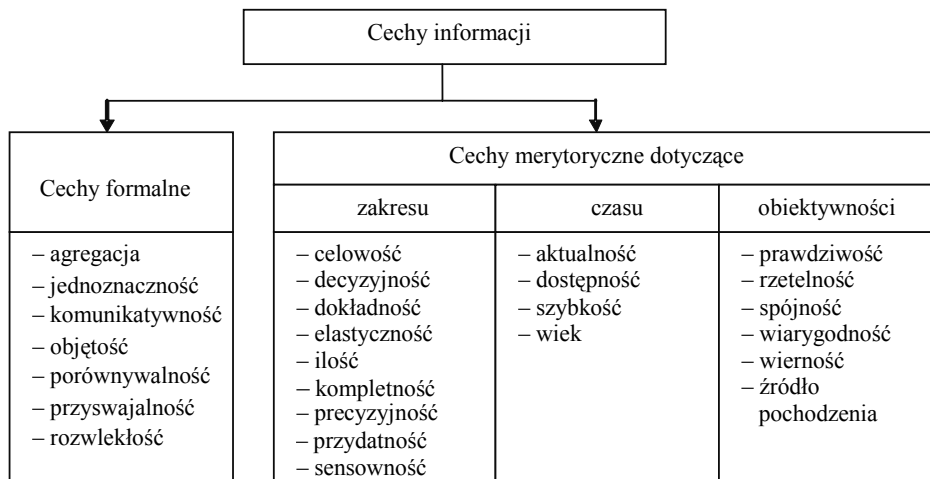
Dane pierwotne wykorzystane w opracowaniu pochodzą z badań ankietowych przeprowadzonych na początku 2007 roku na próbie 410 respondentów reprezentujących gminy: Brzesko, Ciężkowice, Dąbrowa Tarnowska, Lisia Góra, Pilzno, Radłów, Tarnów gm., Tarnów m., Tuchów, Wierzchosławice, Wojnicz. Dobór respondentów do próby miał charakter celowy. Szczególną uwagę zwrócono na to, aby wśród respondentów znaleźli się, oprócz mieszkańców – petentów urzędów gmin (300 badanych), również pracownicy i działacze samorządowi (110 badanych).

Znaczenie poszczególnych kanałów przepływu informacji pomiędzy urzędem a mieszkańcami oraz ocena wybranych form promocji szeroko rozumianego produktu gminnego zostały poddane analizie w zależności od statusu respondenta oraz częstotliwości odwiedzania urzędu gminy. W analizie materiału empirycznego wykorzystano wskaźniki struktury oraz test niezależności χ^2 .

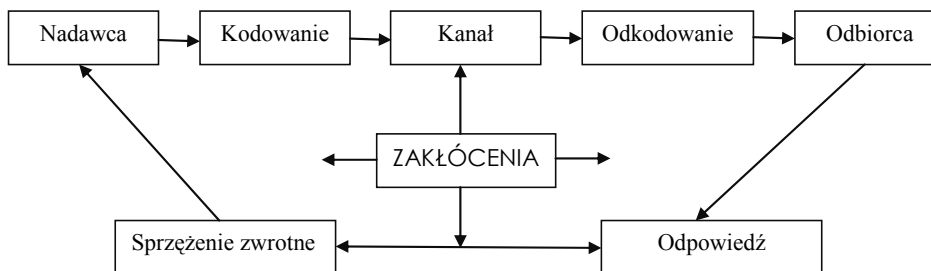
BUDOWA I DYSTRYBUCJA INFORMACJI

Aby informacja mogła spełniać swoją rolę i być użyteczna w procesie podejmowania decyzji musi charakteryzować się określonymi cechami, które można podzielić na dwa zasadnicze zbiory, tj. zbiór cech formalnych oraz zbiór cech merytorycznych (rys. 1).

Skuteczność przepływu informacji między nadawcą a odbiorcą uzależniona jest od sprawnego przebiegu procesu komunikacji. Schemat ten odpowiada na pytanie – kto i co przekazuje, przez jaki kanał, do kogo i z jakim skutkiem? Nadawca, wiedząc do jakiego odbiorcy chce dotrzeć, powinien wziąć pod uwagę to, w jaki sposób odbiorcy odkodują przekaz. Nadawca musi nadać przekaz przez kanał skutecznie docierający do docelowych odbiorców. W kanale przepływu informacji mogą wystąpić jednak zakłócenia, które mogą utrudnić lub uniemożliwić skuteczną komunikację z odbiorcami. Przyczyną

Rys. 1. Klasyfikacja cech informacji
 Fig. 1. Classification of the information features
 Źródło: [Pieczykolan 2005].
 Source: [Pieczykolan 2005].

Rys. 2. Schemat procesu komunikacji
 Fig. 2. Diagram of the communication process
 Źródło: [Kotler 1994].
 Source: [Kotler 1994].

zakłóceń może być błędnie przygotowany przekaz, np. nieumiejętnie użyte słowa, błąd w druku. Inną przyczyną może być niedostrzeżenie lub złe zrozumienie treści na skutek selektywnego postrzegania, zniekształcenia lub selektywnej pamięci [Smyczek, Sowa 2005].

Gmina jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego ma do spełnienia wiele funkcji. Jedną z najważniejszych jest niewątpliwie zaspakajanie potrzeb mieszkańców. A patrząc na ten proces z punktu widzenia marketingu – dostarczanie satysfakcji mieszkańcom w związku z zaspokojeniem przez nich swoich potrzeb. Czerpanie przez mieszkańców satysfakcji z funkcjonowania gminy związane jest ze spełnianiem kilku warunków [Siemiński 1999]:

- dostarczanie mieszkańcom odpowiedniej ilości (porcji) informacji o gminie i jej funkcjonowaniu,

- wytworzenie korzystnego wizerunku gminy wśród mieszkańców, co jest związane z pewnym ukierunkowaniem przekazywanych informacji o gminie,
- wpływ mieszkańców na decyzje podejmowane przez władze gminne,
- współuczestnictwo mieszkańców w funkcjonowaniu organów gminy, co związane jest z ukierunkowaniem wpływu mieszkańców na funkcjonowanie organów gminy polegającym na przechodzeniu od biernych form wpływu (np. udział w sondażach gminnych) do form bardziej aktywnych.

Powyższe warunki nie mogą zostać spełnione bez sprawnych kanałów przepływu informacji na linii gmina–petent (informacja o szeroko rozumianym produkcie gminnym, jego dostępności, cenie itd.) oraz na linii petent–gmina (preferencje, oczekiwania itp.). Do tego dochodzi również potrzeba zorganizowania sprawnych kanałów przepływu informacji wewnątrz jednostki samorządowej, tj. pomiędzy poszczególnymi komórkami administracji a organami gminy, tak aby wieloetapowy proces podejmowania decyzji wsparty był pełną informacją o potrzebach i oczekiwaniach mieszkańców.

ŹRÓDŁA POZYSKIWANIA INFORMACJI

Aby samorząd terytorialny mógł prowadzić skuteczną politykę informacyjną niezbędny jest sprawny obieg rzetelnej informacji, który umożliwiają m.in. dobrze zorganizowane kanały dystrybucji informacji o megaprodukcie danej jednostki terytorialnej i poszczególnych jego elementach oraz o działaniach (realizowanych i planowanych) organów samorządu. Warto również posiadane kanały dystrybucji wykorzystać do edukacji lokalnej społeczności, przedstawiając jej w sposób zrozumiały niektóre procedury.

Najczęściej wykorzystywanym kanałem przepływu informacji przez większość społeczeństw jest tzw. komunikacja nieformalna, czyli rozmowy prywatne. Szybkość i zasięg rozprzestrzeniania się informacji w ten sposób jest ogromny. Również w przypadku dystrybucji produktu gminnego, bardzo często potencjalny klient korzysta z opinii i rad innych klientów, którzy nabyli już dany produkt (korzystali z danej usługi, załatwiali podobną sprawę). Dużym mankamentem tego kanału dystrybucji informacji jest deformacja (na ogół nieświadoma – choć niekiedy również celowa) treści przekazywanej informacji.

Jak pokazują wyniki przeprowadzonych badań, rozmowy ze znajomymi są najczęstszym źródłem pozyskiwania informacji o działalności gminy przez respondentów. Należy również zauważyć, iż urzędnicy i działacze samorządowi, częściej niż zwykli mieszkańcy gmin, korzystają z rozmów między sobą, a zatem uzyskują informację bezpośrednio ze źródła, czyli bardziej wiarygodną. W ostatnich latach dużego znaczenia, jako nośnika informacji, nabrał Internet, który w znacznym stopniu zastąpił tablice informacyjne. Bliższa połowa badanych korzysta z tego źródła informacji, które częściej jest jednak wykorzystywane przez urzędników i działaczy samorządowych niż „zwykłych” mieszkańców. Zważywszy na wygodę i duży zakres możliwości, jakie daje Internet, można się spodziewać, iż jego rola będzie rosła wraz ze wzrostem liczby jego użytkowników. Gminy coraz częściej doceniają także możliwość wydawania własnej gazety, która daje okazję dotarcia do szerokiego grona odbiorców. Jednak o ile w Internecie mieszkańcy poszukują na ogół informacji na konkretny temat, pomijając często informacje ważne z punktu widzenia polityki lokalnej, to w przypadku prasy lokalnej łatwiej zaciekać czytelników

Tabela 1. Źródła pozyskiwania informacji w zależności od statusu respondentów (N = 410)
 Table 1. Sources of information depending on the status of the respondents (N = 410)

Źródła pozyskiwania informacji	% wskazań w zależności od statusu respondenta			
	działacze samorządowi	urzędnicy	pozostali mieszkańcy	respondenci ogółem
Rozmowy ze znajomymi	47,5	45,7	80,3	71,2
Rozmowy z radnym, sołtysem, urzędnikiem	97,5	70,0	31,3	44,4
Tablice informacyjne i słupy ogłoszeń	40,0	24,3	53,0	46,8
Gabloty i tablice w urzędzie	55,0	45,7	27,3	33,2
Gazeta gminna	37,5	37,1	31,7	33,2
Prasa lokalna	57,5	41,4	43,0	44,2
Internet	57,5	67,1	43,3	48,8
Telewizja i radio	17,5	18,6	27,3	24,9

Źródło: Badania własne.
 Source: Authors' research.

Tabela 2. Źródła pozyskiwania informacji z zależności od częstotliwości odwiedzania urzędu gminy przez mieszkańców (N = 300)
 Table 2. Sources of information depending on visiting frequency to seat of the local government by inhabitants (N = 300)

Źródła pozyskiwania informacji	% wskazań w zależności od częstotliwości odwiedzania urzędu gminy przez mieszkańców					
	nigdy	nie częściej niż raz w roku	kilka razy w roku	kilka razy w miesiącu	kilka razy w tygodniu	mieszkańcy ogółem
Rozmowy ze znajomymi	100,0	80,5	80,9	93,3	56,3	80,3
Rozmowy z radnym, sołtysem, urzędnikiem	0,0	14,3	32,5	60,0	81,3	31,3
Tablice informacyjne i słupy ogłoszeń	25,0	39,0	58,0	73,3	50,0	53,0
Gabloty i tablice w urzędzie	0,0	9,1	30,3	46,7	68,8	27,3
Gazeta gminna	50,0	29,9	30,9	33,3	43,8	31,3
Prasa lokalna	75,0	37,7	44,7	46,7	37,5	43,0
Internet	50,0	39,0	44,7	40,0	50,0	43,3
Telewizja i radio	25,0	29,9	28,2	20,0	12,5	27,3

*dotyczy osób niebędących działaczami samorządowymi lub pracownikami urzędu gminy
 Źródło: Badania własne.
 Source: Authors' research.

informacjami istotnymi z punktu widzenia urzędu i organów gminy. Oba te źródła należy jednak uznać za komplementarne, gdyż adresowane są zazwyczaj do odmiennych grup odbiorców (istotny jest wiek odbiorców, wykształcenie, ilość wolnego czasu, dostępność do poszczególnych mediów, zainteresowania itp.).

Za ciekawe należy uznać wyniki badań, uwzględniające znaczenie poszczególnych źródeł informacji dla mieszkańców gminy w zależności od częstotliwości odwiedzania przez nich urzędu gminy. Jak należało się spodziewać, wraz ze zwiększaniem się częstotliwości kontaktów z urzędem maleje znaczenie rozmów ze znajomymi, jako źródła

pozyskiwania informacji o gminie, a wzrasta rola kontaktów z funkcjonariuszami samorządowymi (wzrasta również wiarygodność uzyskiwanych informacji). Można postawić hipotezę, iż częstotliwość odwiedzania urzędu wpływa na rolę danej osoby w kanale przepływu informacji, gdyż w miarę zwiększania częstotliwości przebywania danej osoby w urzędzie staje się ona w większym zakresie medium (nośnikiem informacji dla innych mieszkańców). Dla respondentów, którzy nigdy nie byli w urzędzie gminy bardzo istotnym instrumentem uzupełniania wiedzy uzyskanej od znajomych jest prasa lokalna oraz Internet.

Przeprowadzona weryfikacja przy zastosowaniu testu χ^2 wykazała istnienie zależności pomiędzy statusem respondentów a wykorzystywaniem przez nich w celach informacyjnych takich źródeł informacji, jak rozmowa ze znajomymi, radnym, sołtysem lub urzędnikiem. Podobnie stwierdzono istnienie zależności pomiędzy statusem respondentów a korzystaniem przez nich z tablic i słupów ogłoszeniowych, gablot informacyjnych oraz Internetu. Z obliczeń wynika również, iż istnieje związek pomiędzy częstotliwością odwiedzin urzędu przez mieszkańców a uzyskiwaniem informacji przez rozmowy z radnym, sołtysem lub urzędnikiem oraz poszukiwaniem informacji na tablicach i słupach ogłoszeniowych oraz w gablotach informacyjnych. Wyniki pozostałych statystyk nie pozwalają na stwierdzenie takich zależności (tab. 3).

Tabela 3. Wartość testu niezależności χ^2
Table 3. Value of the independence test χ^2

Źródła pozyskiwania informacji	Status respondenta ¹	Częstotliwość odwiedzin urzędu przez mieszkańców ²
Rozmowy ze znajomymi	45,3519*	8,49128
Rozmowy z radnym, sołtysem, urzędnikiem	85,0226*	36,5928*
Tablice informacyjne i słupy ogłoszeń	19,6244*	11,7695*
Gabloty i tablice w urzędzie	18,1782*	31,8902*
Gazeta gminna	1,14257	1,89280
Prasa lokalna	3,26234	3,06267
Internet	14,2265*	1,16834
Telewizja i radio	3,62253	2,50871

* wartość testu χ^2 istotna na poziomie $\alpha = 0,05$

1 – $\chi^2 = 5,991$ – wartość krytyczna na poziomie istotności $\alpha = 0,05$ i 2 stopniach swobody

2 – $\chi^2 = 9,488$ – wartość krytyczna na poziomie istotności $\alpha = 0,05$ i 4 stopniach swobody

Źródło: Badania własne.

Source: Authors' research.

Na uwagę zasługuje relatywnie niska skuteczność materiałów promujących działania badanych gmin. Średnio tylko co drugi respondent stwierdził, iż miał kontakt z materiałami promującymi gminę. Wśród działaczy samorządowych, odsetek osób mających kontakt z promującymi ich gminę materiałami jest zaledwie o ok. dziesięć punktów procentowych większy, co wskazuje na niską aktywność gmin w tej dziedzinie lub małą skuteczność przygotowywanych materiałów.

Tabela 4. Znajomość materiałów promujących gminę w zależności od statusu respondenta (N = 410)

Table 4. Knowledge of materials promoting the administrative district depending on the status of the respondent (N = 410)

Materiały promujące gminę i jej walory	% wskazań w zależności od statusu respondenta			
	działacze samorządowi	urzędnicy	pozostali mieszkańcy	respondenci ogółem
Audycje telewizyjne lub radiowe	52,5	51,4	41,0	43,9
Ulotki, plakaty i foldery reklamowe	55,0	61,4	47,7	50,7
Artykuły w prasie	57,5	61,4	51,0	53,4
Strony internetowe	65,0	67,1	44,7	50,5

Źródło: Badania własne.

Source: Authors' research.

Respondenci, którzy nigdy nie byli w urzędzie gminy jednogłośnie orzekli, iż nie przypominają sobie jakoby spotkali się z materiałami promującymi ich gminę w postaci ulotek, plakatów, folderów, artykułów w prasie, czy też audycji radiowo-telewizyjnych. Świadczyć to może o braku zainteresowania z ich strony takimi materiałami, przez co nie zwróciły one ich uwagi. Może również sugerować, iż materiały te lub wiedza o możliwości ich śledzenia dystrybuowane są przede wszystkim na terenie urzędu.

Tabela 5. Znajomość materiałów promujących gminę w zależności od częstotliwości odwiedzania urzędu gminy przez mieszkańców (N = 300)

Table 5. Knowledge of materials promoting the administrative district depending on visiting frequency to seat of the local government by inhabitants (N = 300)

Materiały promujące gminę i jej walory	% wskazań w zależności od częstotliwości odwiedzania urzędu gminy przez mieszkańców					
	nigdy	nie częściej niż raz w roku	kilka razy w roku	kilka razy w miesiącu	kilka razy w tygodniu	mieszkańcy ogółem
Audycje telewizyjne lub radiowe	0,0	41,6	39,4	53,3	56,3	41,0
Ulotki, plakaty i foldery reklamowe	0,0	40,3	51,1	60,0	43,8	47,7
Artykuły w prasie	0,0	53,3	51,6	46,7	50,0	51,0
Strony internetowe	25,0	40,3	43,6	73,3	56,3	44,7

Źródło: Badania własne.

Source: Authors' research.

Weryfikacja przy zastosowaniu testu χ^2 wykazała istnienie zależności jedynie pomiędzy statusem respondenta a znajomością materiałów promujących gminę w postaci stron internetowych (tabela 6).

Tabela 6. Wartość testu niezależności χ^2
 Table 6. Value of the independence test χ^2

Materiały promujące gminę i jej walory	Status respondentów	Częstotliwość odwiedzin urzędu przez mieszkańców ²
Audycje telewizyjne lub radiowe	3,83664	5,47965
Ulotki, plakaty i foldery reklamowe	4,62366	7,21957
Artykuły w prasie	2,77790	7,21957
Strony internetowe	15,2043*	4,46462

* wartość testu χ^2 istotna na poziomie $\alpha = 0,05$

1 – $\chi^2 = 5,991$ – wartość krytyczna na poziomie istotności $\alpha = 0,05$ i 2 stopniach swobody

2 – $\chi^2 = 9,488$ – wartość krytyczna na poziomie istotności $\alpha = 0,05$ i 4 stopniach swobody

Źródło: Badania własne.

Source: Authors' research.

Ocena funkcjonowania gminy i jej organów oparta jest w dużej mierze o dostępność informacji na ten temat. Wobec nikłego zainteresowania mieszkańców działalnością organów gminnych (o czym świadczy chociażby bardzo niska frekwencja osób niebędących funkcjonariuszami gminnymi w trakcie posiedzeń rady), bardzo ważną rolę w informowaniu mieszkańców o podejmowanych działaniach odgrywać będą instrumenty *public relation*. Jak stwierdza Siemiński [1999]: „żadne dokonania gminy (inwestycja, program społeczny, imprezy kulturalne itp.) nie staną się faktami publicznymi dopóki nie zostaną faktami informacyjnymi czy wręcz prasowymi”. Jeżeli zatem lokalna społeczność w ograniczony sposób interesuje się dokonaniem „gminy”, należy jej te informacje dostarczać w różnorodnej formie. Przepływ informacji musi następować systematycznie przez cały czas trwania kadencji, a same informacje powinny być rzetelne i aktualne, gdyż informacje dostarczone w trakcie trwania kampanii wyborczej są mniej wiarygodne i bardzo często giną w mającym wówczas miejsce „szumie informacyjnym”.

W interesie gminy jest zatem posiadanie atrakcyjnej, najlepiej interaktywnej strony internetowej oraz lokalnej prasy, będących zarówno kanałami dystrybucji informacji, jak również forami wymiany informacji i poglądów. Podmiotami najbardziej zainteresowanymi w powołaniu i redakcji tych nośników informacji powinny być organy gminy, które w znacznej mierze muszą również wziąć na siebie kwestie organizacyjne i finansowe.

PODSUMOWANIE

Na ocenę funkcjonowania urzędu, jak również organów samorządowych, bardzo istotny wpływ mają procesy szeroko rozumianej obsługi petenta (mieszkańca), a w szczególności satysfakcja, jaką zyskuje klient w związku z nabywaniem produktu lokalnego (m.in. zamieszkiwania na danym terenie, korzystania z lokalnej infrastruktury technicznej i społecznej, korzystania z usług urzędu itd.).

Instytucjami odpowiedzialnymi za informowanie zainteresowanych na temat gminy powinny być:

- biuro obsługi klienta (informowanie mieszkańców przybyłych do urzędu w celu załatwienia konkretnej sprawy o „architekturze urzędu”, wymaganych formalnościach i procedurach – wizyta w biurze powinna owocować wytyczeniem ścieżki realizacji potrzeby klienta);

- biuro promocji (odpowiedzialne za kreowanie wizerunku gminy oraz uruchamianie kanałów przepływu informacji, docierających do szerokiego odbiorcy zainteresowanego funkcjonowaniem gminy i składowymi produktu gminnego, a w szczególności produktu inwestycyjnego i produktu turystycznego).

Sprawnie działające kanały przepływu informacji ułatwiają dostawczycielom produktu lokalnego dostosowanie jego parametrów do oczekiwań potencjalnych odbiorców oraz umożliwiają dystrybucję wytworzonego produktu (w praktyce najczęściej informację o jego dostępności, warunkach i sposobie nabycia). Dla usprawnienia przepływu informacji oraz uzyskania możliwości kreowania pozytywnego wizerunku gminy jako całości, niezbędne jest większe zaangażowanie samorządu w redagowanie atrakcyjnych stron internetowych oraz docenienie znaczenia prasy lokalnej (najlepiej współudział w redagowaniu taniej dla nabywcy i szeroko dostępnej gazety gminnej). Mnogość zastosowanych kanałów przepływu tworzonej przez urząd informacji, zmniejszy znaczenie kanałów nieformalnych narażonych na efekt tzw. „głuchego telefonu” (przekłamań w przekazywanej informacji i roz mijanie się jej ze stanem faktycznym).

PIŚMIENNICTWO

- Kotler Ph., 1994. Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie. Gebethner & Spółka, Warszawa, s. 547.
- Kramer J. (red.), 1994. Badania rynkowe i marketingowe, PWE, Warszawa, s. 102.
- Olesiński J., 2001. Ekonomia informacji, PWE, Warszawa, s. 27.
- Penc J., 1994. Informacje rynkowe a sukces firmy, Marketing i Rynek, nr 3, s. 3.
- Pieczykolan R., 2005. Informacja marketingowa. PWE. Warszawa, s. 11, 25.
- Smyczek S., Sowa I., 2005. Konsument na rynku. Zachowania, modele, aplikacje. Difin, Warszawa, s. 171.
- Siemiński W., 1999. Współzarządzanie gminą. Zachodnie Centrum Organizacji. Warszawa – Zielona Góra
- Wojewodzic T., 2000. Marketing w jednostkach samorządu terytorialnego, Wieś i Doradztwo nr 1, s. 59–64.

ROLE OF INFORMATION FLOW CHANNELS IN TERRITORIAL MARKETING

Abstract. Information plays an important role in the social and economic life. Therefore exist a need of adapting the structure and delivery channels of information for the recipient and senders of the information. The aim of the article is an assessment the effectiveness of the information flow between offices of administrative districts and their customers. Carried out examinations are pointing explicitly to very big meaning of the not-formalized way of information transmitting. For streamlining the information flow and getting the possibility of creating positive image of the administrative district as well, bigger involvement of the local-government is essential.

Key words: information, sources of information, territorial marketing

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 21.05.2009

POSTAWY ROLNIKÓW WOBEC MOŻLIWOŚCI NABYWANIA NOWYCH UMIEJĘTNOŚCI W RAMACH POMOCY PUBLICZNEJ NA OBSZARZE WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Monika Mejszelis

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Streszczenie. Mając na uwadze wielokierunkowe wsparcie obszarów wiejskich, pod kątem możliwości wzmocnienia zasobów ludzkich, w artykule skupiono się na następujących kwestiach: dostępie rolników do informacji o możliwościach uzyskania wsparcia, przyczynach braku zainteresowania organizowanymi kursami i szkoleniami, motywacjach rolników w zakresie dokształcania oraz określeniu cech wpływających na zainteresowanie rolników organizowanymi kursami i szkoleniami dokształcającymi. Badaniem zostali objęci losowo wybrani rolnicy i ich rodziny, zamieszkujący obszary wiejskie, których gospodarstwo nie przekracza 300 ha. Wyniki badań wskazują m.in. na konieczność uwzględnienia w większym stopniu potrzeb szkoleniowych rolników, którzy nie zamierzają odejść z rolnictwa.

Słowa kluczowe: pomoc publiczna, szkolenia, obszary wiejskie

WSTĘP

Głównym zasobem stanowiącym o sile polskiej wsi jest tzw. „czynnik ludzki”, który należy do zasobów trudno odnawialnych i wymaga wielu działań wspierających. Wśród negatywnych czynników, wpływających na sytuację zasobów ludzkich na obszarach wiejskich, można wymienić: generalnie niski poziom rozwoju gospodarczego polskiej wsi, tradycyjnie wysokie zatrudnienie w rolnictwie oraz ograniczoną liczbę pozarolniczych miejsc pracy, niski poziom wykształcenia, niską świadomość korzyści płynących z wykształcenia oraz znaczne trudności w dostępie do infrastruktury społecznej, edukacyjnej i kulturalnej [Kłodziński 2005]. Występujące w tym zakresie dysproporcje pomiędzy miastem a wsią nadal przesądzają o mniejszej atrakcyjności obszarów wiejskich, a tym samym stanowią źródło występowania barier dalszego ich rozwoju [Hunek 2005].

Adres do korespondencji – Corresponding author: Monika Mejszelis, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Wydział Ekonomiczny, Katedra Prawa i Gospodarki Nieruchomościami, ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin, mmejszelis@e-ar.pl

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej oraz uruchomienie programów wsparcia stworzyło szansę polskiemu rolnictwu na wyrównanie dysproporcji w jakości życia na obszarach wiejskich i miejskich. Cele te znalazły odzwierciedlenie w działaniach zrealizowanych w latach 2004–2006 oraz zaplanowanych na bieżący okres finansowania, tj. na lata 2007–2013.

W poprzednim okresie finansowania stworzeniu warunków dla rozwoju zasobów ludzkich na poziomie lokalnym i regionalnym sprzyjały projekty realizowane w ramach działań 2.1 i 2.3 Priorytetu 2 – wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR). Szczególne znaczenie miała w tym przypadku realizacja projektów, mających na celu reorientację zawodową pracowników, zanim staną się bezrobotnymi oraz przekwalifikowanie osób odchodzących z rolnictwa. Ponadto działanie 2.3 – reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa, nakierowane w sposób szczególny na rozwój wsi i obszarów wiejskich, było komplementarne z działaniami realizowanymi w ramach programu SPO „Restrukturyzacja...”. W ramach tego programu wspierane były projekty związane z realizacją inwestycji służących podjęciu przez rolników i domowników dodatkowej działalności, zbliżonej do rolnictwa. Wspierana była również działalność publicznych i prywatnych służb doradztwa rolniczego, w szczególności przez działanie 1.4 – wsparcie doradztwa rolniczego. Realizacja działania 2.3. w ZPORR była także komplementarna względem działania 2.4. – różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów, realizowanego w ramach SPO „Restrukturyzacja...”. Równoległa realizacja tych działań powinna stworzyć odpowiednie warunki do podejmowania przez rolników i ich rodziny dodatkowej działalności.

Pomimo, że działanie 2.3 w ZPORR nie ma bezpośredniej kontynuacji w obecnym okresie budżetowym 2007–2013, niemniej jednak zadania te są nadal kontynuowane m.in. w ramach programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007–2013, oś 3 – jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej. W ramach działania nastąpi różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz przewidziane jest tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw. Kontynuacja wsparcia dla rolników oraz domowników i małżonków rolników, przez projekty nakierowane na tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów i promocję zatrudnienia poza rolnictwem na obszarach wiejskich, stwarza warunki dla dywersyfikacji działalności gospodarczej i przyczynia się tym samym do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Ponadto w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w Priorytecie X – partnerstwo na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, przewidziane jest wsparcie na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich. Wsparcie to ukierunkowane jest na: rozwój przedsiębiorczości, podniesienie zdolności do zatrudnienia, zwiększenie mobilności zawodowej, wyrównywanie szans w dostępie do edukacji i rynku pracy, podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich, a zwłaszcza umiejętności zawodowych przydatnych poza rolnictwem oraz zwiększenie dostępu do podstawowych usług publicznych i społecznych.

Szkolenia oraz warsztaty, organizowane dla osób chcących podnieść swoje kwalifikacje, zaliczane są do aktywnych instrumentów polityki rynku pracy. Ponadto uznawane są za wysoko efektywny instrument polityki rynku pracy [Bukowski i in. 2005]. Autorzy raportu wskazują jednak na problem oceny rzeczywistej efektywności, co wynika m.in.

z tego, że na szkolenia zgłaszają się z reguły osoby reprezentujące wyższy poziom kapitału ludzkiego. Brak wystarczającego w tym zakresie monitoringu rynku pracy uniemożliwia aktualnie tego rodzaju ocenę. Celem przeprowadzonej analizy było zbadanie postaw rolników wobec możliwości nabywania nowych umiejętności przez szkolenia i kursy kształcące, organizowane na obszarze województwa zachodniopomorskiego w okresie finansowania 2004–2006.

MATERIAŁ I METODA BADAŃ

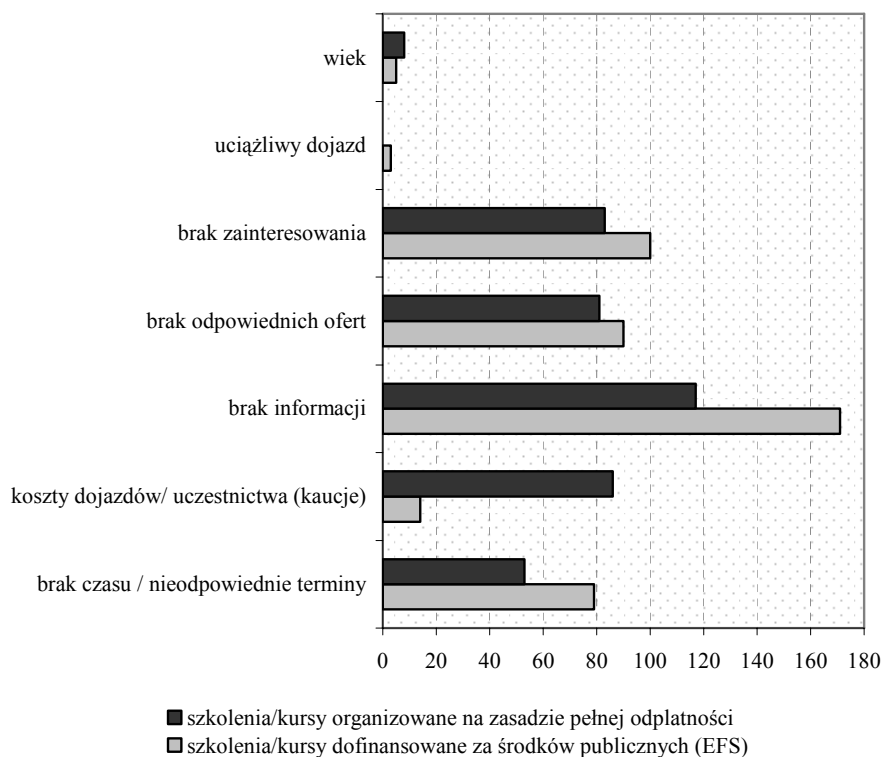
Badanie przeprowadzono w czerwcu 2006 roku metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Badaniem zostali objęci rolnicy i ich rodziny, zamieszkujący obszary wiejskie, których gospodarstwo nie przekracza 300 ha. Ogółem badaniem objęto 650 osób zamieszkujących teren województwa zachodniopomorskiego. Wyniki badań opracowano przy wykorzystaniu metod statystycznych, w tym analizy strukturalnej i analizy wariancji.

Biorąc pod uwagę zróżnicowane warunki przyrodnicze i powiązania funkcjonalne do badań wybrano losowo gospodarstwa położone na następujących obszarach wielko-przestrzennych, określonych w Strategii rozwoju województwa zachodniopomorskiego do 2020 roku [2005], jako: obszar funkcjonalny strefy nadmorskiej, obszar selektywnej i wielofunkcyjnej aktywizacji gospodarczej, obszar aktywizacji funkcji turystycznej, obszar bardzo intensywnego rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego oraz tereny pozostające w zasięgu oddziaływania dużych ośrodków miejskich.

WYNIKI

Konsekwentna realizacja, stawianych w ramach programów założeń rozwojowych, powinna znacząco osłabić, a docelowo wyeliminować negatywne czynniki wpływające na sytuację zasobów ludzkich na obszarach wiejskich. Niska aktywność i tym samym niewielki zakres oddziaływania instytucji rynku pracy na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego powoduje, że rolnicy tylko w niewielkim stopniu są beneficjentami korzyści płynących z możliwości kształcenia. W latach 2004–2006 jedynie jedna piąta wszystkich instytucji, realizujących projekty szkoleniowe w ramach ZPORR, była zainteresowana działaniem 2.3., a tylko trzy instytucje skierowały wsparcie wyłącznie na obszary wiejskie [Mickiewicz, 2007]. Przeprowadzone badania wykazały, że jedynie ok. 20% ankietowanych rozpoznawało skrót ZPORR i ok. 30% ankietowanych rozpoznawało skrót EFS. Połowa rolników w ogóle nie kojarzyła obu nazw. Głównymi źródłami informacji nt. programów pomocowych były dla rolników przede wszystkim prasa lub telewizja oraz pracownicy ODR i ARiMR.

W toku badań stwierdzono, że występuje różnica pomiędzy liczbą osób uczestniczących w szkoleniach na zasadzie pełnej odpłatności (4,4%) i osób uczestniczących w szkoleniach finansowanych z funduszy publicznych (14%). Na rysunku 1 przedstawiono najczęściej podawane przez respondentów przyczyny braku uczestnictwa w szkoleniach/kursach kształcących.

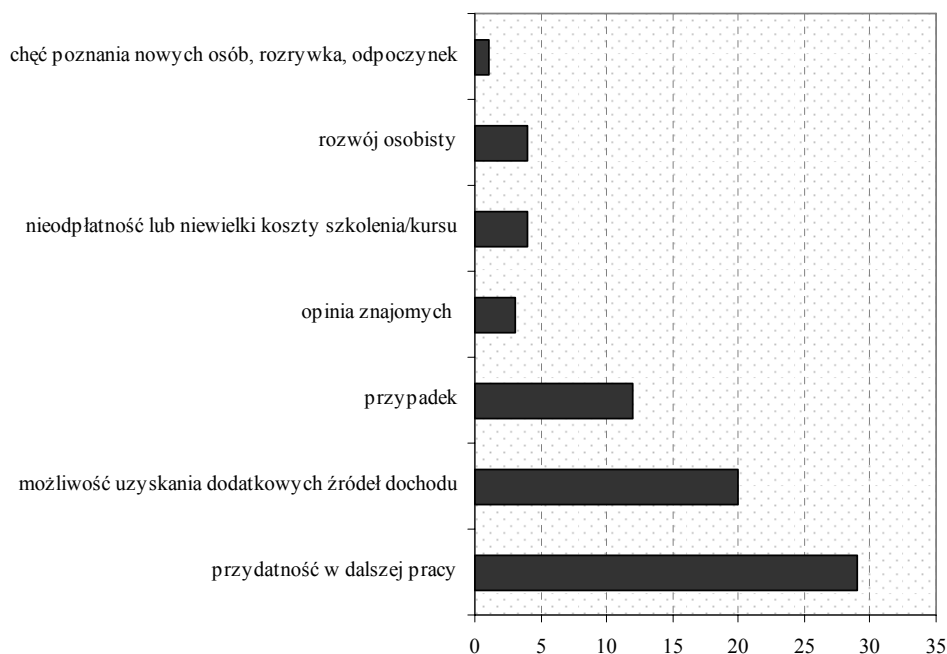

Rys. 1 Przyczyny rezygnacji rolników z uczestnictwa w szkoleniach/kursach doształcających
 Fig. 1. Reasons for not participating in training courses

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.
 Source: Author's research.

Na podstawie przeprowadzonych badań można przypuszczać, że odsetek osób chcących podnieść swoje kwalifikacje byłby zapewne wyższy gdyby rolnicy posiadali większy dostęp do informacji. W obu grupach osób rezygnujących z doształcania była to najczęściej podawana przyczyna, z tym, że w przypadku szkoleń/kursów dofinansowanych z EFS-u odsetek ten był znacznie wyższy. Drugą najczęściej podawaną w obu przypadkach przyczyną rezygnacji z uczestnictwa w tego rodzaju formach doształcania był brak odpowiednich ofert (19%). W przypadku szkoleń/kursów, organizowanych na zasadzie pełnej odpłatności, poważnym utrudnieniem były koszty uczestnictwa, co przy obecnych dochodach w gospodarstwach rolnych niejednokrotnie uniemożliwia rolnikom zdobycie nowych kwalifikacji. Odpowiedzią na ten stan rzeczy są szkolenia/kursy dofinansowane ze środków publicznych, jednakże respondenci wskazywali w swoich odpowiedziach często na brak czasu i nieodpowiednie terminy organizowanych szkoleń/kursów. Spośród osób, które spotkały się z ofertą instytucji szkoleniowych, jedynie ok. jednej piątej ankietowanych nie było zdecydowanie zainteresowanych wzięciem udziału w szkoleniach.

Ze względu na znacznie większy udział rolników w szkoleniach dofinansowanych z EFS-u, co wynika z ich większej dostępności, zbadano motywacje, jakimi kierowali się respondenci przy wyborze szkolenia/kursu (rys. 2).

Rys. 2. Motywy korzystania ze szkoleń/kursów doszkalających

Fig. 2. Motives for taking part in training courses

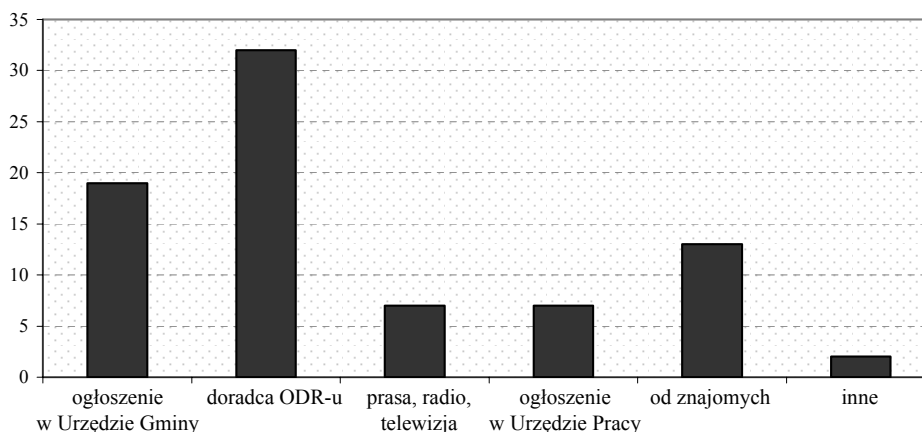
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Source: Author's research.

Pozytywnym zjawiskiem jest to, że zdecydowana większość ankietowanych rolników przy wyborze szkolenia kierowała się przede wszystkim przydatnością w dalszej pracy (40%) oraz możliwością uzyskania dodatkowych źródeł dochodu (27%). Tylko jedna trzecia ankietowanych nie wiązała swojej decyzji z możliwością poprawy swojej sytuacji społeczno-zawodowej, co nie oznacza, że nie uzyskali oni żadnych korzyści, jak np. rozwój osobisty.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że głównymi kanałami informacyjnymi o szkoleniach/kursach byli przede wszystkim pracownicy ośrodków doradztwa rolniczego oraz ogłoszenia w Urzędach gmin (rys. 3). Porównując ze źródłami wiedzy o samym ZPORR i EFS można zauważyć pewne różnice. W przypadku organizacji szkoleń można zauważyć mniejsze znaczenie mediów oraz Agencji Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa jako źródeł informacji o możliwościach otrzymania wsparcia. Biorąc pod uwagę deklarowany przez rolników brak informacji o ofercie szkoleniowej i główne źródła informacji o programach pomocowych potwierdza się konieczność większej współpracy pomiędzy instytucjami bezpośrednio zaangażowanymi w restrukturyzację i modernizację rolnictwa oraz publicznymi służbami zatrudnienia.

Efektywność szkoleń można sprawdzić m.in. przez wskazanie stopnia zadowolenia i możliwości wykorzystania zdobytej wiedzy w pracy zawodowej oraz przez wymierne skutki w postaci konkretnych przedsięwzięć. Dlatego też w trakcie przeprowadzania ankiety wśród rolników zadano respondentom pytanie dotyczące korzyści, jakie odnieśli

Rys. 3. Główne źródła wiedzy o szkoleniach/kursach doszkalających

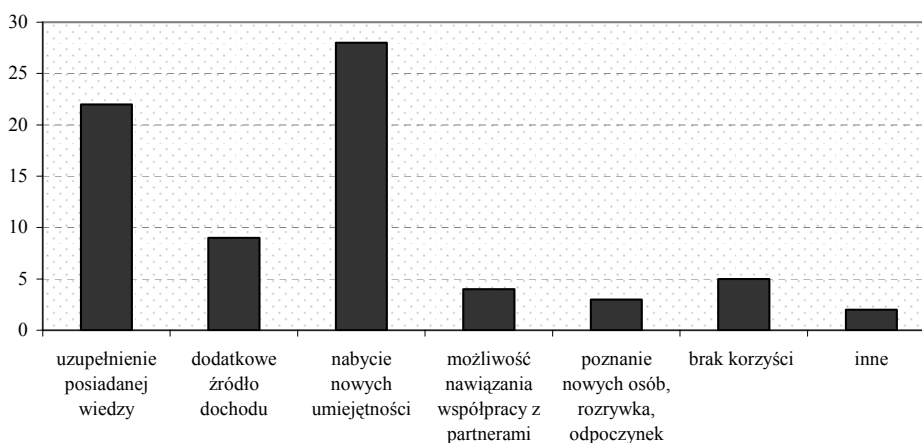
Fig. 3. Main sources of information on training courses

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Source: Author's research.

z uczestnictwa w szkoleniach/kursach doszkalających. Wyniki zostały przedstawione na rysunku 4.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że najczęstszymi korzyściami były nabycie nowych umiejętności (38%) oraz uzupełnienie posiadanej wiedzy (30%). Większość rolników oceniło szkolenie/kurs na poziomie dobrym lub bardzo dobrym, przy czym brano pod uwagę przygotowanie merytoryczne prowadzącego, umiejętność przekazywania wiedzy przez prowadzącego, przydatność szkolenia w dalszej pracy oraz organizację zajęć. Spośród osób które podjęły doszkalcenie jedynie 7% nie odniosło żadnych korzyści.

Rys. 4. Korzyści uczestnictwa w szkoleniach/kursach organizowanych przy wsparciu z EFS

Fig. 4. Advantages of taking part in training courses organized within ESF

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Source: Author's research.

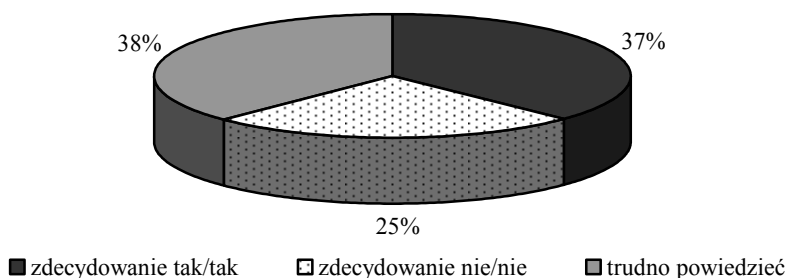
Jeżeli chodzi o wymierne skutki odbytych przez rolników szkoleń/kursów, to w wielu wypadkach nie przyczyniły się one do poprawy sytuacji społeczno-zawodowej respondentów. Potwierdziło to dwie trzecie respondentów. Tym niemniej około 20% rolników, którzy podjęli doksztalcanie, rozwinęli prowadzoną już działalność gospodarczą bądź otworzyli firmę. Charakterystyczne jest to, że żadna z osób, które skorzystały ze szkolenia/kursu nie odeszła z rolnictwa. Świadczy to o konieczności uwzględnienia tej grupy społecznej nie tylko pod kątem reorientacji zawodowej rolników. Istnieje spore zainteresowanie szkoleniami osób, które nie zamierzają wycofywać się z rolnictwa.

Oceniając jakość przeprowadzonych szkoleń pomimo dobrych i bardzo dobrych ocen respondenci wskazali również na słabe strony przeprowadzonych szkoleń/kursów. Najczęściej respondenci wskazywali na:

- zbyt krótki czas trwania (30%),
- zbyt powierzchowny program (28%),
- brak przełożenia na praktykę (28%).

W odpowiedziach wskazywano również na przeładowany program, uniemożliwiający przyswojenie materiału, oraz niedopasowanie tematyki szkolenia/kursu do potrzeb. Biorąc pod uwagę wyniki badań można wnioskować, że większość słabych stron, na które wskazywali respondenci, wynika przede wszystkim z krótkiego okresu trwania szkolenia/kursu. Wydaje się, że przy organizacji tego rodzaju wsparcia należałoby w większym stopniu wziąć pod uwagę możliwości przyswojenia przez beneficjentów szkoleń/kursów nowej wiedzy w tak krótkim czasie. Jednak, jak wskazują wyniki badań, rolnicy zamieszkujący obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego nie są w tak dużym stopniu bierni zawodowo, jak mogłyby to sugerować analizy dotyczące oceny jakości kapitału ludzkiego i przedsiębiorczości. Nie oznacza to jednak, że nie ma powodów do niepokoju. Ogólnie można stwierdzić, że jedynie około jednej czwartej ankietowanych rolników nie jest w ogóle zainteresowanych doksztalcaniem się w ramach szkoleń/kursów finansowanych ze środków publicznych (rys. 5).

Skrajnych odpowiedzi, tj. „zdecydowanie tak” lub „zdecydowanie nie”, udzieliło jedynie 10% respondentów, z tego odpowiedzi twierdzącej udzieliło 7%, a negatywnej 3% rolników. Stosunkowo dużą grupę stanowiły osoby niezdecydowane, które w chwili przeprowadzania badania nie potrafiły wskazać odpowiedzi twierdzącej bądź negatywnej. Tak wysoki odsetek osób niezdecydowanych może wynikać m.in. z niedoinformowania

Rys. 5. Zainteresowanie rolników szkoleniami/kursami organizowanymi przy wsparciu z EFS

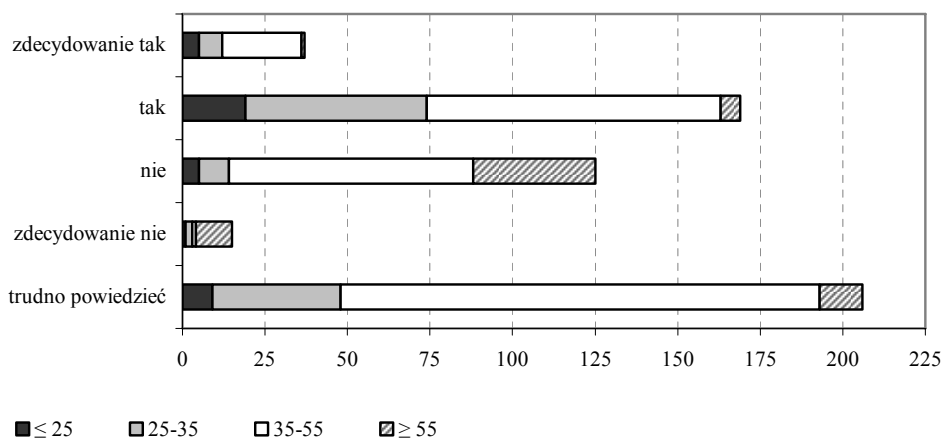
Fig. 5. Farmers interested in training courses financed from ESF

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki badań ankietowych.

Source: Author's research.

rolników o możliwościach zdobycia nowych kwalifikacji, zwłaszcza jeżeli weźmie się pod uwagę liczbę osób planujących dokończenie (45% respondentów). Również aktywność w podejmowaniu nowych przedsięwzięć ma znaczenie przy ocenie poziomu zainteresowania rolników szkoleniami/kursami dokończającymi. Wyniki badań wskazują, że dokończać chcieli się przede wszystkim rolnicy zainteresowani reorientacją zawodową – rozwojem działalności pozarolniczej oraz rolnicy, którzy zamierzają w przyszłości modernizować posiadane gospodarstwo.

Biorąc pod uwagę poziom zainteresowania rolników dokończaniem, zbadano, jakie czynniki w największym stopniu wpływały na chęć korzystania ze wsparcia w postaci szkoleń/kursów. Na poziom zainteresowania szkoleniami w niewielkim stopniu miały wpływ: poziom wykształcenia respondentów, powierzchnia gospodarstwa, szanse na rozwój gospodarstwa w ocenie respondentów oraz skłonność do podejmowania przez rolników nowych przedsięwzięć. W umiarkowanym stopniu wpływał zaś wiek respondenta ($\chi^2 = 141,1904$, $df = 12$, $p = ,00000$). Powyższą zależność ilustruje rysunek 6.

Rys. 6. Zainteresowanie rolników szkoleniami/kursami dokończającymi a wiek respondenta

Fig. 6. Farmers interested in training courses by age

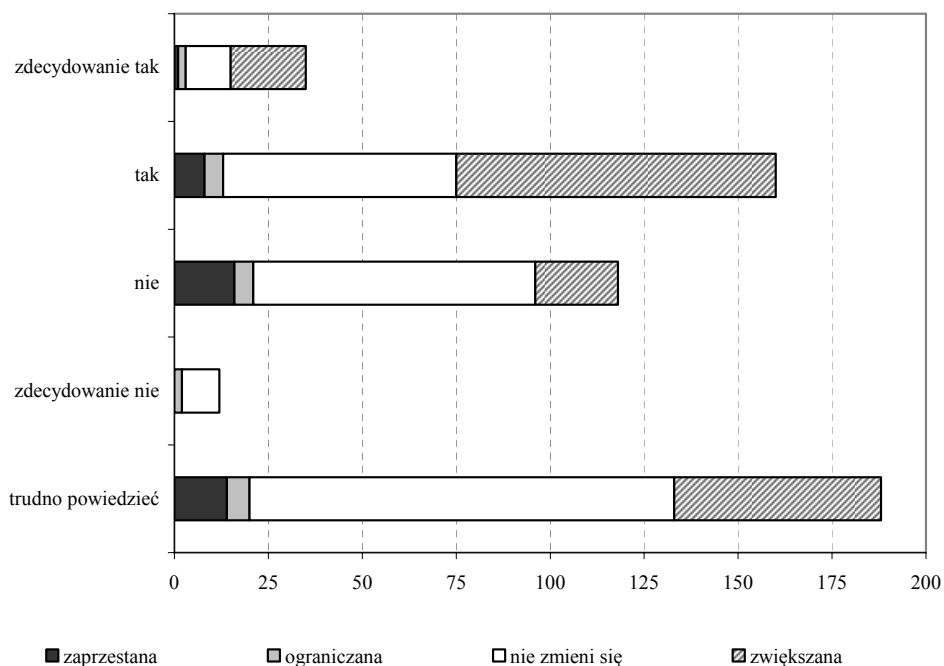
Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki badań ankietowych.

Source: Author's research.

Pomimo istniejącej zależności współczynnik korelacji rang Spearmana kształtuje się na poziomie 0,16. Na załączonym rysunku można zauważyć, że najczęściej chciały się dokończać osoby między 35 i 55 rokiem życia. W grupie osób, które odpowiedziały „zdecydowanie tak” odsetek wyniósł 65%, a wśród osób, które odpowiedziały „tak” było 53% respondentów. Dokończaniem nie były zainteresowane przede wszystkim osoby starsze, tj. powyżej 55-go roku życia, co wydaje się zrozumiałe ze względu na słabnącą aktywność zawodową w tej grupie wiekowej.

Kolejną cechą mającą wpływ na poziom zainteresowania rolników dokończaniem była perspektywa zmiany skali produkcji rolniczej w gospodarstwie (rys. 7).

Przyszła skala produkcji w największym stopniu wpływała na zainteresowanie rolników szkoleniami/kursami ($\chi^2 = 63,92712$, $df = 12$, $p = ,00000$). Współczynnik korelacji rang Spearmana kształtuje się na poziomie 0,21. Przeprowadzona analiza wykazała,

Rys. 7. Zainteresowanie rolników szkoleniami/kursami doszkalcającymi a przyszła skala produkcji rolniczej

Fig. 7. Farmers interested in training courses by future agricultural production scale

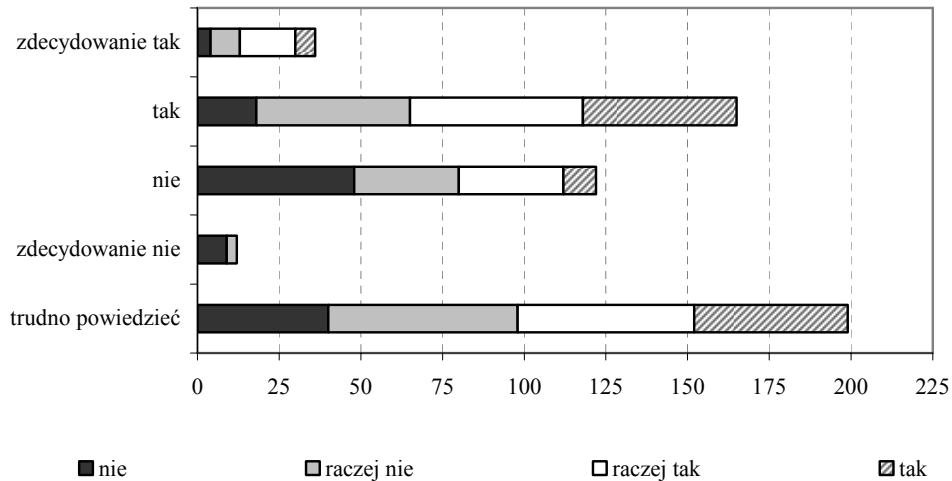
Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki badań ankietowych.

Source: Author's research.

że szkoleniami zainteresowani byli przede wszystkim rolnicy, którzy planowali w przyszłości zwiększyć skalę produkcji rolniczej w gospodarstwie. Osoby te stanowiły około połowy respondentów w każdej z grup zainteresowanych doszkalcaniem (zdecydowanie tak – 57%, tak – 53%). Badania pokazały, że około 58% wszystkich rolników chcących zwiększyć skalę produkcji było zainteresowanych podniesieniem swoich kwalifikacji.

Cechą także istotnie wpływającą na zainteresowanie rolników zdobyciem nowych kwalifikacji w ramach szkoleń/kursów dofinansowanych z EFS była możliwość zwiększenia swoich dochodów w ramach prowadzonego gospodarstwa (rys. 8).

Możliwość zwiększenia dochodu w gospodarstwie w mniejszym stopniu niż przyszła skala produkcji wpłynęła na zainteresowanie rolników doszkalcaniem ($\chi^2 = 69,67792$, $df = 12$, $p = ,00000$) o czym świadczy współczynnik korelacji rang Spearmana na poziomie 0,10. W obu grupach respondentów chcących podnieść swoje kwalifikacje nieco ponad 60% rolników pozytywnie oceniło przyszłość, widząc możliwości zdobycia dodatkowego dochodu, a tym samym poprawy swojej sytuacji bytowej. Przeprowadzone badanie pokazuje, że nie chcieli podnosić swoich kwalifikacji przede wszystkim osoby, które najbardziej tego potrzebowały – często biernie zawodowo, szczególnie pod kątem ewentualnej reorientacji zawodowej.

Rys. 8. Zainteresowanie rolników szkoleniami/kursami doksztalającymi a możliwość zwiększenia dochodu

Fig. 8. Farmers interested in training courses by possibility of income increase

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki badań ankietowych.

Source: Author's research.

PODSUMOWANIE

Pomoc publiczna, udzielana m.in. w ramach programów wspierających rozwój obszarów wiejskich, ma m.in. na celu wyposażenie rolników w umiejętności umożliwiające zdobycie zatrudnienia i wykonywania nowego zawodu w związku z procesem restrukturyzacji polskiego rolnictwa. Dla realizacji tego celu wsparto dofinansowaniem organizację różnego rodzaju szkoleń i doradztwa. Zrealizowane projekty w założeniach powinny przyczynić się do przesunięcia zasobów pracy z rolnictwa do innych sektorów gospodarki, w szczególności do sektora usług. Z uwagi na wysoki stopień bezrobocia ukrytego w województwie zachodniopomorskim i konieczność ograniczania marginalizacji społecznej byłych pracowników Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR), a także biorąc pod uwagę stopień zainteresowania rolników doksztalaniem, wskazane wydaje się aby środki wydatkowane w ramach poprawy jakości kapitału ludzkiego – były w większym stopniu skierowane na obszary wiejskie.

Większość ankietyowanych rolników nie wiedziała często o możliwości uczestniczenia w kursach i szkoleniach doksztalających, dofinansowanych z funduszy publicznych, jak również nie kojarzyła w ogóle nazw EFS i ZPORR. O zainteresowaniu dofinansowanymi szkoleniami świadczy fakt, że skorzystało z nich prawie trzykrotnie więcej rolników niż ze szkoleń organizowanych na zasadzie pełnej odpłatności. Niestety najczęściej podawaną przez rolników przyczyną braku uczestnictwa w szkoleniach był właśnie brak

informacji o aktualnie organizowanym wsparciu oraz brak odpowiednich ofert. Rolnicy pozyskiwali informacje głównie od pracowników instytucji związanych z rolnictwem, a informacje o szkoleniach dodatkowo w urzędach jednostek samorządu terytorialnego i od znajomych. Tymczasem instytucje organizujące szkolenia wykorzystują głównie media i Internet, jako podstawowe źródło o aktualnie organizowanych szkoleniach. Biorąc pod uwagę niski poziom dostępności Internetu na obszarach wiejskich, to może być to jeden z powodów trudności w dostępie do informacji. Ponadto ważnym źródłem o prowadzonej działalności jest dla rolników fachowa prasa. Zamieszczanie informacji o szkoleniach w fachowej prasie dla producentów rolnych mogłoby przyczynić się do zwiększenia prawdopodobieństwa dotarcia z ofertą szkoleniową do potencjalnego odbiorcy.

Większość osób, które podjęły doksztalcenie, oceniło szkolenie na poziomie „bardzo dobrym” i „dobrym”, jednak pomimo nabycia nowych umiejętności i uzupełnienia już posiadanej wiedzy, to jedynie w jednej piątej przypadków rolnicy rozwinęły prowadzoną już działalność gospodarczą, przy czym żadna z tych osób nie odeszła z rolnictwa. W tym aspekcie wydaje się niezbędne uwzględnienie – przy programowaniu wsparcia na obszary wiejskie – potrzeb szkoleniowych rolników, którzy nie zamierzają odejść z rolnictwa. Działanie 2.3 ZPORR odnosiło się przede wszystkim do reorientacji zawodowej rolników, natomiast zabrakło w tym i innych programach działań na szeroką skalę w zakresie doksztalcenia ludności pracującej w rolnictwie. Powyższe założenie potwierdzają także czynniki, wpływające istotnie na poziom zainteresowania doksztalceniem wśród rolników, do których zalicza się przede wszystkim: wiek respondenta, przyszła skala produkcji rolniczej w gospodarstwie oraz możliwość zwiększenia dochodów w ramach prowadzonego gospodarstwa, a tym samym poprawy swojej sytuacji bytowej.

PIŚMIENNICTWO

- Bukowski M., Lewandowski P., Magda I., Zawistowski J., 2005. Strukturalne cechy rynku pracy w Polsce, [w:] *Zatrudnienie w Polsce 2005*. Red. M. Bukowski. Departament Analiz i Prognoz Ekonomicznych. Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa.
- Hunek T., 2005. Dywersyfikacja aktywności rolniczej Polski: zarządzanie upadkiem, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich. Doświadczenia krajów europejskich*, IRWiR PAN, Warszawa, 57–67.
- Kłodziński M., 2005. Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej, [w:] *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*. IRWiR PAN, Warszawa, 29–40.
- Mickiewicz P., 2007. Potrzeby szkoleniowe rolników zamieszkujących województwo zachodniopomorskie w ramach wsparcia z funduszy publicznych, [w:] *Identyfikacja regionalnych i lokalnych uwarunkowań zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, Zeszyty Naukowe nr 456, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2007.
- Strategia rozwoju województwa zachodniopomorskiego do roku 2020. Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2005.
- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004–2006, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004.

THE ATTITUDES OF FARMERS TO POSSIBILITY OF ACQUISITION OF THE NEW SKILLS WITHIN THE PUBLIC SUPPORT IN WEST POMERANIA PROVINCE

Abstract. Regarding to multidirectional support of rural areas development in aspect of human resource reinforcement the paper is focused on following matters: access to information of obtaining support, reasons of lack of interest in training courses participation as well as motivation. Research was conducted in a group of farmers which land area doesn't exceed 300 ha. Research result indicates, among others, that needs of farmers who are going to stay in agriculture should also be taken into consideration.

Key words: public support, training courses, rural areas

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

POMOC PUBLICZNA W ROLNICTWIE – WYBRANE ASPEKTY

Anna Milewska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. W artykule zaprezentowano zagadnienia i praktyczny wyraz pomocy publicznej realizowanej w polskich warunkach finansowych. Jest to bowiem, co do zasady, niedopuszczalna forma finansowego wsparcia przedsiębiorców. Wsparcie poprzez środki finansowe pochodzące z sektora finansów publicznych prowadzi bowiem do uprzywilejowania i preferowania podmiotu bądź grupy podmiotów na rynku wewnątrzspółnotowym, burząc warunki konkurencyjności. Jednakże prawo wspólnotowe dopuszcza wybrane dziedziny gospodarcze, m.in. sektor rolniczy, do otrzymania pomocy publicznej. W szczególności musi być jednak przestrzegana zasada, zgodnie z którą pomoc przyznawana beneficjentowi (przez różne podmioty sektora finansów publicznych) w sektorze rolnictwa i rybołówstwa nie może przekroczyć 3 tys. euro w dowolnie określonym okresie, w ciągu trzech lat. W polskich warunkach za dopuszczalną i najczęściej stosowaną pomoc publiczną w dziedzinie rolnictwa uznaje się ulgi i zwolnienia z tytułu podatku rolnego.

Słowa kluczowe: Polska, budżet państwa, pomoc publiczna, rolnictwo, ulgi podatkowe

WSTĘP

Pojęcie pomocy publicznej jest niebywale trudne do jednoznacznego zdefiniowania.

Próba definicji pomocy publicznej zawarta została m.in. w decyzji Komisji Europejskiej nr 2064/86/EWWiS ustanawiającej wspólnotowe regulacje dotyczące pomocy publicznej w sektorze węgla [Commission Decision No 2064/86/ECSC].

Dotyczyła ona pomocy dla górnictwa węglowego. Wskazuje się w tam, że pomocą są „wszelkie środki pośrednie, bądź bezpośrednie lub wsparcie ze strony władz państwowych w odniesieniu do produkcji, sprzedaży lub eksportu, nawet jeśli nie odnosi to skutku dla budżetu państwa, jeśli powoduje to przewagę ekonomiczną przedsiębiorstwa węglowego przez redukcję kosztów ponoszonych w normalnej jego działalności (...) również środki finansowe przyznawane przedsiębiorstwu węglowemu, których angażo-

wanie przekracza normalne ryzyko kapitałowe określone standardami praktyki rynkowo-ekonomicznej” [Fornalczyk 1998; Commission Decision No 3484/85/ECSC; Council Directive 87/167/EEC; Postuła, Werner 2006].

W literaturze przedmiotu kładzie się głównie nacisk na element uszczuplenia (bezpośrednio lub pośrednio) wpływów budżetu państwa (bądź innych podmiotów publiczno-prawnych, np. jednostek samorządu terytorialnego). W konsekwencji fakt ten skutkuje uzyskaniem korzyści przez przedsiębiorcę prowadzącego działalność gospodarczą. Akcentowany jest także skutek, a w zasadzie efekt, jaki ma pomoc po stronie przedsiębiorstwa, a więc uzyskanie korzyści finansowej. Powoduje to taki stan rzeczy, iż przedsiębiorstwo, które taką pomoc uzyska staje się bardziej konkurencyjne, wręcz uprzywilejowane na płaszczyźnie konkurencji.

Źródłowym przepisem całego systemu prawnego w zakresie pomocy publicznej jest art. 87 ust. 1 TWE, który stanowi: „z wyjątkiem sytuacji opisanych w niniejszym traktacie, wszelka pomoc udzielona przez państwo członkowskie lub z użyciem zasobów państwowych w jakiegokolwiek formie, która zakłóca lub może zakłócić konkurencję przez faworyzowanie określonych podmiotów lub wytwarzanie określonych dóbr, jest niezgodna ze wspólnym rynkiem, o ile wpływa na handel między państwami członkowskimi”. [Pomoc...].

Na podstawie art. 87 ust. 1 TWE przez pojęcie pomocy publicznej należy rozumieć wsparcie finansowe środkami publicznymi, przekazane przedsiębiorstwu, przy jednoczesnym spełnieniu następujących warunków:

- jest przyznawane przez Państwo lub pochodzi ze środków państwowych powodujących przysporzenie dla podmiotu,
- udzielane jest na warunkach korzystniejszych niż oferowane na rynku,
- ma charakter selektywny (uprzywilejowuje określone przedsiębiorstwo lub przedsiębiorstwa albo produkcję określonych towarów),
- grozi zakłóceniem lub zakłóca konkurencję oraz wpływa na wymianę handlową między państwami członkowskimi UE.

Aby podjąć decyzję, czy dany transfer jest pomocą publiczną, instytucja zarządzająca zobowiązana jest do przeprowadzenia tzw. testu pomocy publicznej w oparciu o przesłanki występowania pomocy publicznej zawarte w art. 87 ust. 1 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE).

FORMY POMOCY PUBLICZNEJ

Wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje pomocy publicznej.

Pierwszy z nich powoduje bezpośrednio ruch pieniężnych środków publicznych z budżetu państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, także nie bezpośrednio z budżetów, ale od podmiotów, których działalność jest finansowana ze środków publicznych (pomoc publiczna świadczona bezpośrednio ze środków publicznych).

Drugi rodzaj pomocy sprowadza się do sytuacji, w której państwo zrzeka się egzekwowania od beneficjentów pomocy środków pieniężnych (pomoc publiczna uszczuplająca wpływ do budżetu).

Do pierwszego typu można zaklasyfikować m.in.: dotacje pieniężne lub rzeczowe, preferencyjne kredyty, gwarancje i poręczenia kredytów, inwestycje kapitałowe ze środków publicznych (zakup akcji lub udziałów ze środków publicznych), zamówienia państwowe, w których występuje uprzywilejowanie określonych podmiotów.

Drugi rodzaj to: zwolnienia i ulgi podatkowe, rozłożenie podatku na raty, odroczenia terminu jego spłaty, zastosowanie przyspieszonej amortyzacji, konwersja wierzytelności na udziały w spółce kapitałowej, rezygnacja przez państwo lub podmioty publiczne z przysługującej dywidendy w spółce kapitałowej itp.

W praktyce Komisja Europejska posługuje się podziałem, który wyróżnia cztery grupy form udzielania pomocy publicznej [Ninth... Fornalczyk 1998]:

Grupa A

Formy pomocy z tej grupy charakteryzują się przemieszczeniem całości udzielonej pomocy na rzecz beneficjenta w taki sposób, że jej wielkość jest równa transferowi pomocy. Pomoc państwa może być udzielona albo bezpośrednio z budżetu, albo też kosztem budżetu. Można wyróżnić w tym przypadku pomoc z budżetu (A1) oraz pomoc powodującą uszczuplenia wpływów budżetu (A2).

Grupa B

Obejmuje formy zaangażowania kapitałowego w formie udziałów państwa w kapitale przedsiębiorstwa.

Grupa C

W tej płaszczyźnie mieszczą się transfery środków finansowych w postaci udzielania kredytu na preferencyjnych warunkach (C1) – można zaliczyć tutaj tzw. miękkie kredytowanie (preferencyjne, subsydiowane kredyty), kredyty z klauzulą warunkowego umorzenia, a także udzielanie kredytu przedsiębiorcom niemającym wiarygodności kredytowej oraz odroczenia terminu płatności podatków bądź składek ubezpieczeniowych, rozłożenia na raty, a także przyspieszoną amortyzację (C2).

Grupa D – do tej grupy zalicza się gwarancje i poręczenia udzielane przez podmioty publiczne.

Generalna zasada wynikająca z prawa wspólnotowego uznaje zatem, iż pomoc publiczna jest niedopuszczalna. Przewidziane są jednak w traktacie wspólnotowym wyłączenia spod tego nakazu, a więc sytuacje w których pomoc publiczna jest dopuszczalna i może być stosowana.

Dotyczy to m.in.

- rolnictwa,
- transportu publicznego,
- pomocy przy zwalczaniu szkód spowodowanych katastrofami naturalnymi,
- pomocy dla regionów słabo rozwiniętych lub o dużym bezrobociu.
- pomocy udzielanej w celu realizacji ważnych projektów europejskich lub służących zapobieganiu poważnym zaburzeniom gospodarki państwa członkowskiego.

Jedną z form pomocy publicznej uznawaną za dopuszczalną w dziedzinie rolnictwa są zwolnienia i ulgi w podatku rolnym, które stanowią pomoc publiczną na realizację inwestycji w gospodarstwach rolnych. Powinny być one jednak realizowane do wysokości określonych w art. 4 rozporządzenia (WE) nr 1857/2006 oraz podlegać kumulacji z innymi formami pomocy inwestycyjnej z tytułu realizacji tej samej inwestycji. Są nimi np.

dopłaty do oprocentowania kredytów inwestycyjnych udzielonych na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji (Dz.U. 2007 Nr 77 poz. 514). Zwolnienia i ulgi uznawane za formę pomocy publicznej w tym zakresie dotyczą:

- 1) gruntów przeznaczonych na utworzenie nowego gospodarstwa rolnego lub powiększenie już istniejącego do powierzchni nieprzekraczającej 100 ha:
  - a) będących przedmiotem prawa własności lub prawa użytkowania wieczystego, nabyte w drodze umowy sprzedaży,
  - b) będących przedmiotem umowy o oddanie gruntów w użytkowanie wieczyste,
  - c) wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, objętych w trwałe zagospodarowanie;
- 2) gruntów gospodarstw rolnych powstałych z zagospodarowania nieużytków – na okres 5 lat, licząc od roku następnego po zakończeniu zagospodarowania;
- 3) inwestycyjna z tytułu wydatków poniesionych na:
  - a) budowę lub modernizację budynków inwentarskich służących do chowu, hodowli i utrzymywania zwierząt gospodarskich oraz obiektów służących ochronie środowiska,
  - b) zakup i zainstalowanie: deszczowni, urządzeń melioracyjnych i urządzeń zaopatrzenia gospodarstwa w wodę, urządzeń do wykorzystywania na cele produkcyjne naturalnych źródeł energii (wiatru, biogazu, słońca, spadku wód) [Ustawa... 1984].

W celu zapewnienia nieprzekroczenia intensywności pomocy publicznej, określonej w art. 4 rozporządzenia nr 1857/2006 na urzędy gmin nałożony jest obowiązek prowadzenia ewidencji kwot udzielonej pomocy publicznej i jej monitorowanie w zakresie zwolnień i ulg w podatku rolnym udzielonych w każdym roku podatkowym z tytułu tej samej inwestycji.

Konieczność wprowadzenia przepisów w zakresie monitorowania i sprawozdawczości pomocy publicznej w rolnictwie oraz rybołówstwie wynika z konieczności przedkładania corocznych sprawozdań dotyczących wielkości udzielonej pomocy publicznej do Komisji Europejskiej, o których mowa w rozporządzeniu Rady (WE) nr 659/1999 z dnia 22 marca 1999 r. ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania art. 93 Traktatu WE (Dz.Urz. WE L 83 z 27.03.1999, s. 1) oraz przepisach wykonawczych, w tym również sprawozdań dotyczących wielkości udzielonej pomocy de minimis w rolnictwie i rybołówstwie na podstawie rozporządzenia Komisji (WE) nr 1860/2004 z 6 października 2004 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady de minimis dla sektora rolnego i sektora rybołówstwa (Dz.Urz. UE L 325 z 28.10.2004, s. 4). Na mocy tego rozporządzenia państwo członkowskie zobowiązane jest do rejestrowania oraz opracowywania wszystkich informacji dotyczących pomocy de minimis w rolnictwie i rybołówstwie, w szczególności musi przestrzegać, aby pomoc przyznana jakiegokolwiek beneficjentowi w sektorze rolnictwa i rybołówstwa nie przekroczyła 3 tys. euro w dowolnie określonym okresie trzech lat, ogólnej kwoty pomocy de minimis w rolnictwie i rybołówstwie określonej dla Polski (w rolnictwie: 44 895 000 euro oraz w rybołówstwie: 1 652 100 euro) [Ministerstwo...].

ZAKRES I SKALA POMOCY PUBLICZNEJ UDZIELONEJ W 2006 ROKU

Podział pomocy publicznej w 2006 roku według instytucji, które tej pomocy udzielają zostały zaprezentowane w tabeli 1. Do największych dysponentów pomocy publicznej w 2006 roku należy zaliczyć: Prezesa Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – 26,8% ogólnej wartości pomocy, Ministra Gospodarki – 26,6%, naczelników urzędów skarbowych i celnych – 14,7%. Łączna wartość pomocy udzielonej przez te organy wyniosła 3041,1 mln PLN (68,1% ogólnej wartości pomocy) [Raport...].

Z danych zaprezentowanych w tabeli 1, nie można wnioskować jednoznacznie o wysokości pomocy publicznej kierowanej dla rolnictwa. W największym zakresie pomocy dla tego sektora należy upatrywać (w odniesieniu do wcześniej zaprezentowanego katalogu ulg i zwolnień) w grupie instytucji udzielającej jaką są jednostki samorządu terytorialnego. W nowej perspektywie finansowej 2007–2013, w 2007 roku pomocy publicznej udzieliły wśród organów samorządu terytorialnego wszystkie 16 województw, 302 (spośród 308 powiatów) oraz 1306 gmin (spośród 2489 jednostek samorządu gminnego).

W 2007 roku subsydia podatkowe (grupa A2) kształtowały się na poziomie 107,7 mln zł, w grupie A1 czyli na dotacje samorządy udzieliły pomocy publicznej na kwotę 68,7 mln zł, Grupa C2A czyli odroczenie i rozłożenie na raty płatności osiągnęły wielkość 0,3 mln zł.

Nowa perspektywa finansowa to także nowe możliwości uzyskania przez beneficjentów pomocy publicznej. Ze względu jednak na skutki globalnego kryzysu należy upatrywać ograniczonej aktywności w tym zakresie. Dotyczyć to będzie także samorządów. Ze względu na ograniczone możliwości finansowe (brak nadwyżek w budżetach) nie są one zainteresowane przekazywaniem wsparcia w formie dotacji dla jednostek spoza sektora finansów publicznych. Szczególną formę wsparcia dla przedsiębiorców odnaleźć można w SSE (specjalnych strefach ekonomicznych). Dotyczą one jednak grypy uszczupleń wpływów podatkowych poprzez obniżanie np. wysokości podatku od nieruchomości od gruntów czy budynków związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej innej niż działalność rolnicza. Dotyczy to jednak profilu związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej, a nie sensu stricto działalności rolniczej.

PIŚMIENNICTWO

- Fornalczyk A. (red.), 1998. Pomoc publiczna dla przedsiębiorstw w Unii Europejskiej i w Polsce. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa, s. 13, 32.
- Ninth Survey State Aid in the European Union Commission of the European Communities, Brussels, 18.7.2001, COM (2001) 403 final, s. 94.
- Pomoc publiczna w programach operacyjnych 2007–2013. Poradnik dla administracji publicznej, marzec 2008 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa [w:] http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/NR/rdonlyres/4DAB6BC0-0BC7-41D0-9D14-7706157C299F/45212/poradnik_pomoc_publiczna_280308r.pdf [23.05.2009]
- Postuła I., Werner A., 2006. Pomoc publiczna, LexisNexis, Warszawa, s. 31.
- Raport o pomocy publicznej w Polsce udzielonej przedsiębiorcom w 2006 roku. 2007, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Warszawa.

Tabela 1. Instytucje udzielające pomocy publicznej (łącznie z ulgami systemowymi) w 2006 roku*
 Table 1. Institutions providing public support (system concessions included) in 2006

Nazwa instytucji	Grupa A1 Dotacje	Grupa A2 Subsydia podatkowe	Grupa B1A Wnieście kapitału do spółki	Grupa B2A Konwersja zadłużenia na kapitał	Grupa C1A Kredyty preferen- cyjne i wa- runkowo umorzone	Grupa C2A Odroczenie i rozłożenie na raty płatności	Grupa D1A Poręczenia i gwarancje kredytowe	Wartość pomocy w mln PLN	Udział w %
Minister Gospodarki	1187,8							1187,8	26,6
Minister Transportu	1,1						1,1	0,0	0,0
Minister Skarbu Państwa		0,5				5,3	5,8	0,1	0,1
Minister Edukacji Narodowej	0,2						0,2	0,0	0,0
Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego	136,3						136,3	3,1	3,1
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	195,9				26,0			221,9	5,0
Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	2,6				13,3			15,9	0,4
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	1195,4	0,9				0,3		1196,6	26,8
Agencja Rozwoju Przemysłu S.A.		151,2	8,0		11,3			170,5	3,8
Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości	293,6							293,6	6,6
Organy Skarbowe i Celne	17,2	639,5				0,0		656,7	14,7
Regionalne Instytucje Finansujące	12,9							12,9	0,3
Ochotnicze Hufce Pracy	163,9	0,3						164,2	3,7
Bank Gospodarstwa Krajowego					41,2			41,2	0,9
Krajowa Struktura Wsparcia	0,3							0,3	0,0
Wojewodowie	0,6							0,6	0,0
Marszałkowie województw	62,9							62,9	1,4
Starostowie powiatów	189,1	0,6			1,3	0,0		191,0	4,3
Gminy	42,5	62,7			0,0	3,6		108,8	2,4
Pomoc publiczna ogółem (w mln PLN)	3 502,4	855,7	8,0		93,1	9,2		4 468,4	100,0

* Z wyłączeniem pomocy w transporcie

Źródło: [Raport...]

Source: [Raport...]

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji (Dz.U. 2007 Nr 77, poz. 514).
- Traktat Ustanawiający Wspólnotę Europejską (TWE) (Dz.U. C 321E z 29.12.2006), s. 327–329.
- Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz.U. 1984 Nr 52, poz. 268).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 659/1999 z dnia 22 marca 1999 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania art. 93 Traktatu WE (Dz.Urz. WE L 83 z 27.03.1999, s. 1).
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1860/2004 z dnia 6 października 2004 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady de minimis dla sektora rolnego i sektora rybołówstwa (Dz.Urz. UE L 325 z 28.10.2004, s. 4).
- Commission Decision No 3484/85/ECSC of 27 November 1985 establishing Community rules for aid to the steel industry (O. J. EC L 340, 18.12.1985), s. 1–4.
- Commission Decision No 2064/86/ECSC of 30 June 1986 establishing Community rules for State aid to the coal industry (O. J. EC L 177, 1.7.1986), s. 1–9.
- Council Directive 87/167/EEC of 26 January 1987 on aid to shipbuilding (O. J. EC L 69, 12.3.1987), s. 55–64.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, www.bip.minrol.pl [18.04.2009]

PUBLIC SUPPORT IN AGRICULTURE – SELECTED ASPECTS

Summary. The paper presents an issue and practical expression of the public support realized in Polish financial conditions. It has been, in fact, an unacceptable form of entrepreneurs' financial support. Since, public financial support makes an entity or a group of entities privileged and favoured on the common market, what disrupts competitiveness conditions. However, the common law allows some economic sectors receive the public support, i.e. the agricultural sector. Nevertheless, there is a rule to be obeyed, according to which the support granted to a beneficiary (by different public finances sector subjects) in the agricultural and fishery sector must not exceed 3 thousand EUR in three years. In Poland, permissible and the most popular public kinds of support in agriculture are tax concessions and exemptions for the agricultural tax.

Key words: Poland, national budget, public support, agriculture, tax concessions

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 25.05.2009

KWALIFIKACJE ROLNIKÓW CZYNNIKIEM ROZWOJU GOSPODARSTW ROLNYCH

Anna Nowak

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Streszczenie. Zmiany, jakie od lat dokonują się w polskiej gospodarce, przyczyniły się do wzrostu znaczenia zasobów niematerialnych. Dotyczy to także sektora rolnego, gdzie niski poziom wykształcenia rolników stanowi jedną z barier dalszego jego rozwoju. Postęp biologiczny i technologiczny, a także zmienne warunki rynkowe wymagają od kierowników gospodarstw stale aktualnej wiedzy oraz umiejętności jej wykorzystywania. Tymczasem znaczna część z nich nie posiada wykształcenia rolniczego, bądź poziomu tego wykształcenia jest dość niski. Doksztalcanie i korzystanie z usług doradczych również nie jest popularnym sposobem podwyższania kwalifikacji wśród rolników. Jednak, jak pokazują dane statystyczne, wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia kierownika rośnie powierzchnia gospodarstwa i jego towarowość. Jest to istotnym przesłaniem skłaniającym do podejmowania działań, mających na celu uaktualnianie wiedzy rolników i podnoszenie ich kwalifikacji.

Słowa kluczowe: kwalifikacje rolników, wykształcenie, gospodarstwo rolne, gospodarka oparta na wiedzy

WSTĘP

Przemiany ustrojowe, jakie dokonywały się w Polsce w latach dziewięćdziesiątych, przyniosły wiele zmian we wszystkich działach gospodarki, również w rolnictwie. Szczególnie polska wieś postawiona została przed wieloma wyzwaniami, związanymi z koniecznością restrukturyzacji i modernizacji sektora rolnego, najpierw w warunkach procesów integracyjnych ze strukturami unijnymi, a obecnie w sytuacji, kiedy Polska jest pełnoprawnym członkiem UE.

Te nowe uwarunkowania oraz dążenie do budowania gospodarki opartej na wiedzy sprawiły, że wzrosła ranga zasobów niematerialnych. Dotyczy to także sektora rolnego, gdzie od lat kumulowały się niekorzystne uwarunkowania rozwoju. Obejmują one oprócz

rozdrobionej struktury agrarnej i nadmiernego poziomu zatrudnienia, zbyt niski poziom wykształcenia rolników. Jest to o tyle istotny problem, że obejmuje znaczne zasoby siły roboczej w rolnictwie.

Wzrost znaczenia wiedzy i kwalifikacji wiąże się z umiejętnością zarządzania przedsiębiorstwem, czy gospodarstwem rolnym w zmiennych warunkach rynkowych. Zarządzanie, obok ziemi, pracy i kapitału, stanowi jeden z podstawowych czynników produkcji w rolnictwie. To, czy osoba kierująca gospodarstwem podejmuje racjonalne decyzje, przekłada się na możliwości rozwoju warsztatu rolnego. Brak odpowiednich kwalifikacji oraz niedostateczny dostęp do informacji, zmniejszają szanse osiągnięcia zamierzonego celu.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej oraz objęcie naszego rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej, sprawiły, że rolnicy muszą dysponować aktualną wiedzą i podnosić swoje kwalifikacje. Tymczasem poziom wykształcenia producentów rolnych i skłonność do korzystania z usług doradczych w Polsce pozostają niezadowolające.

Celem niniejszego opracowania jest analiza poziomu wiedzy i kwalifikacji rolników w kontekście rozwoju ich gospodarstw. Kwalifikacje nie są tu tożsame z poziomem wykształcenia. Często wieloletnie doświadczenie w pracy na roli rekompensuje braki w wykształceniu. Jednak postęp biologiczny i technologiczny oraz zmieniające się warunki rynkowe wymagają od rolników uaktualniania swojej wiedzy i pozyskiwania informacji.

METODYKA

W opracowaniu wykorzystano dane statystyczne GUS oraz wyniki badań przeprowadzonych na terenie województwa lubelskiego. Badania prowadzone były w ramach projektu KBN „Rola podmiotów gospodarczych, instytucji i społeczności lokalnych w zrównoważonym rozwoju wsi i rolnictwa”, realizowanego przy współpracy Uniwersytetu w Cornell, w Katedrze Polityki Agrarnej i Marketingu SGGW w Warszawie w latach 2002–2004. Autorka była jednym z wykonawców wymienionego projektu. Badania przeprowadzono w czterech dobranych w sposób celowy powiatach województwa lubelskiego (białski, lubartowski, tomaszowski i kraśnicki), na terenie 12 gmin. Wyboru gmin dokonano na podstawie trzech kryteriów: poziomu dochodów własnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w zł, udziału dochodów własnych w dochodach ogółem w % oraz ogólnej liczby mieszkańców gminy. Badania realizowano za pomocą kwestionariusza ankiety, na próbie 621 wiejskich gospodarstw domowych. Gospodarstwa rolne prowadziło 498 spośród badanych gospodarstw domowych, co stanowi 80% badanej próby. W niniejszym opracowaniu przedstawiono wyniki uzyskane wyłącznie z tych gospodarstw. Największy udział w badanej próbie gospodarstw rolnych miały te najmniejsze o powierzchni do 5 ha, stanowiły one ponad 40% badanej populacji.

WIEDZA I KWALIFIKACJE W KONTEKŚCIE GOSPODARKI OPARTEJ NA WIEDZY

Do niedawna przyjmowano, że gospodarka funkcjonuje dzięki trzem czynnikom produkcji: pracy, kapitałowi i ziemi (bogactwa naturalne). Obecnie coraz częściej mówi się o gospodarce opartej na wiedzy (knowledge-based economy). Zgodnie z jej założeniami

produktywność, konkurencyjność i efektywność w coraz mniejszym stopniu zależą od materialnych czynników produkcji, a w coraz większym od stanu wiedzy technicznej, ekonomicznej i organizacyjnej. To wiedza pozwala tworzyć nowe technologie i produkty oraz sprawnie zarządzać nowoczesnym przedsiębiorstwem. Możliwości rozwoju zależą więc od zasobu i nowoczesności wiedzy ludzi, od jakości pracy, jakości wykształcenia i szkolenia, umiejętności ciągłego myślenia innowacyjnego i wdrażania nowych rozwiązań do procesów wytwarzania, dystrybucji i usług. Oznacza to także, że kraje, które szybciej dokonują transformacji w kierunku knowledge-based economy, uzyskują przewagę w globalnej i konkurencyjnej gospodarce światowej [Kabaj 2001].

Również Michałków [2002] twierdzi, że wiedza i kwalifikacje stają się siłą napędową nowej gospodarki, źródłem trwałej przewagi konkurencyjnej i coraz ważniejszym czynnikiem bogacenia się krajów, regionów, firm i osób. Firmy nowej gospodarki koncentrują się na zasobach niematerialnych, w tym przede wszystkim na kapitale intelektualnym. Natomiast najistotniejszym elementem kapitału intelektualnego przedsiębiorstw są zasoby wiedzy pracowników.

O powodzeniu przyszłego rozwoju gospodarki zadecydują niewątpliwie umiejętności kadr, rosnąca potrzeba aktywności twórczej, uczestnictwo w kształtowaniu przyszłości, poczucie współodpowiedzialności za stan i przyszłość zakładu, miasta i regionu [Kluczyński 1991].

Wraz z postępem technologicznym, podstawą działalności gospodarczej, również rolniczej, w coraz większym stopniu staje się więc wiedza oraz umiejętność korzystania z niej [Karwat-Woźniak i Chmieliński 2006]. Przewaga konkurencyjna gospodarstwa rolnego zależy w coraz większym zakresie od czynnika wiedzy, jaką dysponują rolnicy, gdyż nowoczesny sektor rolny jest w większym stopniu oparty na kapitale i informacji niż na pozostałych czynnikach produkcji [Coleman i in. 2004]. Wiąże się to także z funkcjonowaniem na nowym unijnym rynku oraz z możliwością korzystania z wielu instrumentów wspólnej polityki rolnej.

W coraz większym stopniu na wyniki ekonomiczne wpływają umiejętności zarządcze, często warunkowane przez poziom wykształcenia osób podejmujących kluczowe decyzje gospodarcze [Karwat-Woźniak i Chmieliński 2006]. Dzieje się tak także w przypadku prowadzenia gospodarstw rolnych, które pozostają pod wpływem specyficznych uwarunkowań z racji funkcjonowania w sektorze rozproszonym. Z drugiej strony kierownicy gospodarstw muszą dysponować aktualną informacją i podnosić swoje kwalifikacje ze względu na oddziaływanie regulacji unijnych i związane z tym szanse rozwoju.

Znaczenie czynnika ludzkiego i takich jego cech, jak poziom wykształcenia, czy dysponowanie odpowiednimi zasobami wiedzy, określone jest przede wszystkim przez jego rolę w procesie gospodarowania. Jest on ze swej strony nosicielem innowacyjności, a więc zarazem wszelkich przemian, wyrazicielem działania jej mechanizmów oraz sposobów przeprowadzania zmian [Kołodziejczyk 2002]. Zatem odgrywa on także niezastąpioną rolę w procesie rozwoju podmiotów gospodarczych, w tym gospodarstw rolnych.

KWALIFIKACJE PRODUCENTÓW ROLNYCH

Wprawdzie wykształcenie nie jest jednoznaczne z poziomem kwalifikacji rolników, jednak świadczy o jakości kapitału ludzkiego w rolnictwie. W 2007 roku wyższe wy-

kształcenie w skali kraju posiadało 6,8% kierowników gospodarstw i oznacza to, że udział ten zwiększył się o 1,3 punktu procentowego w stosunku do 2005 roku. Wciąż jednak ponad 27% osób prowadzących gospodarstwo rolne miało wykształcenie co najwyżej podstawowe lub gimnazjalne. Największa grupa kierowników legitymowała się wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Tabela 1. Struktura gospodarstw rolnych w Polsce w 2007 roku według poziomu wykształcenia ogólnej osoby kierującej gospodarstwem (w %)

Table 1. Rural farms structure in Poland in 2007 according to manager's education level (in %)

Poziom wykształcenia/ Education level	Udział gospodarstw/ Farms share
Wyższe/ Higher education	6,8
Policealne/ Postsecondary	1,2
Średnie zawodowe/ Technical	23,4
Średnie ogólnokształcące/ Secondary grammar	4,8
Zasadnicze zawodowe/ Occupational	37,5
Gimnazjalne, podstawowe/ Gymnasium, primary	22,9
Nieukończone podstawowe i bez wykształcenia/ Not finished primary, no education	3,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Charakterystyki gospodarstw rolnych, GUS, Warszawa 2008.

Source: Own elaborations basing upon Rural Farms Characteristics' Statistical Bureau, Warsaw 2008.

Ze względu na konieczność posiadania przez rolników szerokiej wiedzy z wielu dziedzin, w tym na temat procesów zachodzących w żywych organizmach roślinnych i zwierzęcych, wiedzy technologicznej i ekonomicznej, szczególnego znaczenia nabiera dysponowanie wykształceniem rolniczym. Tymczasem w 2007 roku prawie 60% kierowników gospodarstw w skali kraju nie posiadało wykształcenia rolniczego i odsetek ten nieco wzrósł w stosunku do 2002 roku. Co prawda wzrósł nieco udział osób kierujących gospodarstwem z wykształceniem rolniczym wyższym, policealnym i średnim, ale wzrost ten jest stosunkowo niewielki.

Ta, jak się wydaje mało korzystna struktura wykształcenia osób zarządzających gospodarstwami rolnymi w Polsce wymaga podejmowania działań, które poprawiłyby sy-

Tabela 2. Struktura gospodarstw rolnych w Polsce według poziomu wykształcenia rolniczego osoby kierującej (w %)

Table 2. Rural farms structure in Poland according to farm manager's education level (in %)

Wykształcenie/Education	Udział gospodarstw/Farms share	
	2002 rok/2002	2007 rok/2007
Brak wykształcenia rolniczego No rural education	57,6	59,1
Wykształcenie rolnicze/ rural education:		
Wyższe/ Higher education	0,9	1,5
Policealne/ Post-secondary	0,15	0,2
Średnie zawodowe/ Technical	5,4	7,7
Zasadnicze zawodowe/ Occupational	9,8	9,3
Kurs rolniczy/ Rural training	25,9	22,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Source: Own elaborations basing upon Statistical Bureau data.

tuację w tym zakresie. Jest to o tyle istotne, że jak pokazują dane ostatniego spisu rolnego wyższy poziom wykształcenia kierowników idzie w parze ze wzrostem obszaru gospodarstwa rolnego.

Tabela 3. Struktura wykształcenia rolniczego kierowników gospodarstw według powierzchni użytków rolnych w 2002 roku (w %)

Table 3. Education structure of farms managers according to arable lands area in 2002 (in %)

Powierzchnia UR gospodarstw (ha)/ Arable lands area (ha)	Poziom wykształcenia rolniczego/Manger education level					Brak wykształcenia rolniczego/ /No rural education
	Wyższe/ /Higher education	Policealne/ /Postsecondary	średnie zawodowe/ /technical	zasadnicze zawodowe/ /occupational	kurs rolniczy/rural training	
1–2	0,8	0,1	3,9	4,9	21,9	68,3
2–3	0,8	0,1	4,0	6,1	25,8	63,0
3–5	0,8	0,1	4,6	8,3	29,8	56,3
5–7	0,8	0,1	5,5	11,8	33,3	48,3
7–10	0,9	0,2	6,9	16,2	35,5	40,2
10–15	1,1	0,2	8,7	21,5	36,1	32,4
15–20	1,4	0,2	11,5	24,9	35,3	26,7
20–50	2,3	0,3	16,0	27,6	32,6	21,2
50–100	6,2	0,6	23,8	25,4	27,6	16,3
100 i więcej/100 and more	18,9	0,8	27,5	16,9	19,8	15,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2002.

Source: Own elaboration basing upon National Rural Register 2002.

Wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach, maleje odsetek osób kierujących nimi, a nieposiadających wykształcenia rolniczego. Udział kierowników z wykształceniem rolniczym wyższym, policealnym i średnim rośnie wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstwa. W przypadku warsztatów rolnych o powierzchni UR poniżej 5 ha, zaledwie 0,8% kierowników posiadało wykształcenie rolnicze wyższe. Gospodarstwa dysponujące powierzchnią UR większą niż 50 ha, prowadzone były przez znacznie lepiej wykształcone osoby – prawie 10% z nich posiadało wykształcenie wyższe, a ponad 1/4 – policealne lub średnie zawodowe. Zatem poprawa poziomu wykształcenia skutkowałaby prawdopodobnie korzystną zmianą struktury agrarnej.

Dane statystyczne pokazują także związek poziomu wykształcenia kierowników z celem produkcji gospodarstw rolnych. Im bardziej towarowe gospodarstwa, tym częściej ich kierownicy mieli wykształcenie rolnicze. Ponad 3/4 osób prowadzących gospodarstwa wytwarzające wyłącznie na własne potrzeby pozostawało bez wykształcenia rolniczego, podczas gdy w przypadku gospodarstw produkujących głównie na rynek, odsetek ten był o połowę niższy. Kierownicy gospodarstw towarowych charakteryzowali się też wyższym poziomem wykształcenia rolniczego, niż zarządcy gospodarstw działających w ramach samozaopatrzenia. Świadczy to o większej aktywności rynkowej podmiotów prowadzonych przez osoby lepiej wykształcone i dowodzi, że poprawa kwalifikacji rolników staje się warunkiem rozwoju gospodarstw rolnych w Polsce.

W przypadku gospodarki rolnej ważne jest doświadczenie osób kierujących gospodarstwem rolnym. Wielu rolników nie posiada wprawdzie odpowiedniego wykształcenia,

Tabela 4. Struktura gospodarstw rolnych według wykształcenia rolniczego kierowników gospodarstw i celu produkcji w 2002 roku (%)

Table 4. Rural farms structure according to managers rural education and production purpose in 2002 (in %)

Poziom wykształcenia rolniczego/ Rural education level	Cel produkcji gospodarstw rolnych/ Purpose of rural farms production		
	wyłącznie na potrzeby własne/ /for own needs only	głównie na potrzeby własne/ /mainly for own needs	głównie na rynek/ /for market
Wyższe/ Higher education	0,4	0,6	1,4
Policealne/ Postsecondary	0,07	0,1	0,2
Średnie zawodowe/ Technical	2,2	3,3	8,7
Zasadnicze zawodowe/ /Occupational	3,0	5,0	17,1
Kurs rolniczy/ Rural training	16,2	22,2	33,7
Bez wykształcenia rolniczego/ /No rural education	78,0	68,8	38,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2002.

Source: Own elaboration basing upon National Rural Register 2002.

jednak wiele lat pracy na roli wyposaża ich w odpowiednią wiedzę i praktykę. Ponad 1/3 kierowników gospodarstw prowadziła swoje warsztaty w 2007 roku dłużej niż 20 lat, a ponad 12% z nich krócej niż pięć lat. W porównaniu z 2005 rokiem nieznacznie wzrósł odsetek osób, które nie mają zbyt długiego stażu w zarządzaniu gospodarstwem i prowadzą je krócej niż 1 rok.

Na kwalifikacje rolników wpływa także korzystanie z usług Ośrodków Doradztwa Rolniczego. Niestety skłonność rolników w Polsce do korzystania z pomocy doradczej wciąż jest niewielka. Według danych GUS w 2005 roku z tego typu usług korzystało mniej niż 1/4 producentów rolnych. Nadal głównym podmiotem, z którego pomocy korzystają rolnicy są Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Wzrost zainteresowania tego typu usługami wydaje się szczególnie ważny w sytuacji, kiedy rolnicy mają możliwość korzystania ze środków pomocowych, dzięki którym mogą rozwijać swoje gospodarstwa rolne, ale także szukać dodatkowych źródeł zarobkowania.

Zasoby wiedzy stają się obok kapitału finansowego głównym czynnikiem produkcji. Stan wiedzy oraz umiejętność jej wykorzystania decydują także o rozwoju gospodarstw rolnych, warunkują bowiem podejmowanie racjonalnych decyzji. Jednak jak pokazały

Tabela 5. Struktura gospodarstw rolnych w Polsce w 2007 roku według lat prowadzenia gospodarstwa przez osobę kierującą (w %)

Table 5. Rural farms structure in Poland in 2007 according to period of farm's managing (in %)

Okres prowadzenia gospodarstwa/ Managing period	Udział gospodarstw/ Farms share
Do 1 roku/ to 1 year	2,2
2–5 lat/2–5 years	10,5
6–10 lat/5–10 years	17,9
11–20 lat/11–20 years	31,9
21 lat i więcej/21 and more	37,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Charakterystyki gospodarstw rolnych, GUS, Warszawa 2008.

Source: Own elaborations basing upon Rural Farms Characteristics' Statistical Bureau, Warsaw 2008.

Tabela 6. Gospodarstwa rolne w Polsce, które w 2005 roku korzystały z usług doradczych

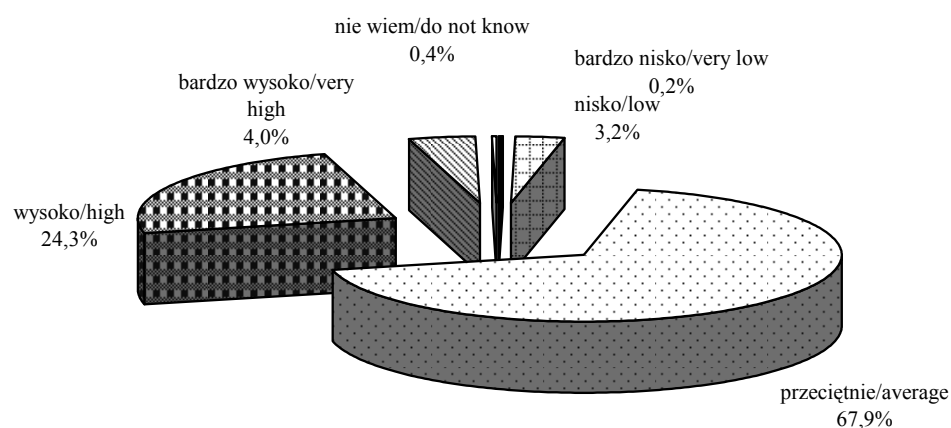
Table 6. Rural farms in Poland which took advantage of advisory services in 2005

Wyszczególnienie/Specification	Polska/Poland	
	Liczba/Number	%
Ogółem/ Total	586 648	21,5
w tym z usług ODR/ including Advisory Center services	547 336	93,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Source: Own elaboration basing upon Statistical Bureau Data.

wyniki badań ankietowych, zaledwie w 7% gospodarstw domowych będących użytkownikiem gospodarstwa rolnego przygotowanie do wykonywanego zawodu oceniono bardzo wysoko, a w 36% wysoko. Prawie połowa rolników uznała swoje umiejętności zawodowe jako przeciętne.

Rys. 1. Ocena przygotowania do wykonywanego zawodu w opinii gospodarstw rolnych (N = 498)

Fig. 1. Assessment of rural education in the opinion of rural farms (N = 498)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

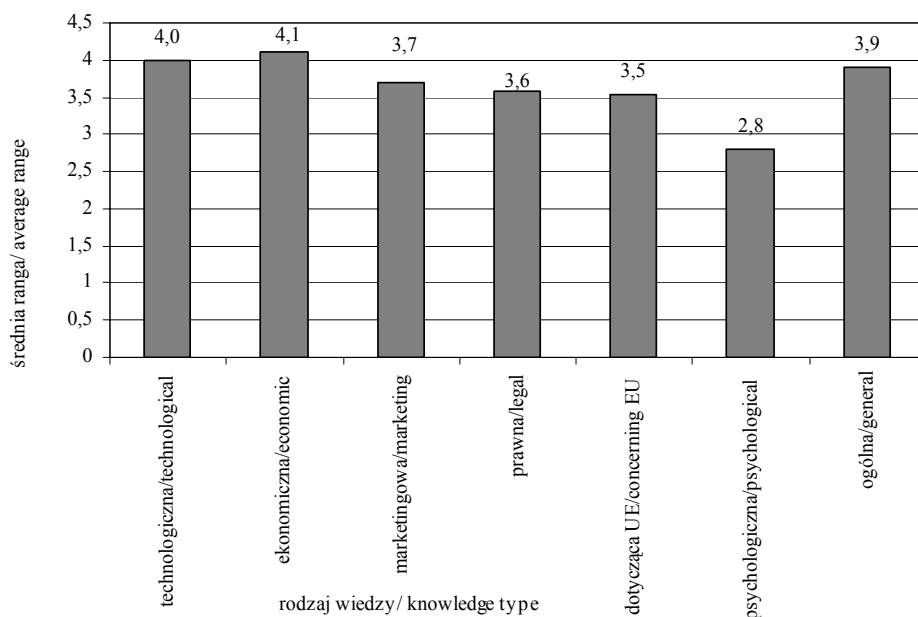
Source: Own elaborations basing upon survey.

Gospodarstwa domowe, które zajmowały się produkcją rolniczą poproszone zostały o wskazanie ważności poszczególnych rodzajów wiedzy dla rolników. Wykaz średnich rang dla wskazanych rodzajów wiedzy przedstawiono na rysunku¹.

Respondenci uznali, że najważniejszym rodzajem wiedzy dla rolników jest wiedza ekonomiczna i technologiczna, nieco mniej istotna jest wiedza ogólna, natomiast wciąż jeszcze nie przywiązuje się zbyt dużej wagi do wiedzy marketingowej. Szczególnie dziwi

¹Średnie rangi liczone na podstawie wzoru: $r_{x\bar{s}} = \frac{\sum_{i=1}^N r_{xi}}{N}$, gdzie: $r_{x\bar{s}}$ – średnia ranga dla czynnika x;

r_{xi} – ranga przyznana elementowi x przez respondentów i, skala rang: 1–5, gdzie im wyższa, tym większe znaczenie danego rodzaju wiedzy.

Rys. 2. Wykaz średnich rang dla rodzajów wiedzy niezbędnej dla rolników

Fig. 2. Specification of average ranges for types in knowledge necessary for farmers

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

Source: Own elaborations basing upon survey.

niska ranga przyznana wiedzy dotyczącej UE, zwłaszcza, kiedy realizowane są programy unijne skierowane do rolników.

Interesującym zagadnieniem jest sposób zdobywania wiedzy. Respondenci oceniali poszczególne źródła pod kątem ich wpływu na stan posiadanej przez nich wiedzy. Oceny dokonywano w skali 1–5, gdzie 1 – bardzo mało ważne, 5 – bardzo ważne.

Dominującym źródłem wiedzy rolników okazało się doświadczenie. Najmniejszy wpływ na stan posiadanej wiedzy miało doksztalcanie. Rolnicy rzadko deklarowali udział w jakichkolwiek kursach, czy szkoleniach. Jeśli jednak przyznawali się do korzystania

Tabela 7. Źródła wiedzy w opinii rolników (N = 498)

Table 7. Knowledge sources in the opinion of farmers (N = 498)

Źródło wiedzy/ Knowledge source	Średnia ocena (w skali 1–5) Average range (in scale 1–5)
Nauka szkolna/ School education	3,2
Doksztalcanie/ Training	2,6
Doświadczenie/ Experience	4,2
Samoksztalcanie/ Self-education	3,5
Czytanie/ Reading	2,8
Słuchanie radia/ Listening to the radio	3,3
Oglądanie telewizji/ TV watching	3,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

Source: Own elaborations basing upon survey.

z takiej formy kształcenia, to najczęściej wymieniali kursy rolnicze, które miały miejsce kilka, a nawet kilkanaście lat temu. Dość istotną rolę odgrywa jednak w opinii respondentów samokształcenie jako źródło pozyskiwania wiedzy.

PODSUMOWANIE

Podsumowując analizę danych statystycznych oraz wyników badań, należy uznać, że kwalifikacje producentów rolnych nie są wystarczające. Jest to odczuwalne szczególnie w aspekcie nowych uwarunkowań, z jakimi mamy do czynienia w wyniku akcesji do Unii Europejskiej. Zmienne warunki rynkowe oraz możliwości pozyskiwania funduszy na rozwój gospodarstw wymagają od rolników szerokiej wiedzy nie tylko technologicznej, ale także ekonomicznej, dotyczącej wspólnej polityki rolnej, czy marketingowej. Możliwość skorzystania z niektórych instrumentów pomocowych warunkowana jest wręcz posiadaniem odpowiednich kwalifikacji.

Zasadność poprawy poziomu kwalifikacji kierowników gospodarstw wynika także ze związku ich poziomu z powierzchnią gospodarstwa i celu jego produkcji. Jak pokazały dane statystyczne, gospodarstwa towarowe prowadzone były przez osoby lepiej wykształcone. Stąd wniosek, że wyższe kwalifikacje przekładają się na większe możliwości rozwoju warsztatów rolnych. Zatem zwrócenie szczególnej uwagi na poprawę jakości kapitału ludzkiego w rolnictwie wydaje się warunkiem dalszych przemian na polskiej wsi.

PIŚMIENNICTWO

- Charakterystyka gospodarstw rolnych, 2008, GUS Warszawa.
- Coleman W., Grant W., Josling T., 2004. *Agriculture in New Global Economy*. Wyd. Edward Elgar, Cheltenham-Northampton, s. 51.
- Kabaj M., 2001. Rozwój i wykorzystanie zasobów pracy w kierunku gospodarki opartej na wiedzy. *Gospodarka oparta na wiedzy. Wyzwanie dla Polski XXI wieku* pod red. A. Kuklińskiego, KBN Warszawa, s. 166–167.
- Karwat-Woźniak B., Chmieliński P., 2006. Praca w indywidualnych gospodarstwach rolnych, nr 28, IERiGŻ Warszawa, s. 7–8.
- Kluczyński J., 1991. *Prognozy i uwarunkowania rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce*, PWN Warszawa – Łódź, s. 31.
- Kołodziejczyk D., 2002. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze lokalnego rozwoju gospodarczego, IERiGŻ Warszawa, s. 41–42.
- Michałków I., 2002. Edukacja i nauka polska wobec wyzwań globalizacji i integracji z Unią Europejską. Szanse i bariery w kształceniu młodzieży w Polsce i krajach Unii Europejskiej pod red. H. Szczerbińskiego, Białystok, s. 136.

FARMERS QUALIFICATIONS AS THE FACTOR INFLUENCING RURAL FARMS DEVELOPMENT

Abstract. Polish economy has undergone a significant changes over years thus causing the growth of non-material resources importance. It also concerns rural sector characterizing with low level of farmers education what hampers further development. Biological and

technological development as well as changing market conditions demand up-date knowledge and skills from farms' managers. But the majority of them are not rurally educated or the level of education is very low. Both knowledge extending and taking advantage of advisory services are not popular ways for farmers to improve qualification. Statistic data shows that manger knowledge extending influences farms area growth and marketability. It is essential to undertake activities inclining farmers towards knowledge up-dating and qualifications improving.

Key words: farmers qualifications, education, rural farm, knowledge-based economy

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

ZMIANY POZIOMU ZASOBÓW LUDZKICH OBSZARÓW WIEJSKICH POMORZA ŚRODKOWEGO

Luiza Ossowska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Streszczenie. W artykule przedstawiono zmiany poziomu zasobów ludzkich, jakie nastąpiły w latach 2003 i 2007 na obszarach wiejskich Pomorza Środkowego, wychodząc z założenia, że zasoby ludzkie stanowią jeden z najaktywniejszych czynników rozwoju regionalnego. Z uwagi na złożony charakter zasobów ludzkich w obliczeniach posłużono się miernikiem syntetycznym. Badany region podzielono na cztery klasy reprezentujące różny poziom rozwoju badanego zjawiska.

Słowa kluczowe: zasoby ludzkie, obszary wiejskie Pomorza Środkowego, miernik syntetyczny

WSTĘP

Niewątpliwie obszary wiejskie Pomorza Środkowego wymagają aktywizacji. Jest to m.in. konsekwencją występowania w przeszłości na tych terenach państwowych gospodarstw rolnych. Ich upadek i likwidacja przyczyniły się do pojawienia się wielu poważnych problemów społeczno-gospodarczych, wśród których najbardziej dotkliwie odczuwane jest wysokie bezrobocie. Szansą dla tych obszarów jest wielowymiarowa aktywizacja. W wymiarze gospodarczym – przede wszystkim przez pobudzenie przedsiębiorczości oraz wykorzystanie już istniejącego potencjału. Natomiast w wymiarze społecznym – głównie poprzez poprawę jakości życia na wsi.

Najbardziej aktywnym ogniwem endogennych uwarunkowań są mieszkańcy, tworzący zasoby ludzkie danego obszaru. To właśnie oni inicjują i przeprowadzają zmiany i to od ich postawy – biernej lub czynnej – w znacznej mierze zależy rozwój społeczno-gospodarczy.

Z uwagi na swoje cechy, zasoby ludzkie mają charakter zasobów lokalnych. Wynika to z faktu, że choć jednostka ludzka odznacza się dużą mobilnością w sensie fizycznym,

to jednak znaczna część ludności jest w tym względzie ograniczana poprzez zjawiska takie, jak sytuacja rodzinna, mieszkaniowa czy choćby mentalna.

Analizując zasoby ludzkie bada się przede wszystkim takie zjawiska, jak: strukturę wieku ludności i wskaźniki obciążenia demograficznego, aktywność zawodową ludności regionu czy poziom wykształcenia.

Główny cel podjętych badań sprowadza się do określenia zmian, jakie nastąpiły w ostatnich latach w zakresie zasobów ludzkich obszarów wiejskich Pomorza Środkowego, zakładając, że zasoby ludzkie to jeden z bardziej zmiennych i aktywnych czynników rozwoju regionalnego.

Badaniami objęto 65 gmin (wiejskich i miejsko-wiejskich z wyłączeniem miast) Pomorza Środkowego (obszar zbliżony do tego, jaki zajmowały były województwa koszalińskie i słupskie). Zakres czasowy – z uwagi na przestrzenny charakter analiz – objął 2 lata – 2003 i 2007. Za rok bazowy przyjęto 2007, natomiast za rok porównawczy 2003.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Do badań posłużono się danymi liczbowymi dostępnymi w Banku Danych Regionalnych GUS dla modułu gminnego.

Do opisu poziomu zasobów ludzkich wykorzystano miernik syntetyczny, który charakteryzuje właściwość bezpośrednio niemierzalną i jest funkcją rzeczywistą cech prostych. Przy tym cecha prosta dodatnio skorelowana z cechą syntetyczną to stymulanta, związana ujemnie to destymulanta, natomiast cecha bez istotnej korelacji z cechą syntetyczną to nominanta. Konstrukcję miernika syntetycznego sprowadzono do trzech zasadniczych etapów, tj. do wyboru zbioru cech diagnostycznych i ustaleniu ich wartości, normalizacji tych wartości oraz wyznaczenia wartości miernika [Wysocki, Lira 2003].

O wyborze cech diagnostycznych zadecydowały zarówno przesłanki merytoryczne, jak i statystyczne. Stąd wybierano zmienne możliwie w pełni charakteryzujące badane jednostki w odniesieniu do danego zjawiska, a przy tym tworzące zespół jak najmniej liczny. Ponadto przeanalizowano elementy diagonalne macierzy odwrotnej¹ do macierzy korelacji oraz wartości współczynnika zmienności dla poszczególnych cech diagnostycznych. Przy czym w obliczeniach elementy diagonalne macierzy odwrotnej wobec macierzy korelacji nie przekroczyły wartości 10, a wartości współczynnika zmienności cech diagnostycznych okazały się większe niż 10%. Zatem wyeliminowano zmienne powielające te same informacje oraz niewnoszące istotnych informacji do badania.

W zakresie normalizacji danych zastosowano tzw. unitaryzację umożliwiającą przekształcenie wszystkich cech do postaci stymulant z jednoczesnym sprowadzeniem ich wartości do porównywalności, co odbywa się według następujących formuł:

$$\text{Stymulanty: } z_{ij} = \frac{x_{ij} - \min\{x_{ij}\}}{\max\{x_{ij}\} - \min\{x_{ij}\}} \quad \text{Destymulanty: } z_{ij} = \frac{\max\{x_{ij}\} - x_{ij}}{\max\{x_{ij}\} - \min\{x_{ij}\}}$$

¹Na podstawie analizy macierzy odwrotnej do macierzy korelacji można wyeliminować cechy silnie ze sobą skorelowane. Elementy diagonalne macierzy odwrotnej do macierzy korelacji znacznie większe od jedności świadczą o złym uwarunkowaniu numerycznym macierzy korelacji [Malina, Zeliaś 1997].

Wartości cechy syntetycznej wyznaczono metodą bezwzorcową, sprowadzającą się do uśrednienia znormalizowanych wartości cech prostych:

$$\bar{q}_i^{(1)} = \frac{\sum_{j=1}^m z_{ij}}{m}, \quad (i = 1, 2, \dots, n)$$

Następnie na podstawie wartości syntetycznego miernika, jego średniej arytmetycznej oraz odchylenia standardowego podzielono jednostki analizowanej zbiorowości na cztery klasy o różnym poziomie badanego zjawiska:

- klasa I – poziom wysoki,
- klasa II – poziom powyżej przeciętnego,
- klasa III – poziom poniżej przeciętnego,
- klasa IV – poziom niski.

WYNIKI BADAŃ

Dla kompleksowej oceny zmian zasobów ludzkich, jakie zaszły w badanym okresie, obliczono wskaźniki syntetyczne na podstawie danych z lat 2003 i 2007. Na podstawie przesłanek merytorycznych i statystycznych do pomiaru poziomu zasobów ludzkich przyjęto siedem cech diagnostycznych:

- gęstość zaludnienia,
- przyrost naturalny na 1000 osób,
- saldo migracji na 1000 osób,
- wskaźnik obciążenia demograficznego (ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym),
- jednostki gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON na 1000 osób,
- bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym²,
- odsetek ludności z wykształceniem wyższym i policealnym³.

Gęstość zaludnienia, przyrost naturalny, saldo migracji, liczbę jednostek gospodarczych oraz odsetek ludności z wykształceniem wyższym i policealnym potraktowano jako stymulanty poziomu zasobów ludzkich, a więc cechy diagnostyczne dodatnio skorelowane z badanym zjawiskiem. Natomiast wskaźnik obciążenia demograficznego oraz liczbę bezrobotnych uznano za destymulanty – ujemnie skorelowane z poziomem zasobów ludzkich. Wyniki obliczeń – zarówno dla roku bazowego 2007, jak i porównawczego 2003 – zamieszczono w tabeli oraz na rysunku.

W 2007 roku w klasie I – o bardzo wysokim poziomie zasobów ludzkich – znalazło się 9 badanych jednostek (tj. prawie 14% ogółu) o największej w regionie gęstości za-

²Uwzględniono dane w układzie gminnym.

³Z uwagi na brak późniejszych danych przyjęto wartości z roku spisowego 2002, zarówno w wypadku 2003, jak i 2007 roku. W takim układzie cecha ta nie wpływa na zmiany poziomu zasobów ludzkich, ale różnicuje poszczególne jednostki, uwzględniając bardzo ważny aspekt badanego zjawiska.

Tabela 1. Wskaźniki charakteryzujące zmiany poziomu zasobów ludzkich obszarów wiejskich Pomorza Środkowego

Table 1. Indicators defining changes of human capital level in Middle Pomerania rural areas

Wyszczególnienie	Rok	Klasa I	Klasa II	Klasa III	Klasa IV	Ogółem
Liczba jednostek	2003	8	19	29	9	65
	2007	9	25	19	12	65
Odsetek jednostek	2003	12,3	29,2	44,6	13,8	100,0
	2007	13,8	38,5	29,2	18,5	100,0
Ludność na 1 km ² powierzchni	2003	47	29	21	19	25
	2007	49	29	20	16	25
Przyrost naturalny na 1000 ludności	2003	3,83	4,30	3,19	0,84	3,36
	2007	4,06	4,44	3,53	1,97	3,79
Saldo migracji na 1000 ludności	2003	8,55	1,16	-1,91	-5,52	0,25
	2007	12,17	1,47	-6,32	-7,85	0,02
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	2003	38,6	40,9	44,3	51,6	43,2
	2007	44,3	47,0	51,5	57,5	49,1
Jednostki gospodarcze na 1000 osób	2003	114,3	75,4	57,3	48,9	70,7
	2007	118,6	73,7	60,3	51,7	75,2
Bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym	2003	25,2	29,3	35,6	40,5	32,6
	2007	12,0	13,9	21,8	31,4	18,1
Odsetek ludności z wykształceniem wyższym i policealnym	2003*	6,6	4,5	3,8	3,2	4,4
	2007*	6,5	4,2	3,8	3,3	4,4
Średnia wartość miernika syntetycznego	2003	0,602	0,435	0,318	0,206	0,372
	2007	0,618	0,457	0,339	0,246	0,406

* do obliczeń przyjęto wartości z roku spisowego 2002.

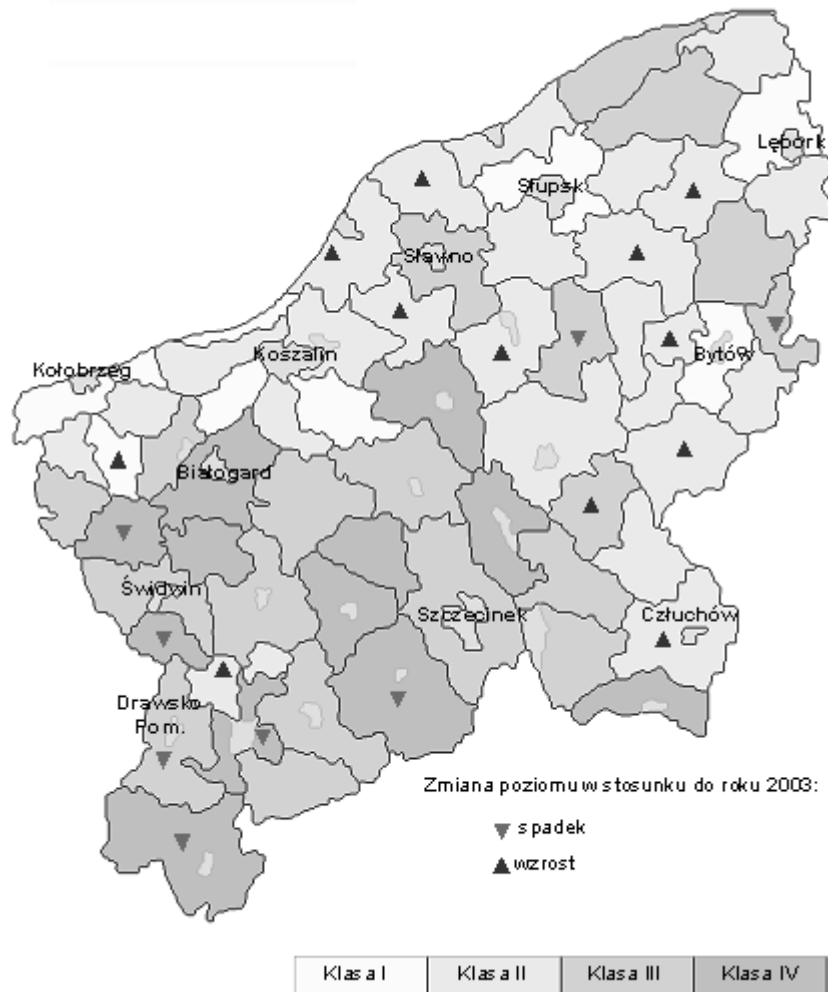
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Regionalnych).

Source: Author's calculation based on Central Statistical Office data.

ludnienia wynoszącej 49 osób na 1 km² powierzchni. Do liczebności tej populacji przyczynił się zarówno dość wysoki w skali regionalnej przyrost naturalny, jak i najwyższe w regionie saldo migracji. Stąd również grupa ta reprezentuje najkorzystniejszy typ struktury wiekowej – ze stosunkowo dużym udziałem ludności młodej, w wieku przedprodukcyjnym. W klasie I odnotowano zdecydowanie najwięcej podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Udział bezrobotnych w grupie osób w wieku produkcyjnym osiągnął poziom najniższy spośród wydzielonych klas, zatem najkorzystniejszy. Ponadto odnotowano w tej grupie najwyższy odsetek ludności z wykształceniem wyższym i policealnym. W klasie I znalazły się gminy wiejskie zlokalizowane wokół takich miast, jak: Kołobrzeg, Koszalin, Słupsk, a także Lębork i Bytów.

Najliczniejsza okazała się klasa II, skupiając 25 badanych jednostek (38,5% ogółu). W stosunku do klasy I, w klasie II odnotowano znacznie mniejszą gęstość zaludnienia wynoszącą 29 osób na 1 km² powierzchni. Struktura wiekowa tej populacji wykazała – podobnie jak w grupie I – korzystny typ, na co wpływ wywarły zarówno najwyższy w regionie przyrost naturalny, jak i dodatnie saldo migracji. Udział bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym okazał się tylko nieznacznie wyższy niż w klasie I. Natomiast odsetek osób z wykształceniem wyższym i policealnym okazał się nieco niższy niż

Rys. 1. Poziom zasobów ludzkich na obszarach wiejskich Pomorza Środkowego w 2007 roku

Fig. 1. Human capital level in Middle Pomerania rural areas in 2007

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Regionalnych).

Source: Author's calculation based on Central Statistical Office Data.

przeciętnie, podobnie jak liczba jednostek gospodarczych na 1000 mieszkańców. Obszary wiejskie zgromadzone w klasie II są rozlokowane głównie w północnej i wschodniej części regionu.

Ogólnie w pierwszych dwóch grupach znalazły się obszary wiejskie o korzystnej lokalizacji – w pasie nadmorskim oraz wokół największych miast regionu. Stąd największe zaludnienie, jednocześnie przy najmniejszych rozmiarach bezrobocia, największym stopniu przedsiębiorczości i największym odsetku osób z wykształceniem wyższym i policealnym. Niski odsetek bezrobotnych wynika z faktu, że część ludności wiejskiej

na tych obszarach znalazła zatrudnienie pozarolnicze – w obsłudze ruchu turystycznego, w działalności handlowo-usługowej, także w miastach.

Klasa III – o poziomie zasobów ludzkich poniżej przeciętnego – skupiła 19 badanych jednostek (ponad 29% ogółu). O przynależności obszarów wiejskich do tej klasy zdecydowały w dużej mierze słabsze zaludnienie (20 osób na 1 km²), mniej korzystna struktura wiekowa oraz ujemne saldo migracji – odzwierciedlające tendencje do odpływu ludności z tego obszaru, wywołaną w znacznej mierze przez brak miejsc pracy. Stąd również odsetek osób bezrobotnych przekroczył poziom przeciętny, a liczba jednostek gospodarczych oraz odsetek ludności z wykształceniem wyższym i policealnym okazały się dość niskie.

W klasie IV – o bardzo niskim poziomie zasobów ludzkich – znalazło się 12 badanych jednostek (18,5% ogółu) najslabiej zaludnionych (jedynie 16 osób na 1 km²). Populacja tej grupy charakteryzowała się znacznie gorszą od pozostałych klas strukturą wiekową. Ta niekorzystna sytuacja została dodatkowo spotęgowana przez najniższy w regionie przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji. Również rozmiary przedsiębiorczości okazały się znacznie słabsze niż w pozostałej części regionu, odsetek ludności z wykształceniem wyższym i policealnym – najniższy, a odsetek bezrobotnych – najwyższy. Obszary wiejskie klasy IV są skupione głównie w środkowej i południowo-zachodniej części regionu.

Klasę III i IV utworzyły obszary wiejskie o rozproszonym zaludnieniu, z tendencją do odpływu ludności. Wśród przyczyn takiej sytuacji należy wymienić zalesienie tych obszarów, a także znaczny udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni oraz oddalenie od prężnych regionalnych ośrodków miejskich.

W 2007 roku w odniesieniu do 2003 roku aż 69% badanych obszarów wiejskich zachowało taki sam poziom zasobów ludzkich. Natomiast 18,5% badanych jednostek odnotowało wzrost (w tym gmina Ostrowice o dwie klasy), a ponad 12% spadek. Ponadto jako tendencję pozytywną należy odnotować wzrost liczebny klas I i II, głównie kosztem spadku liczebności klasy III. Oznacza to ogólną poprawę poziomu zasobów ludzkich, co potwierdzają pozytywne zmiany wartości wskaźników dla całego regionu ogółem. W badanym okresie wzrosła ogólna wartość wskaźnika syntetycznego, nieco zwiększył się przyrost naturalny, wzrosła liczba jednostek gospodarczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, a także znacznie spadł odsetek osób bezrobotnych. Gęstość zaludnienia pozostała na niezmiennym poziomie. Natomiast w zakresie zmian niekorzystnych – nieznacznie spadło saldo migracji i wzrosła wartość wskaźnika obciążenia demograficznego. Rosnącą wartość tego wskaźnika tłumaczy się zarówno zwiększającą się liczbą osób w wieku poprodukcyjnym, jak i zmniejszającą się liczebnością osób w wieku przedprodukcyjnym, co dodatkowo nasiliło skalę zjawiska. Utrzymywanie się takiej tendencji przyczynia się do rosnących problemów natury społeczno-ekonomicznej, związanych z tzw. zastępowaniem pokoleń. Do zmian korzystnych może przyczynić się rosnący przyrost naturalny.

Zasoby ludzkie niewątpliwie wpływają na rozwój obszarów wiejskich. Skala tego oddziaływania jest duża, a kierunki oddziaływania różne – zarówno korzystne, jak i niekorzystne.

WNIOSKI

Zgodnie z głównym celem artykułu zbadano zmiany, jakie nastąpiły w ostatnich latach w zakresie zasobów ludzkich obszarów wiejskich Pomorza Środkowego, co umożliwiło sformułowanie kilku zasadniczych wniosków:

– Na obszarach wiejskich Pomorza Środkowego w badanym okresie poziom zasobów ludzkich nieznaczny wzrósł. Zmiany te nie miały charakteru kluczowego, ale okazały się na tyle ważne, że wpłynęły na wyniki badań i zostały odnotowane. Na niewielkie różnice w poziomie zasobów ludzkich na obszarach wiejskich Pomorza Środkowego mógł wpłynąć krótki okres badań. W dłuższym okresie intensywność odnotowanych zmian byłaby większa.

– W 2007 roku w porównaniu do 2003 roku w przypadku aż 69% badanych jednostek nie odnotowano zmiany w poziomie zasobów ludzkich. Dalszych 18,5% badanych jednostek odnotowało wzrost, a tylko 12% spadek poziomu badanego zjawiska, co potwierdza wzrost ogólnego poziomu zasobów ludzkich na obszarach wiejskich Pomorza Środkowego w badanym okresie.

– W klasach I i II – o poziomie kapitału ludzkiego wyższym niż przeciętnie. Tu znalazły się obszary wiejskie Pomorza Środkowego korzystnie zlokalizowane – w pasie nadmorskim oraz w sąsiedztwie największych miast regionu. W kształtowaniu zasobów ludzkich obszarów wiejskich sąsiedztwo miast jest szczególnie istotne – z jednej strony miasta ściągają zasoby ludzkie, z drugiej dają możliwość rozwoju.

– Klasy III i IV – o poziomie zasobów ludzkich niższym niż przeciętnie, skupiły obszary wiejskie o rozproszonym zaludnieniu, z tendencją do odpływu ludności. Są to tereny o znacznym zalesieniu i z dużym udziałem obszarów prawnie chronionych w powierzchni, co z pewnością wpływa na ich peryferyjny charakter.

PIŚMIENNICTWO

- Bank Danych Regionalnych GUS, http://www.stat.gov.pl/bdr_n/app/strona.indeks, marzec 2009.
Malina A., Zeliaś A., 1997. Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania jakości życia ludności w Polsce w 1994 r. *Przegląd Statystyczny*, z. 1, t. 44.
Wysocki F., Lira J., 2003. *Statystyka opisowa*. Wyd. AR, Poznań.

CHANGES OF HUMAN CAPITAL LEVEL IN RURAL AREAS OF MIDDLE POMERANIA

Abstract. The article presents changes of human capital in rural areas of Middle Pomerania in 2003 and 2007. Human capital is one of the most active and complicated regional factors. The research was based on the synthetic indicator. The region was delimited into four different levels of human capital.

Key words: human capital, rural areas of Middle Pomerania, synthetic indicator

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

POLITYKA GOSPODARCZA WOBEC MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW A ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Dagmara K. Zuzek

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Streszczenie. Funkcjonowanie każdej gospodarki rynkowej oparte jest przede wszystkim na działalności małych i średnich przedsiębiorstw. Sektor ten postrzegany jest jako strategiczny ze względu na tworzenie nowych miejsc pracy oraz zalety mające istotny wpływ na rozwój regionalny. Polski rząd deklaruje coraz większe wsparcie wobec tego sektora. Właściwa polityka wobec MSP powinna uwzględniać dwa cele, tj. ogólne warunki rozwoju tego sektora oraz niwelowanie barier wpływających na ograniczenie ich funkcjonowania.

Słowa kluczowe: małe i średnie przedsiębiorstwa, obszary wiejskie, rozwój

WSTĘP

Sektor MSP spełnia określone funkcje społeczne i gospodarcze. Odgrywa istotną rolę w procesie zmian struktury przemysłowej kraju, inicjuje powstanie i rozwój nowych dziedzin produkcji oraz usług, zagospodarowuje i wchłania znaczne zasoby siły roboczej, jak również bierze udział w kształtowaniu ekonomicznej infrastruktury całego systemu gospodarczego m.in. przez rozwój kooperacji i podwykonawstwa.

Znaczenie sektora MSP w gospodarce wymusza zatem podjęcie przez właściwe instytucje rządowe, samorządowe konkretnych działań w sferze uregulowań administracyjnych i prawnych dotyczących rozwoju przedsiębiorczości i efektywności funkcjonowania tego sektora. Wprowadzenie określonych systemowych rozwiązań, stwarzających dogodne warunki do powstawania i dalszego rozwoju sektora small biznesu, umożliwi tym samym realizację przez niego różnorodnych społeczno-gospodarczych oczekiwań.

Celem artykułu jest przedstawienie ewolucji małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, jak również polityki regionalnej i strukturalnej rządu w zakresie dynamizowania rozwoju MSP.

POJĘCIE MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Wielkość danego przedsiębiorstwa to cecha, która w przekonaniu wielu przedstawicieli nauk zarządzania i podejmowanych przez nich analiz w istotny sposób wpływa na sprawność i ekonomiczną efektywność zarówno samych przedsiębiorstw, jak i możliwości rozwojowe całej gospodarki, w której funkcjonuje. Od dawna poszukuje się zatem ich optymalnej wielkości, co zresztą nie jest łatwym przedsięwzięciem.

W literaturze przedmiotu można wyróżnić dwa sposoby wyznaczenia wielkości przedsiębiorstwa, są to:

– kryteria ilościowe, opierające się na wykorzystaniu bezwzględnych miar wielkości, jak np. liczba zatrudnionych, wartość majątku trwałego czy też wartość sprzedaży (obrotu) itp.;

– kryteria jakościowe, odnoszące się do cech niemierzalnych, obejmujące m.in. takie czynniki, jak: innowacyjność, kreatywność czy też ich system zarządzania, na podstawie których można określić stan bądź miejsce firmy wśród pozostałych przedsiębiorstw [Piasecki 2001].

Zatem we wszystkich krajach Unii Europejskiej, w tym również w Polsce od dnia 1 stycznia 2005 r., zgodnie z rozporządzeniem Komisji Europejskiej Nr 70/2001 zmienionym przez rozporządzenie KE Nr 364/2004, obowiązuje następująca definicja małych i średnich przedsiębiorstw oraz mikroprzedsiębiorstw, bez względu na ich formę prawną [Dz.U. UE L 124 z 20.05.2003]:

– *mikroprzedsiębiorstwa* to te, które zatrudniają mniej niż 10 pracowników natomiast ich roczny obrót nie przekracza 2 mln euro i/lub całkowity bilans roczny nie może być wyższy niż 2 mln euro,

– *małe przedsiębiorstwa* to takie, które zatrudniają mniej niż 50 pracowników, a ich roczny obrót nie przekracza 10 mln euro i/lub bilans roczny nie przekracza sumy 10 mln euro,

– *średnie przedsiębiorstwa* czyli przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 250 pracowników, a ich roczny obrót nie przekracza 50 mln euro oraz/lub wartość bilansu rocznego nie może przekroczyć 43 mln euro.

Pomimo istnienia różnych kryteriów i metod klasyfikacji małych i średnich gospodarstw uważa się, że posiadają one pewne wspólne, uniwersalne cechy, a które również odróżniają je od przedsiębiorstw dużych. Wśród tych cech można wyróżnić:

- system zarządzania – jeden (kilku) właściciel, który wykazuje osobiste zaangażowanie;
- przedsiębiorstwa są własnością indywidualną lub małej liczby właścicieli;
- ich działalność opiera się na lokalnym popycie i zasobach o nieskomplikowanej technologii;
- podstawa rozpoczęcia działalności i dalszego rozwoju w dużej mierze zależy od posiadania własnego kapitału;
- przedsiębiorstwa te nie mają dominującej pozycji na rynku, a więc działają w warunkach silnej konkurencji [Piasecki 2001].

EWOLUCJA ROZWOJOWA MSP W POLSCE

W rozwiniętej gospodarce niezbędne jest funkcjonowanie obok siebie zarówno sektora dużych, jak i sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Pomiedzy nimi występują często różne powiązania, bowiem przedsiębiorstwa mniejsze, działając w przemyśle, handlu i usługach, niejednokrotnie bywają kooperantami tych większych: dostarczają im np. konkretne części bądź zespoły do montażu złożonych wyrobów. Są to powiązania o charakterze komplementarnym, stwarzające warunki do wzajemnej współpracy między nimi.

Małe i średnie przedsiębiorstwa mogą uzyskać przewagę nad dużymi firmami m.in. w sytuacjach:

- sprawnej i szybkiej reakcji na zmieniające się otoczenie,
- łatwego wchodzenia w określone kooperacyjne układy przez szybkie tworzenie nowych miejsc pracy,
- otwarcia na wykorzystanie innowacji, które mogą być łatwiej weryfikowane przez rynkowe potrzeby,
- przedsiębiorczego wykorzystania różnych szans i okazji rynkowych,
- sprawnego przepływu informacji wewnątrz przedsiębiorstwa,
- działalności opartej przede wszystkim na zaspokajaniu konkretnych potrzeb występujących na lokalnym rynku,
- wyższej konkurencyjności, która możliwa jest do osiągnięcia w sytuacji ścisłej kontroli oraz redukcji kosztów [Skowronek-Mielczarek 2007].

Analizując liczbę podmiotów funkcjonujących w naszej gospodarce w sektorze prywatnym i publicznym, zdecydowaną większość stanowią przedsiębiorstwa prywatnej własności. Udział sektora prywatnego w ogólnej liczbie podmiotów obecnie kształtuje się na poziomie 95%. Od 1997 do I półrocza 2007 roku liczba podmiotów gospodarczych wzrosła ogółem o ok. 40%. Struktura przedsiębiorstw ze względu na klasę wielkości (według kryterium zatrudnienia) od dawna pozostaje niezmienna. W grupie wszystkich podmiotów naszej gospodarki narodowej 99% stanowi sektor MSP. Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli 1 pod względem ilościowym dominują mikroprzedsiębiorstwa (ok. 95%), następnie przedsiębiorstwa małe (ok. 4%), średnie (ok. 0,7%) natomiast przedsiębiorstwa duże o liczbie pracujących powyżej 250 osób mają zaledwie 0,1% udziału [PARP 2008].

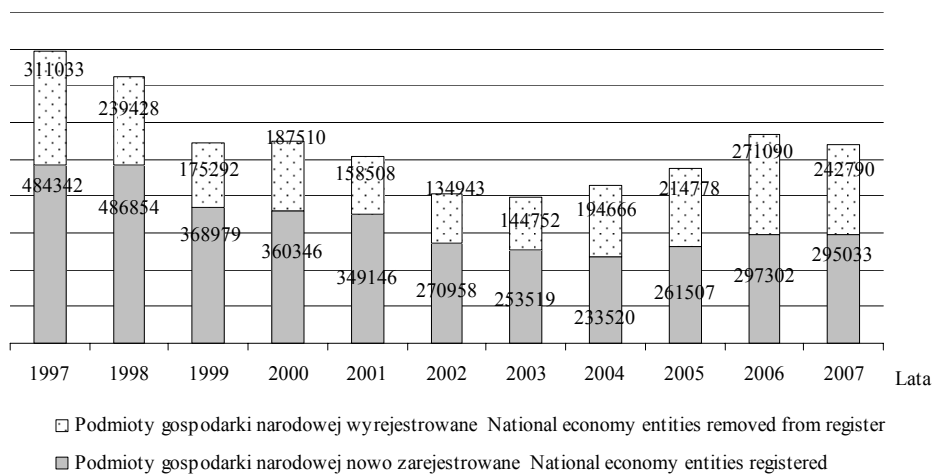
W latach 2005–2007 najwięcej nowych jednostek powstawało w grupie mikro- i małych przedsiębiorstw, w pozostałych sytuacja była zmienna z tendencją zmniejszania się liczby średnich i dużych przedsiębiorstw. Najwięcej nowych przedsiębiorstw zarejestrowano w województwach: mazowieckim, śląskim, wielkopolskim, dolnośląskim, małopolskim i pomorskim, a najmniej między innymi w województwach: opolskim, świętokrzyskim, podlaskim czy podkarpackim. Należy dodać, że mimo wzrostu liczby przedsiębiorstw nowo zarejestrowanych jednocześnie malała liczba jednostek aktywnych przedsiębiorstw. Liczbę podmiotów nowo zarejestrowanych, jak i wykreślonych z rejestru REGON w latach 1997–2007 przedstawia rysunek 1.

Tabela 1. Podmioty gospodarki narodowej ze względu na liczbę pracujących w latach 1997–2007
 Table.1 Entities of the national economy by the number of employed persons in 1997–2007

Rok Year	Ogółem Total	Razem (mikro i MSP) = 100% Total (micro and SMEs) = 1 00	Podmioty ze względu na liczbę pracujących Entities by the number of employed persons						1000 i więcej 1000 and more
			0–9	0–9 %	10–49	10–49 %	50–249	50–249 %	
1997	2 596 890	–	–	–	–	–	–	–	–
2005	3 615 621	3 610 929	3 436 841	95,17	145 745	4,03	28 343	0,78	3 896
2006	3 636 039	3 631 364	3 455 565	95,15	147 393	4,05	28 406	0,78	3 863
Przyrost w stos. do 2005 r. Increase in rel. to 2005 r.	20 418	20 435	18 724		1 648		63		–33
2007	3 644 657	3 639 972	3 463 097	95,14	148 513	4,08	28 362	0,77	3 879
Przyrost w stos. do 2006 r. Increase in rel. to 2006 r.	8 618	8 608	7 532		1 120		–44		16
–6									

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2008.
 Source: Author's own elaboration based on GUS data, 2008.

Rys. 1. Podmioty gospodarki narodowej nowo zarejestrowane i wykreślone z rejestru REGON w latach 1997–2007

Fig. 1. Entities of the national economy: registered recently and removed from REGON register in 1997–2007

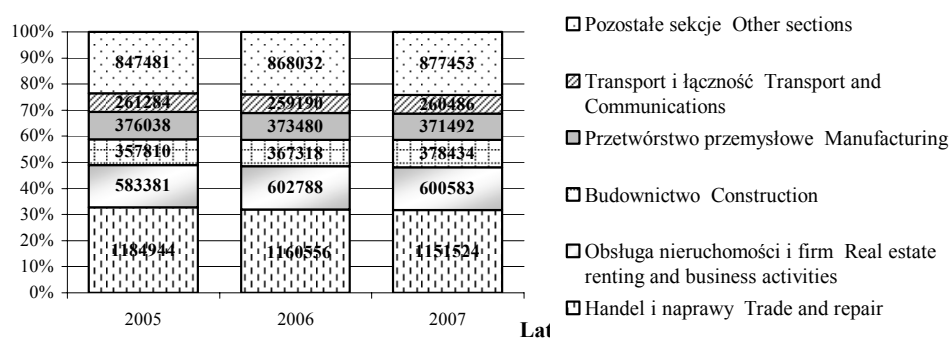
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2008.

Source: Author's own elaboration based on GUS data, 2008.

Struktura branżowa przedsiębiorstw w latach 2005–2007 pozostaje względnie stabilna. Udział mikro-, małych i średnich podmiotów w podstawowych sekcjach gospodarki w latach 2005–2007 przedstawia rysunek 2.

Zgodnie z klasyfikacją PKD najwięcej przedsiębiorstw z sektora MŚP funkcjonowało w następujących sekcjach:

a) Handel i naprawy – stanowiły one ok. 35% wszystkich przedsiębiorstw tego sektora, gdzie działalność tą prowadziły przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa,

Rys. 2. Struktura branżowa mikro, małych i średnich przedsiębiorstw według sekcji PKD w latach 2005–2007

Fig. 2. Branch structure of micro, small and medium sized enterprises by GDP sections in 2005–2007

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 2008.

Source: Author's own elaboration based on GUS data, 2008.

b) Obsługa nieruchomości i firm, w której funkcjonowało ok. 16% podmiotów gospodarczych, przy czym branża ta również była zdominowana przez podmioty mikro,

c) Budownictwo, którym zajmuje się ok. 10% podmiotów gospodarczych analizowanego sektora, w tym dominującą rolę miały mikroprzedsiębiorstwa,

d) Przetwórstwo przemysłowe, przedsiębiorstwa tej sekcji stanowiły ok. 11,4% wszystkich jednostek gospodarczych sektora MŚP, gdzie największy udział przypadł na przedsiębiorstwa małe,

e) Transport i łączność, gdzie działalność tą prowadzi ok. 8% podmiotów gospodarczych zaliczanych do sektora MSP, w tym przede wszystkim największy udział miały mikroprzedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa prowadzące inną działalność, funkcjonujące w pozostałych sekcjach stanowiły łącznie około 19% jednostek gospodarczych z sektora MSP.

POLITYKA REGIONALNA I STRUKTURALNA RZĄDU W ZAKRESIE DYNAMIZOWANIA ROZWOJU MSP

Działania podejmowane na rzecz rozwoju sektora MSP w naszym kraju podejmowane są na trzech poziomach: krajowym, regionalnym i lokalnym. Na płaszczyźnie centralnej za wsparcie MSP odpowiedzialne są agencje rządowe. Funkcje te pełni przede wszystkim Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP). Wsparcie ze strony regionu jest realizowane za pomocą regionalnych instytucji finansujących (RIF) przy współpracy z rządowymi agencjami PARP w celu realizacji zarówno programów krajowych, jak i wdrażania działań skierowanych do MSP, zawartych w strategii rozwoju regionalnego. Poziom lokalny tworzą zaś wyspecjalizowane doradcze jednostki o charakterze informacyjnym, szkoleniowym i finansowym w danej gminie. O określonej pomocy publicznej mogą ubiegać się te przedsiębiorstwa, które podejmują następujące działania w zakresie: nowych inwestycji, tworzą nowe miejsca pracy, zatrudniają określone grupy osób, korzystają z usług doradztwa, biorą udział w wystawach i targach, podejmują prace badawczo-rozwojowe itp. Pomoc publiczna ma głównie za zadanie tworzenie sprzyjających warunków, zachęt do podejmowania działań, których nie wymusza rynek, a które są istotne dla właściwego funkcjonowania poszczególnych elementów, jak i całej gospodarki [Misiąg 2005].

Działania naszego rządu podejmowane w odniesieniu do MSP, wynikające z przyjętych założeń polityki regionalnej zostały sformułowane m.in.:

- w Ustawie z dnia 12 maja 2000 r. definiującej warunki i formy wsparcia rozwoju regionalnego, gdzie zostały również określone zasady współpracy Rady Ministrów i organów rządowej administracji z władzami samorządu terytorialnego. Środki finansowe przeznaczone na stymulowanie regionalnego rozwoju mają być skierowane głównie na promocję przedsiębiorczości, szczególnie MSP, innowacji gospodarczych i transferu technologii oraz tworzenia nowych stałych miejsc pracy, poprawę infrastruktury technicznej i transportowej, które stwarzają większe możliwości realizacji konkretnych inwestycji gospodarczych,
- w Programie „Polska 2025 – Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju” przyjęty w lipcu 2000 r., w którym wskazano na następujące metody i na-

rządza stymulujące rozwój mikro-, małych i średnich firm m.in. : stworzenie systemu finansowego wsparcia MSP ułatwiającego im dostęp do obcych źródeł finansowania działalności, pozabankowych instytucji finansowego otoczenia (np. funduszy venture capital), zmniejszenie obciążeń podatkowych oraz uproszczenie systemu podatkowego, ułatwienie przedsiębiorcom dostępu do wiedzy w zakresie prowadzenia firmy – doradztwo, szkolenia itp., obniżenie kosztów pośrednich w kosztach pracy, finansowanie działalności eksportowej poprzez zastosowanie poręczeń i gwarancji oraz stworzenie warunków skłaniających do podejmowania inwestycji, transferu technologii i innowacji,

- w „Narodowej strategii rozwoju regionalnego na lata 2001–2006”, w której pomoc finansową skierowano zarówno do powstających, jak i istniejących już MŚP oraz instytucji finansowego ich otoczenia [Strużycki 2004].

Jednak brak wiedzy i znajomości określonych procedur związanych z wykorzystaniem pomocy regionalnej przez przedsiębiorców stanowi istotną barierę wykorzystania tego rodzaju źródeł zewnętrznego finansowania.

Polityka rolna ma na celu wspieranie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, głównie przez ich modernizację, zmianę struktury sektora rolniczego i tworzenie miejsc pracy w przetwórstwie rolno-spożywczym, usługach, handlu, gałęziach, które występują w otoczeniu wsi i są jej walorem. Zagadnienia te w odniesieniu do sektora MSP oznaczają skierowanie pomocy finansowej dla wsparcia procesów założycielskich, uruchomienie linii kredytów preferencyjnych oraz wszelką inną pomoc finansową ze strony państwa w powiązaniu z programami instytucji i organizacji międzynarodowych.

Polityka państwa skierowana do analizowanego sektora może zatem przybierać formę niezależnej deklaracji dotyczącej małego biznesu, albo może stanowić część ogólnogospodarczej strategii. Niezależnie od tego każdy kraj powinien opracować własną koncepcję wsparcia rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości poprzez sformułowanie najbardziej pożądanego kierunku i form promocji oraz instytucji, których zadaniem jest wypracowanie określonych zasad i instrumentów służących temu celowi. Podstawą do stworzenia ogólnych zasad polityki dotyczącej MSP, a więc wykształcenia sformalizowanych systemów promocji tego sektora w każdym kraju, powinny stać się takie czynniki, jak: okres doświadczeń związany ze wspieraniem small biznesu, rola i określone miejsce w gospodarce, które zajmuje istniejący już sektor MSP, podział wpływów na politykę wsparcia sektora mikro-, małej i średniej przedsiębiorczości pomiędzy rządem centralnym a władzami lokalnymi, istnienie właściwych ustaw, oświadczeń bądź innych formalnych deklaracji dotyczących polityki wsparcia MSP oraz podział wpływów politycznych i gospodarczych między małe i duże przedsiębiorstwa, które znajduje odzwierciedlenie w działalności stowarzyszeń, izb itp.

Polityka rządu wobec sektora MSP stanowi zatem ważny element w kreowaniu ich pozycji i konkurencyjności na rynku. Ma ona za zadanie stworzenie korzystnych prawnych i ekonomicznych warunków do dalszego ich wzrostu, jak również pełnego wykorzystania ich potencjału rozwojowego. Na jego kondycję wpływają bowiem łącznie istniejące makroekonomiczne uwarunkowania oraz pewne specyficzne czynniki charakterystyczne dla przedsiębiorstw analizowanego sektora. Stąd podejmowane działania powinny być prowadzone w dwóch równoległych płaszczyznach, a więc przez zastosowanie instrumentów wspólnych dla wszystkich przedsiębiorstw niezależnie od wielkości, głównie

w sferze krajowej polityki gospodarczej, uzupełnionych jednak instrumentami skierowanymi wyłącznie na potrzeby tego sektora.

Tematyka wspierania sektora MSP została również uwzględniona w określonych priorytetach pozostałych sektorowych programów operacyjnych m.in. w ramach Restrukturyzacji i Modernizacji Sektora Żywnościowego i Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

Do 2013 roku będą realizowane kolejne programy operacyjne, z których będą mogli skorzystać przedsiębiorcy oraz instytucje otoczenia biznesowego, a środki będą przeznaczone przede wszystkim na zmodernizowanie technologii stosowanych w przedsiębiorstwach, wspieranie innowacji i stymulowanie działań badawczo-rozwojowych przedsiębiorstw, jak również zachęcanie do tworzenia kooperacyjnych związków między przedsiębiorcami.

PODSUMOWANIE

Polityka rządu oraz makroekonomiczna sytuacja państwa ma istotny wpływ na otoczenie gospodarcze przedsiębiorstw. Ważne jest zatem, aby w tym przypadku wpływ ten sprzyjał rozwojowi mikro-, małej i średniej przedsiębiorczości szczególnie na szczeblu lokalnym i regionalnym. Wyrazem tego powinna być właściwa polityka regionalna zapewniająca zrównoważony i dynamiczny rozwój regionów, a przeciwdziałająca marginalizacji niektórych obszarów. Polityka ta stanowi istotną dziedzinę interwencji publicznej państwa, a pomoc dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw jest jej częścią. Wśród priorytetów realizowanej polityki regionalnej dotyczących sektora MSP należy wyróżnić: wspieranie inwestycji głównie poprzez stymulowanie powstawania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, podejmowanie działań przyciągających zagraniczny kapitał, szczególnie inwestycje korporacji międzynarodowych, podejmujących działalność eksportową oraz inwestycje związanych z komputeryzacją firm i wykorzystaniem w działalności Internetu, dotacje inwestycyjne na finansowanie części inwestycyjnej planów rozwoju, powstające jako efekt pomocy doradczej uzyskanej w ramach programu. Ważnym celem polityki państwa wobec sektora MSP jest również tworzenie organizacyjnej infrastruktury, a więc wspieranie rozwoju sfery instytucjonalnego otoczenia przedsiębiorczości, na którą składają się placówki pomocowe oferujące usługi doradcze, szkoleniowe oraz finansowe, wspomagające rozwój tych przedsiębiorstw. Wśród nich można wyróżnić: lokalne agencje rozwoju, inkubatory przedsiębiorczości, ośrodki wspierania biznesu czy też lokalne fundusze poręczeń kredytowych. Ich zadaniem jest również zapewnienie właściwego systemu edukacyjno-informacyjnego, prowadzącego do wzrostu innowacyjności i konkurencyjności tych przedsiębiorstw.

PIŚMIENNICTWO

- Misiąg F., 2005. Pomoc publiczna dla małych i średnich przedsiębiorstw, opracowanie zbiorowe, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Piasecki B., 2001. *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, wyd. III zm. i uzupeł., Warszawa – Łódź.

- Skowronek Mielczarek A., 2007. Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania, Wydawnictwo C. i H. Beck, wyd. III uaktualnione Warszawa.
- Strużycki M., 2004. Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

ECONOMIC POLICY TOWARDS SME's VERSUS RURAL DEVELOPMENT

Abstract. Each market economy functions basing primarily on small and medium-sized enterprises activities. This sector is perceived as a strategic one because of creating new jobs, which at current unemployment rate is not without importance, it is also a key factor in the process of economic growth. Proper policy targeted at SME's should take into account two goals: overall conditions of the development of SME's and intervention measures in other sectors and fields of policy.

Key words: small and medium enterprises, rural areas, development

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 15.05.2009

CONTENTS SPIS TREŚCI

Katarzyna Banaś

- Ocena zaplecza produkcyjnego żywca kurcząt brojlerów na przykładzie wybranych ferm województwa małopolskiego i śląskiego 5
Comparative analysis of production resources of broiler chicken livestock on example of selected farms from Małopolska and Silesia provinces

Wawrzyniec Czubak, Ewa Kiryluk-Dryjska

- Regionalne zróżnicowanie aktywności rolników w ubieganiu się o środki strukturalne UE przeznaczone na rozwój rolnictwa w Polsce w latach 2004–2006 13
Regional differentiation in applying for financial support from EU structural funds for the development of agriculture in Poland in 2004–2006

Stanisław Gawłowski, Paweł Mickiewicz

- Renty strukturalne w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 25
Structural pension in Rural Development Program 2007–2013

Monika Jaworska, Lidia Luty

- Ocena rozwoju społeczno-gospodarczego powiatów województwa małopolskiego 37
Social-economic development estimation of Małopolskie voivodship's poviats

Marzena Kacprzak

- Kreowanie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości przez gminne samorzady .. 45
Creating conditions for entrepreneurship development by local self-governments

Grażyna Krzyminiewska

- Wiedza ekonomiczna i umiejętności społeczne młodzieży wiejskiej 57
Economic knowledge and social skills of rural youth

Radosław Lewandowski, Anna Skwara

- Strategia rozwoju rolnictwa jako instrument realizacji celów polityki społeczno-gospodarczej Polski 69
Agriculture development strategy as a tool of socio-economic policy objectives realization in Poland

Renata Matysik-Pejas, Tomasz Wojewodziec

- Rola kanałów przepływu informacji w marketingu terytorialnym 77
Role of information flow channels in territorial marketing

Monika Mejszelis

Postawy rolników wobec możliwości nabywania nowych umiejętności w ramach pomocy publicznej na obszarze województwa zachodniopomorskiego 87
The attitudes of farmers to possibility of acquisition of the new skills within the public support in West Pomerania province

Anna Milewska

Pomoc publiczna w rolnictwie – wybrane aspekty 99
Public support in agriculture – selected aspects

Anna Nowak

Kwalifikacje rolników czynnikiem rozwoju gospodarstw rolnych 107
Farmers qualifications as the factor influencing rural farms development

Luiza Ossowska

Zmiany poziomu zasobów ludzkich obszarów wiejskich Pomorza Środkowego . 117
Changes of human capital level in rural areas of Middle Pomerania

Dagmara K. Zuzek

Polityka gospodarcza wobec małych i średnich przedsiębiorstw a rozwój obszarów wiejskich 125
Economic policy towards SME's versus rural development